COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
SCIENTIA

24 JUNE, 2022

HELSINKI, REPUBLIC OF FINLAND

SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT, MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS

II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

VOLUME 1

EUROPEAN SCIENTIFIC PLATFORM

DOI 10.36074/scientia-24.06.2022 ISBN 979-8-88526-798-4 *00001*

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
SCIENTIA

24 June, 2022

Helsinki, Republic of Finland

SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT, MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS

II International Scientific and Theoretical Conference

VOLUME 1

Helsinki, 2022

UDC 001(08)
S 40

https://doi.org/10.36074/scientia-24.06.2022

Chairman of the Organizing Committee: Holdenblat M.

Responsible for the layout: Zrada S.
Responsible designer: Bondarenko I.

S 40 Science of XXI century: development, main theories and achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 1), June 24, 2022. Helsinki, Republic of Finland: European Scientific Platform.

ISBN 979-8-88526-798-4
DOI 10.36074/scientia-24.06.2022

Papers of participants of the II International Multidisciplinary Scientific and Theoretical Conference «Science of XXI century: development, main theories and achievements», held on June 24, 2022 in Helsinki are presented in the collection of scientific papers.

The conference is included in the Academic Research Index ReserchBib International catalog of scientific conferences.

Conference proceedings are publicly available under terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0).

UDC 001 (08)

© Participants of the conference, 2022
© Collection of scientific papers «SCIENTIA», 2022
© European Scientific Platform, 2022

ISBN 979-8-88526-798-4

CONTENT

SECTION 1.
ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

ДОСВІД ПОСТКРИЗОВОЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДБУДОВИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ
Гордіца К.А. 6

КАКИМ НУЖЕН ГОСПЛАН?
Шедяков В.Е. 9

SECTION 2.
ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ НА РИНКОВУ ВАРТІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ
Ємельянов О.Ю. 14

SECTION 3.
FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

ПРОБЛЕМИ ТА УРАЗНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ
Ситник Д.Р., Туріщева М.Б. 17

SECTION 4.
MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

SOME APPROACHES TO FORECASTING FUTURE EVENTS UNDER UNCERTAINTY
Stebliuk N.F., Volosova N.M. 19

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ БІЗЕНЕС-СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ
Коротун Ю.В. 21

ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ
Голобородько Т.В. 27

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ
Голобородько Т.В., Обельчак А.В. 31

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ НА ЕТАПІ ІНІЦІАЦІЇ ПРОЄКТУ
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:
Карвацка Н.С., Бабій І.В., Черкасова-Лиса П.Д. 34

SECTION 5.
INTERNATIONAL RELATIONS

FINNISH PRACTICE OF IMPLEMENTATION OF CIRCULAR BUSINESS MODELS AS AN EFFECTIVE MECHANISM FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LOGISTICS SYSTEM
Trushkina N. 40

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПІДТРИМКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКСПОРТЕРІВ НА СВІТОВИХ РИНКАХ
Іщенко А.В., Олефіренко В.В. 44

SECTION 6.
LAW AND INTERNATIONAL LAW

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТУ В УКРАЇНІ: ЗАЛУЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ
Титаренко О.Ю., Чорнобай П.О. 47

МОБІНГ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
Клипа О.П. 50

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ
Гончарук Д.І., Калітник М.С., Шевчук А.О. 52

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ НА ПАТЕНТ
Осовітня Л.В. 56

СУБ'ЄКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ
Марценюк А.І. 58

SECTION 7.
INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

НОТАРІАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ
Абрамова Л.А., Щербина Є.М. 61

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
Воротиленко К.О. 63

SECTION 8.
MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND SECURITY OF THE STATE BORDER

РОБОТА ШТАБІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ПО КРИТИЧНИМ ВИСТУПАМ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТА ОЦІНКИ ЯКОСТІ КУЛЬТУРИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ
Гула В.В., Кабалюк О.О. 65

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ВОЄННИЙ ТА ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН
Ніколаєнко Т.Б., Мороз Х.В. 67

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОБОТИ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ПІЧ ЧАС ВИНЕКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
Полончук В.А., Гащук О.В., Мазур В.Ю. 69

SECTION 9.
BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY

ІНТРОДУКЦІЯ ЗИМОСТІЙКИХ ВИДІВ РОДУ *OPUNTIA* MILL. В ХОРОЛЬСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ
Красовський В.В., Черняк Т.В., Орловський О.В., Зубенок К.І..... 71

САМОНАКРУЧУВАННЯ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я
Коц С.М., Коц В.П., Фендрікова М.С. 77

SECTION 10.
AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

WHICH WAYS OF SOIL TILLAGE ARE THE BEST FOR CROPS?
Bala Muhammad Ibrahim, Zakharchenko E. 80

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗОНАЛЬНОГО ПРЕМІКСУ В ГОДІВЛІ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ ДІЙНИХ КОРІВ
Золотарьов А.П., Золотарьова С.А..... 83

SECTION 11.
VETERINARY SCIENCES

ЯКІСНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА - ЗАПОРУКА УСПІХУ МАЙБУТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
Жванія О.І..... 86

SECTION 12.
PUBLISHING AND PRINTING

РЕКЛАМНИЙ ФЛАЄР ЯК СУЧАСНА ПОЛІГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ
Яненко Я.В. 89

SECTION 13.
MINING, OIL AND GAS ENGINEERING

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ СИСТЕМ МАГІСТРАЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ
Шегда С.П. 92

ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ТРУБОПРОВОДУ ПРИ ЙОГО РЕМОНТІ З ПІДЙОМОМ В ТРАНШЕЇ
Пиріг Т.Ю., Матвійчук Я.І. 94

ПОПЕРЕДЖЕННЯ БІОДЕСРУКЦІЇ БІОПЛІМЕРНИХ СИСТЕМ
Васютин Д.Ю..... 100

SECTION 1.
ECONOMIC THEORY, MACRO- AND REGIONAL ECONOMY

Гордіца Кароліна Адольфівна
канд. екон. наук, науковий співробітник відділу економічної історії
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Україна

ДОСВІД ПОСТКРИЗОВОЇ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ВІДБУДОВИ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Необхідною складовою процесу повоєнного відродження економіки України має стати докорінна реструктуризація її інституційних підвалин, зокрема у сфері державного регулювання відносин власності, що визначають базові «правила гри» для господарюючих суб'єктів. Зважаючи на те, що впродовж тридцятирічного періоду ринкових реформ у країні не створено інституційне середовище, сприятливе для появи «ефективного власника» як рушійної сили економічного розвитку, а також на необхідність протистояння новітнім загрозам і викликам глобального характеру, видається доцільним звернутися до зарубіжного досвіду посткризової трансформації інституційної структури економіки. Особливо корисним для України є приклад найбільш успішних країн Центральної та Східної Європи, таких як Польща та Чехія.

Програмні засади інституційних перетворень в економіках країн ЦСЄ у 1990-2000 рр. мали багато спільних рис. Так, і в Польщі, і в Чехії трансформація власності була провідною складовою комплексної програми реформ, що включала заходи з макроекономічної стабілізації, мікроекономічної лібералізації та ґрунтовної інституційної перебудови, і була спрямована на формування стабільної відкритої економіки з ринково орієнтованою макроекономічною політикою та відповідною ринковою інституційною структурою. Головною метою інституційних перетворень було формування структури власності з переважанням приватного сектору і створення правового середовища, сприятливого для розвитку ринкової економіки та ефективної діяльності підприємств. Проте інституційні механізми реформування системи правовідносин власності мали певні особливості.

Стратегія перетворень власності у Республіці Польща передбачала одночасні дії у двох напрямах: створення нових приватних фірм та перехід державної власності у приватні руки. Правові рамки проведення приватизації були встановлені законодавчими актами 1990 р., згідно з якими було створено спеціальний орган – Міністерство перетворень власності, визначено учасників приватизаційних процесів та методи приватизації. Вони передбачали дві основні процедури – фондову приватизацію (шляхом акціонування та продажу акцій великих підприємств) та приватизацію через ліквідацію підприємства (для малих і середніх підприємств).

Результатом здійснення програми «малої приватизації», розпочатої 1990 р. і спрямованої на продаж дрібної муніципальної власності, упродовж 1990-1992 р. стала зміна форми власності 31662 підприємств роздрібної торгівлі, 19690 ремонтних та ремісничих майстерень, 1186 дрібних підприємств, 54591 об'єктів нерухомості та 67151 квартири. Для магазинів, ремісничих майстерень, підприємств громадського харчування та дрібних промислових підприємств зміна форми власності відбувалася переважно шляхом

оренди, а для квартир та нерухомості – через купівлю-продаж. Вже до кінця 1992 р. понад 90% від загальної кількості зайнятих у внутрішній торгівлі працювало на приватних підприємствах; сектор малих і середніх підприємств став провідною ланкою господарського комплексу країни [1].

«Велика приватизація» польських підприємств відбувалася значно повільніше і довше, ніж «мала»: на першому етапі реформ (до кінця 1993 р.) процесом приватизації було охоплено 4035 державних підприємств з 8454 діючих; з 2685 несільськогосподарських підприємств лише на 980 приватизація була реально завершена (на 98 – фондова приватизація, на 882 – через процедуру ліквідації); більшість реформованих підприємств були невеликими фірмами з числом зайнятих менше 200 осіб (53,6% від усіх підприємств) [1]. Однак продовження реформ та розширення кола їх учасників (зокрема, включення у 1994 р. групи з 165 великих державних підприємств у програму масової приватизації шляхом акціонування) дозволило до кінця 1990-х років довести частку перетворень на польських підприємствах до 80%. Загалом до 2015 р. було реорганізовано 6003 підприємства, що забезпечило надходження до державного бюджету у розмірі 45,61 млрд $ [2].

Лібералізація системи прав власності відкрила можливість вільного ведення господарської діяльності, в результаті чого у Польщі впродовж 1990-1993 рр. було створено понад мільйон нових приватних фірм; у 1994 р. частка приватного сектору у структурі ВВП перевищила 50%, у 2011 р. вона зросла до 86,3%. Після двох років «шокової терапії» та зубожіння населення, 70% якого опинилося за межею бідності, Польща здолала трансформаційну кризу: у 2000 р. ВВП країни становив 150%, а у 2011 р. вже 222% від рівня 1990 р. На основі приватного сектору, насамперед малого й середнього бізнесу, який виробляє понад 50% ВВП, сформувався широкий середній клас [3].

Позитивним наслідком реформ був швидкий перехід до ринкової економіки, негативним – висока соціальна ціна, що мала прояв у стрімкому розшаруванні населення. Приватизація великих підприємств була проведена з запізненням, проте дозволила здійснити їх реструктуризацію, залишивши в руках держави контрольні пакети акцій у стратегічних підприємствах важкої промисловості та енергетики. Швидке проведення «малої приватизації» та створення ринкового інституційного середовища стали драйвером економічного розвитку, що дозволило зберегти основний промисловий і кадровий потенціал і забезпечити його поступове переміщення з публічного до приватного сектору економіки.

Чеська модель трансформації власності, на відміну від польської, передбачала на першому етапі реформ проведення масової купонної приватизації, спрямованої на створення потужного прошарку національних власників. Вона забезпечила процесу перетворень значну динамічність (до кінця 1994 р. було реалізовано близько 90% державного майна), проте не вирішила проблеми реструктуризації та модернізації підприємств. Недостатня прозорість механізму інвестування через ІПФ (інвестиційні приватизаційні фонди) сприяла спекулятивному продажу важливих та стратегічних компаній і призвела, з одного боку, до надмірного розпорошення державної власності поміж 6 млн. міноритарних власників, а з іншого – до надвисокої концентрації економічної влади, що зосередилась в руках 5 найбільших банків разом із афілійованими 14 ІПФ та страховими компаніями, через що близько 500 сімей контролювали основну частину економіки. З метою оздоровлення економіки та запобігання масовому банкрутству неефективних підприємств уряд був змушений ренаціоналізувати низку великих компаній [4].

Широка лібералізація господарської діяльності, масова приватизація та скасування державної монополії зовнішньої торгівлі стимулювали розвиток підприємництва у Чеській Республіці. В умовах тривалого трансформаційного спаду виробництва спостерігалося

зростання малого підприємництва, що абсорбувало вивільнену в процесі реструктуризації економіки робочу силу, пом'якшуючи болючі соціальні наслідки ринкових перетворень. Розвиток малого й середнього бізнесу став важливим рушієм переходу до ринку: 80% ВВП Чехії виробляється у приватному секторі, в тому числі у секторі МСП – понад 37% [3]. Однак за умов відсутності чітких нормативно-правових засад малий бізнес полинув здебільшого до сфери торгівлі й послуг, що зумовило формування його нераціональної структури, яка зберігається й нині: лише чверть малих підприємств розвивають інноваційну діяльність.

Помилки першого етапу приватизації призвели до перегляду інвестиційної політики: від недопущення іноземних інвесторів до їх заохочення шляхом створення широкої системи пільгових умов. Наслідком цього стала швидка глобалізація чеської економіки, де іноземний капітал контролює близько 70% активів чеської економіки, формуючи її структуру відповідно до своїх інтересів і витискаючи з ринку національного товаровиробника. Лише у 2001 р. Чехія подолала трансформаційний спад і перевищила економічний рівень 1989 р. Проте в результаті продовження реформ вже у 2008 р. рівень ВВП на душу населення склав 25398 $ порівняно з 7590 $ у 1989 р. Завдяки широкому комплексу заходів соціальної підтримки населення соціальні втрати трансформації у Чехії були найнижчими серед країн ЦСЄ, рівень бідності у країні складає лише 9%, порівняно з 17% у середньому по ЄС [3].

Таким чином, практика інституційних перетворень власності у Польщі та Чехії засвідчує, що прискорена масова приватизація не є оптимальним способом формування питомо ринкових суб'єктів власності, оскільки зазвичай призводить до створення малоефективних форм колективної власності і відкриває шляхи для формування кланової економіки. Слушною виявилася стартова зорієнтованість реформування підприємств на залучення прямих іноземних інвестицій: нагромадження їхніх обсягів прискорює темпи економічного зростання і запобігає тенденції примітивізації структури економіки. Винятково позитивне значення для економічного зростання, поліпшення структури зайнятості та пом'якшення соціальних втрат трансформаційного періоду має створення сприятливих умов для розвитку приватного сектора на власному ґрунті, що здійснюється шляхом цілеспрямованої державної підтримки малого та середнього підприємництва.

Список використаних джерел:

1. Блашчик Б. (1994). Развитие процесса приватизации в Польше. *Приватизация в посткоммунистических странах,* (29). URL: https://www.case-research.eu/files/?id_plik=1851.
2. Бялас М. (2016). Як відбувалася приватизація державних підприємств у Польщі. *Європейська правда,* 30 травня. URL: https://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/05/30/7049990/.
3. Куликова Н.В. (ред.) (2013). Результаты трансформации в странах Центральной и Восточной Европы (общественно-политический и экономический аспекты). Москва: ИЭ РАН.
4. Швіглікова І. (2014). Чеська Республіка: неоліберальна реформа та економічна криза. *Спільне,* (7). URL: https://commons.com.ua/uk/cheska-respublika-neoliberalna-reforma-ta-ekonomichna-kriza/.

Шедяков Владимир Евгеньевич
доктор социологических наук, кандидат экономических наук,
доцент, независимый исследователь
Украина

КАКИМ НУЖЕН ГОСПЛАН?

Всюду, где ставится вопрос о действии, то есть о том, чтобы так или иначе изменять окружающий мир, тем самым ставится вопрос о знании и прогнозе. Всякое стремление изменять окружающий мир неизбежно связано с представлением о том, в каком направлении следует его изменять и можно ли изменять его в этом направлении. В социально-экономической жизни проблема прогноза имеет особенно глубокое практическое значение.
Н.Д. Кондратьев «Проблема предвидения»

Создание и использование комбинации внутренних и внешних предпосылок, налагаясь на особенности данной государственности, позволяет поднять либо опустить, изменить или же зафиксировать орбиту развития [1-5]. Причём особенно ощутимым становится воздействие в ключевые моменты трансформаций, в число которых входят и периоды перехода (тем более, межпарадигмального). Т.о. именно в узловых, критических точках исторического развития: и ойкумены как целостности, и отдельного культурно-цивилизационного мира – воздействие на уникальные «почки будущего» и «окна уязвимости» способно привести к кардинальному изменению траектории трансформации. Госплан в системе госрегулирования должен служить не целям подчинения народного потенциала соединённой мощи глобального и национального олигархата, а её обузданию и трансформации в интересах народов.

Соответственно, требуется обеспечение эффективного политико-экономического и социокультурного курса, в т.ч. за счёт оптимизации промышленной политики. Чтобы отстоять потенциал развития необходима концентрация усилий на стратегических направлениях, в частности – стимулирование желательных подвижек за счёт формирования возвышающей социокультурной и политико-экономической среды, а также кластеров прогрессивных изменений. Государственное мышление предполагает не только ясное видение динамики возможностей и угроз, но и перспектив и путей их достижения [6-11]. Приобретя, соответственно требованиям эпохи, текучий и всепроникающий характер, модернизация из разового мероприятия стала диктующим образ жизни постоянным атрибутом. Качество социокультурной ткани, в частности, укрепление её устойчивости и развития требует методологических знаний, формирования нравственной личности и различающей действительные и мнимые ценности. Причём формирование объективной потребности общества в поиске, развитии и реализации максимальной площади имеющейся одарённости означают, во-первых, необходимость доступности общественных возможностей развития для каждого (вне зависимости от достатка, семейных и клановых связей), во-вторых, выведение разумной инициативы каждого за пределы узкорабочих функций, в-третьих, вовлечение широких масс в выработку организационно-управленческих решений и осуществление народного контроля за менеджерами. Наконец, требуется минимизировать расходование жизненной энергии на решение рутинных (в частности, бытовых) вопросов, создав условия для перемещения её направленности на творчество, прежде всего – духовное, нравственно-интеллектуальное: как известно, лидируют те, кто создаёт идеи и смыслы, формирует правила; аутсайдеры тиражируют

вещи. Соответственно, надо обеспечить как переход приоритетного акцентирования от покорного репродуцирования к массовому инновационному продуцированию, в т.ч. путём вовлечения широких масс трудящихся в организационно-управленческое творчество, так и ресурсную интеграцию и оптимизацию. Обеспечение эффективности деятельности на достигнутом этапе цивилизационного развития не позволяет довольствоваться узкоспециализированным натаскиванием. Перенос подходов, сведений и навыков из одной сферы знаний в другую, частые переключения в процессе труда, гибкость переналадки вводят глубину освоения в число признаков профессионализма. Умение положиться на себя, коллектив и общество взыскует воспитания, в т.ч. умения отбирать сведения и критичности восприятия. Защита государственности требует и гражданской активности, и приобретения прочных концептуально-методологических знаний.

Госплан – один из инструментов обуздания олигархического сговора. По известному мнению К. Маркса, чтобы «данные вещи могли относиться друг к другу как товары, товаровладельцы должны относиться друг к другу как лица, воля которых распоряжается этими вещами.... Следовательно, они должны признавать друг в друге частных собственников. Это юридическое отношение, формой которого является договор, – всё равно, закреплён ли он законом или нет, – есть волевое отношение, в котором отражается экономическое отношение» [12, с. 94]. И названное превращение, безусловно, является действительным, а не мнимым, существующим лишь в представлении. Усложнение международной и внутренних ситуаций потребовало дальнейших мер усиления действий по обеспечению покорности населения за счёт слома абстракций свободной конкуренции и невидимой руки рынка, усиления государственных заказа и регулирования, формирования и реализации промышленной политики. Должны быть исключены случаи разбазаривания усилий, в результате чего не просто «где густо, а где пусто» (например, в расположении принадлежащих разным хозяевам, но предоставляющих те же услуги по примерно той же цене аптек, ателье, магазинов и т.д.), но и создаются острова антисоциальных производств и услуг. Время общественной деятельности, размещения производственных циклов и пунктов услуг должно быть социализировано и оптимизировано [13-16]. Т.о. создаются и укрепляются инструменты консолидации хозяйственных усилий, важнейшей формой чего и становится Госплан. Разумеется, организация экономики может и служить средством от гуманитарной катастрофы, и путём диктатуры меньшинства. Варварские попытки повсеместного насаждения подконтрольного истеблишмента для реализации узкокорыстных интересов глобального центра под сурдинку навязывания удобных для себя форм «квазидемократии» разрушает выращивание собственных инновационных форм народовластья. Подготовка общества к «праву на убийство» включает практику и оправдание тотального расчеловечивания, культивирование разнообразных изуверств и маниакального состояния. В этой ситуации оставаться человеком – это и есть девиантность. Формирование потока истории под давлением многих разновекторных факторов даёт возможность не только приспособления к стихии, но и избирательного влияния на итог процесса [17]. Во многом результат будет получен под воздействием стратегического целеполагания и баланса используемых ресурсов. История примиряет и врачует. Но чтобы использовать логику истории надо её понимать или хотя бы ощущать. Оптимизация овладения и применения основными формами богатства народов требует стратегических планов гипериндустриализации как ядра рефлексивной модернизации.

Государство «опускается из надстройки в базис», отнюдь не довольствуясь вопросами политики и власти, но активно участвуя в хозяйственном регулировании, соотношении спроса и предложения, ценообразовании. ГМК уже свидетельствует о нарастании единства государства и монополий. Позднее отмеченное Д. Эйзенхауэром превращение военно-промышленного комплекса в фактор, диктующий действия государству, осложняет борьбу

за действительное народовластие. Наступление на значимые права человека (прежде всего, права на информацию, свободу собраний и митингов и т.п.), приводя, в частности, к отключению любых каналов альтернативной информации и репрессиям в отношении честных журналистов. Усиление информационного тоталитаризма становится мощным направлением пиар-обеспечения интересов плутократии. Милитаризация сознания, превалирование военно-политических задач над экономической сферой привели к попыткам диктата при помощи санкционного произвола и запретам на покупку необходимых другим товарам и отказу от кооперации вопреки рыночной целесообразности. Для США ведение войн на территориях других государств способствовало преодолению негативных социохозяйственных явлений, обновлению производственных фондов, консолидации капитала, оживлению спроса и мощному рывку не только во внутренней экономике, но и в кардинальном усилении на мировой арене, а потому стало привычным средством перелива кризиса. Движение ЕС и НАТО на восток сопряжено с утратой государствами независимости и подчинением международной бюрократии и олигархам. Вспышка истерии коронавируса, натравливание войск и общества на Югославию, Ливию, Алжир, Сирию, Ирак, Иран и т.д. были использованы и для подчинения разновекторных интересов и воль вопреки лозунгам частной собственности. Да и для стран Европы ликвидация своей рабской зависимости (прежде всего, политической и военной) от США – это всё ещё «задача на завтра».

Начало 21 века ознаменовано не просто повышением концентрации капитала, но усилением путей слияния могущества средств частного и приватного воздействия. Ныне ситуация возвращается к положению глобального баланса – уже не при двусторонней (социалистического и капиталистического лагерей), а при многополюсной «геометрии силы». Защита сограждан при колоссальной разделённости народа объективно тоже стала серьёзной ответственностью. Переход от выполнения приказов из глобального центра к народовластию и политической жизни непрост и требует первоочередного построения настоянного на своих ценностно-смысловых комплексах образа будущего. Создание мобилизующего население Сверхпроекта в окружении малых проектов (типа «Союз-Восток», «Сила Сибири» и др.) грядущего требует взятия судьбы в свои руки. Именно не перекладывание осознания процессов и принятия решений на представителей глобального центра, а упрочение народовластия. Собственно, в лимитрофах нет подлинного политического процесса (вопрос власти решается за их пределами), потому переход к народовластию предполагает кардинальные трансформации. Одновременно, и роль нравственно-духовного фактора, состояния (следовательно, и защиты) базовых для своего культурно-цивилизационного мира ценностно-смысловых комплексов по-прежнему крайне велика, и арсенал средств их эрозии разросся.

Для эффективной защиты интересов общества в процессе взаимодействия с другими культурно-цивилизационными мирами необходимо обеспечить баланс прочного (устойчивого) внутреннего социально-политического состояния и динамизма развития. Необходимо избежать ложной «вилки»: глухая изоляция – или игра во враждебном информационно-правовом ландшафте, подчиняющая чужим правилам. Но и большие стратегии известны: колебания в диапазоне от организации стратегического пространства вокруг себя – к самососредоточению сил. В любом случае, планирование – один из эффективных механизмов эффективной самоорганизации и самозащиты от «фабрик по производству иллюзий, лжи и манипуляций», необходимый при государственных мышлении и подходе. Так, Госплан – элемент последовательного обеспечения действительных независимости и суверенности, а не оборачивания безвольным обслуживающим и аграрно-сырьевым придатком мировых центров. Мобилизационная экономика не может обойтись без государственного вмешательства в процессы ценообразования. Т.о. сейчас объективно складываются условия, при которых

востребуется не просто опыт Госплана, а распространение его на функционирование всех секторов экономики, в частности, – оживление государственно-частного партнёрства как ведущего элемента обеспечения продуктивного характера единства общественных и частных интересов, публичной и приватной сфер жизнедеятельности. Роль Госплана – поиск оптимизации взаимодействия основных секторов: государственного, частного предпринимательского и негосударственного некоммерческого.

При этом, с одной стороны, требуется как фактическое, так и нормативное закрепление доминирование интересов народа, с другой, – укрепление среды действительного обеспечения возможностей просоциальных выявления, развития и реализации задатков каждого. Доминантность аскрипционных путей замещения рабочих мест и должностей (по внешним признакам и трайбалистским установкам) соответствует абстрактному подходу к человеку и предполагает неразвитость внутренней определённости его, при которой несущественны собственные особенности индивида. Привнесение аскрипционности, тем более – её доминантность в развитом социальном строе ведёт к накоплению преимуществ в определённых семьях и воспроизводству кастовости: безграничная дифференциация по личным достижениям в данном поколении всё в большей мере ставит потомков в зависимость не от собственной деятельности, а от аскрипционных признаков, коррелирующих с накопленными успехами предшествующих поколений.

Очевидно, что планирование должно стать многоиерархическим, проходя сквозь и соединяя разные уровни и отрасли, причём – не только в стране, но и с учётом глобальных и макрорегиональных процессов. Общественный интерес, воплощаемый Госпланом, имеет и выражение через интересы корпоративные и личные, и самостоятельные особенные формы. В то же время, личный интерес – это не только реализация общественного и коллективно-группового: он имеет и самостоятельную сущность, и обособленное существование. Как самостоятельный вид интересов, личный интерес аккумулируется в совокупном интересе личности, представляющем собой личностный срез всех наличествующих интересов (общественных, коллективно-групповых, личных), субъектом которых является индивид в единстве его задатков и способностей.

Список использованных источников:

1. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. М.: Экономика, 2002. 767 с.
2. Чупров В.И. Социальная регуляция в условиях неопределённости. М.: Academia, 2008. 272 с.
3. Шедяков В.Е. Планирование в нестабильной экономике: возможности и границы. *Prognostication and planning of economic development: microeconomic and macroeconomic levels* / ed. by J. Zukovskis, K. Shaposhnykov. Kaunas: Baltija Publishing, 2019. Vol. 1. P. 240-256.
4. Shedyakov V. Economics of development or dying away: the role of social and information technologies. *Development of modern science: the experience of European countries and prospects for Ukraine* / scient. ed. & project dir. A. Jankovska. Riga: Baltija Publishing, 2019. P. 289-307. DOI https://doi.org/10.30525/978-9934-571-78-7_16.
5. Шедяков В.Є. Продуктивні основи поєднання ресурсно-методологічних баз соціально-економічного саморозвитку і стратегічного управління. *Моделювання та інформатизація соціально-економічного розвитку України.* 2017. № 1 (3). С. 11-25.
6. Ивашов Л. Г. Человечество. Мировые войны и пандемии. М.: Книжный мир, 2020. 544 с.
7. Галушка А., Ниязметов А., Окулов А. Кристалл роста. К русскому экономическому чуду. М.: Щербинская типография, 2021. 360 с.
8. Шедяков В.Є. Стратегічна культура проведення трансформацій: можливості та загрози. Розвиток економіки України під впливом економічних, соціальних, технологічних та екологічних трендів / за ред. М.С. Пашкевич, Ж.К. Нестеренко; М-во освіти і науки України, Запор. нац. техн. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2015. С. 30-41.
9. Shedyakov V. Strategy of changes: challenges, measurements, priorities. *Strategies for sustainable socio-economic development and mechanisms their implementation in the global dimension* / ed. by

M. Bezpartochnyi; VUZF University of Finance. Sofia: St. Grigorii Bogoslov, 2019. Vol. II. P. 51-62. DOI https://doi.org/10.6084/m9.figshare.11839233.v1.
10. Шедяков В.Е. Место социальной ответственности в обеспечении продуктивной основы реализации общественных интересов. Соціальна відповідальність влади, бізнесу і громадян / заг. ред. Г.Г. Півняка; М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. Д.: НГУ, 2014. Т. 1. С. 282-290.
11. Шедяков В.Е. Усиление социальной ответственности государственных топ-менеджеров – условие успеха межпарадигмального перехода. Н*ауковий вісник Ужгородського національного університету.* Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. Вип. 23. Ч. 2. С. 137-141.
12. Маркс К. Капитал. Кн. 1: Процесс производства капитала. *Маркс К., Энгельс Ф. Соч.* 2-е изд. Т. 23. С. 5-784.
13. Galbraith J.K. Economics and the Public Purpose. Boston: Houghton Mifflin, 1973. 334 p.
14. Mintzberg H. Tracking Strategies. Toward a General Theory. Oxford: Oxford Univ. Press, 2007. 405 p.
15. Шедяков В.Є. Економічне мислення: адекватність новим вимогам. *Формування ринкових відносин в Україні.* 2016. № 7-8 (182-183). С. 12-18.
16. Шедяков В.Е. Гуманизация социальных отношений средствами публично-приватного партнёрства в процессе становления умного общества. *Personality Development In the Age of Globalization*: Collection of scientific papers. Morrisville, USA: Lulu Press, 2016. P. 46-50.
17. Шилов В.В. Социология и история: общее, особенное, перспективы. *Общественные науки и современность.* 2021. № 2. С. 103-113.

SECTION 2.
ENTREPRENEURSHIP, TRADE AND SERVICE SECTOR

Ємельянов Олександр Юрійович
д-р. екон. наук, доцент, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

ВПЛИВ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ НА РИНКОВУ ВАРТІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Довготермінове економічне зростання країн забезпечується, насамперед, інвестиційно-інноваційного розвитком їх підприємств [1–3], зокрема досягненням високого рівня їх технологічного [4–6] і технічного [7, 8] розвитку. Завдяки цьому зростає конкурентоспроможність продукції [9–11] та підвищується ефективність використання підприємствами виробничих ресурсів [12–16]. Проте для досягнення цього потрібно розробити обґрунтовані стратегії розвитку економічних суб'єктів [17–19]. Це, своєю чергою, робить необхідним обрання критерію такого розвитку. Зокрема, цим критерієм може виступати збільшення ринкової капіталізації підприємств [20–22], оскільки їх ринкова вартість характеризує сукупний економічний потенціал цих суб'єктів господарювання [23, 24]. Водночас, варто враховувати наявність великої кількості факторів, що спричиняють відчутний вплив на ринкову вартість підприємств [25, 26]. Серед цих факторів на окрему увагу заслуговує обґрунтований вибір підприємствами технологічних процесів виготовлення продукції.

Для встановлення впливу використовуваних технологічних процесів на ринкову вартість фірм потрібно, насамперед, поділити цю вартість на дві частини, а саме на: ту, яка залежить від вибору технологій виготовлення продукції, та ту, яка не залежить від цього вибору. Зокрема, друга частина ринкової вартості підприємств може утворюватися внаслідок капіталізації частини їх чистого прибутку, величина якої не залежить від попередньо обраних технологій.

Щодо першої частини ринкової вартості підприємства, то вона залежить від питомого прибутку за кожним видом продукції даного підприємства та від річного фізичного обсягу її виготовлення. Припустимо для спрощення, що підприємство виробляє лише один різновид продукції, за яким існує кілька альтернативних варіантів технологічних процесів його виготовлення. Тоді зазначену частину ринкової вартості підприємства можливо оцінити за такою формулою:

$$B_{pi} = \frac{(ц_i - в_i) \cdot O_i}{E_к}, \qquad (1)$$

де:

B_{pi} – частина ринкової вартості підприємства, величина якої залежить від обраної технології виготовлення продукції, за і-тим варіантом цієї технології;

$ц_i$ – ціна одиниці продукції, яка виготовлятиметься за і-тим варіантом технології;

$в_i$ – питомі витрати на виробництво та збут продукції включно з обов'язковими платежами, які сплачуються з прибутку, за і-тим варіантом технології;

O_i – натуральні річні обсяги виготовлення підприємством продукції за і-тим варіантом технології;

$E_к$ – ставка капіталізації прибутку підприємства у частках одиниці.

Очевидно, що показники $ц_i$, $в_i$ та O_i значною мірою визначаються варіантом технологічних процесів, який було обрано підприємством. Зокрема, показник ціни продукції безпосередньо залежить від рівня її якості, який, своєю чергою, визначається застосовуваним технологічним процесом виробництва продукції. Проте вибір найкращого з цих процесів залежить і від потрібних інвестицій у його провадження. Припустимо, що інвестиції здійснюватимуться за рахунок коштів власників підприємств. Тоді критерій вибору найкращого варіанту технологічного процесу виробництва продукції може бути формалізованим таким чином:

$$B_i = B_{pi} - к_i \cdot O_i \rightarrow \max, \qquad (2)$$

де:

B_i – значення критерію вибору найкращого варіанту технологічного процесу виробництва продукції за і-тим варіантом технології;

$к_i$ – питома капіталомісткість продукції за і-тим варіантом технології.

Таким чином, якщо виконуються зазначені припущення, то вибір найкращого варіанту технологічного процесу виробництва підприємством певного різновиду продукції повинен передбачати максимізацію різниці між відповідною частиною ринкової вартості підприємства та обсягом інвестицій, вкладення якого забезпечує формування цієї вартості.

Список використаних джерел:

1. Герасимчук, В. Г., Довгань, Л. Є. & Давиденко, В. Р. (2006). Інноваційно-інвестиційний розвиток промисловості України: проблеми і перспективи. *Інвестиції: практика та досвід*, (12), 14–17.
2. Найдюк, В. С. (2013). Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (4), 251–263.
3. Продіус, О. І. (2010). Інноваційний розвиток промисловості: реалії та перспективи. *Вісник ХНУ*, (1(1)), 106–110.
4. Емельянов, А. Ю. & Петрушка, Т. А. (2014). Технологическое развитие предприятий как средство обеспечения конкурентоспособности их продукции. *Проблемы экономики и менеджмента*, (3(31)), 39–46.
5. Пирог, О. В. (2011). Технологічний розвиток промисловості України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник*, (2 (7)), 248–252.
6. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13-32.
7. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Клімковський, М. І. (2020). Методологічні засади оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств. *ΛΌГОΣ. ОНЛАЙН*.
8. Горбаль, Н. І. & Романишин, С. Б. (2010). Системи управління конкурентоспроможністю підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20(12)), 112–117.
9. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Zahoretska, O., Kusiy, M., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2019). Changes in Energy Consumption, Economic Growth and Aspirations for Energy Independence: Sectoral Analysis of Uses of Natural Gas in Ukrainian Economy. *Energies*, (12(24)), 4724.
10. Ємельянов, О. Ю., Лесик, Л. І. & Петрушка, Т. О. (2016). Моделювання показників оцінювання конкурентного потенціалу промислового підприємства. *Актуальні проблеми економіки*, (4), 340–348.
11. Кузьмін, О. Є., Чернобай, Л. І. & Романенко, О. П. (2011). Методи аналізування конкурентоспроможності підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (21(10)), 159–166.
12. Левченко, Н. М. (2012). Фінансовий потенціал підприємства: сутність та підходи до діагностики. *Інвестиції: практика та довід*, (2), 114–117.

13. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, (754), 18–25.
14. Плешка, А. Р. (2011). Фактори, що впливають на розвиток виробничого потенціалу. *Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій* (37/38), 279–283.
15. Стельмах, П. Х. & Кузьмін, О. Є. (2010). Економічна ефективність використання основних засобів підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (20(9)), 240–245.
16. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Vovk, O., Ivanytska, O., Symak, D., Havryliak, A., Danylovych, T. & Lesyk, L. (2021). Criteria, Indicators and Factors of the Sustainable Energy Saving Economic Development: the Case of Natural Gas Consumption. *Energies*, (14 (18)), 5999.
17. Власенко, В. А. (2014). Розробка та реалізація стратегії розвитку підприємства в умовах трансформації ринкових відносин: принципові підходи та інструменти. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*, (26(1)), 32–41.
18. Клименко, С. М. (2013). Формування стратегії розвитку підприємства з урахуванням ризиків. *Бізнес Інформ*, (8), 343–347.
19. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*, (3(25)), 167–171.
20. Бурбан, О.В. (2021). Роль оцінювання вартості як інструмента підготовки рішень для обґрунтування ринкової капіталізації підприємства. *Економічний форум*, (1), 116–121.
21. Максименко, І. О. & Бокій, В. І. (2008). Ринкова вартість підприємства як результат реалізації його економічного потенціалу. *Вісник Хмельницького національного університету*, (3 (1)), 192-221.
22. Хіміон, О. О. (2010). Теоретичні і методичні засади оцінки управління вартістю компанії. *Актуальні проблеми економіки*, (5(107)), 150–158.
23. Лесик, Л. І., Петрушка, Т. О. & Ємельянов, О. Ю. (2020). Ринкова вартість як один з індикаторів формування і оцінювання економічного потенціалу підприємств. *ΛΌГОΣ. ОНЛАЙН*.
24. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Лесик, Л. І. (2020). Особливості оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств з використанням показника їх ринкової вартості. *ΛΌГОΣ. Мистецтво наукової думки*, (10), 18–21.
25. Лесик, Л. І. (2013). Чинники впливу на процес формування ринкової вартості промислового підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*, (23.4), 246–252.
26. Мамонтова, Н. А. (2010). Побудова системи управління вартістю компанії. *Актуальні проблеми економіки*, (1(103)), 21–26.

SECTION 3.
FINANCE AND BANKING; TAXATION, ACCOUNTING AND AUDITING

Ситник Дар'я Романівна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Туріщева Маргарита Борисівна
здобувач вищої освіти економічного факультету
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА УРАЗНОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Переважна більшість країн світу банківський сектор є ядром фінансової системи. Саме діяльність інституту банківських кредитних організацій є основним механізмом перерозподілу фінансових ресурсів.

Незважаючи на свою важливість і особливу роль у структурі економіки країни, банківський сектор схильний до негативного впливу багатьох факторів. Особливо це відчувається в даний період часу, з урахуванням безперервної світової економічної кризи та супутніх її складнощів.

У цих умовах необхідним є надання комплексної підтримки банківському сектору з метою збереження його стабільності та утримання тренду подальшого розвитку, в основі чого має лежати достовірна аналітична інформація та вірні висновки щодо сукупності його актуальних проблем та уразливостей.

Існує ряд факторів, що фундаментально зумовлюють поточний стан безлічі процесів і взаємозв'язків у різних галузях країни, у тому числі і у фінансовому секторі, а значить – і його банківському сегменті. До таких факторів можна віднести актуальну економічну кон'юнктуру (курс національної валюти, рівень реального доходу, темп інфляції тощо), зовнішню кон'юнктуру (згадувану геополітичну ситуацію, обсяг іноземних інвестицій, перспективи зовнішнього запозичення), а також реалізовану державну політику, яка може, як згладити наявні протиріччя, і, навпаки, посилити їх.

Сукупність впливів цих факторів обумовлює наявність або відсутність тих чи інших уразливостей. В даний час доцільно виділити такі проблеми як найбільш актуальні для банківського сектору України та багатьох країн простору СНД:

1) Високе адміністративне навантаження.

Реалізована державою політика у сфері фінансових ринків істотно впливає на їх стан. В даний час, з моменту загострення факторів кризових явищ, спостерігається загальна тенденція посилення інтенсивності контрольних та наглядових заходів, збільшення рівня адміністративного навантаження. На практиці це виявляється у посиленні вимог до обов'язкової звітності, збільшенні частоти запитів і вимог різного характеру при одночасному скороченні часу, що надається для їх підготовки, посиленні санкцій за неналежне виконання вимог та розпоряджень. У цілому рівень і інтенсивність адміністративного впливу із боку регулюючих органів нині можна охарактеризувати як високий.

Це, у свою чергу, веде до значного збільшення всіх видів витрат на забезпечення виконання вимог регулюючих органів, певною мірою відволікає трудові та фінансові ресурси від питань розвитку та вдосконалення діяльності організації, а також питань внутрішнього контролю.

2) Зниження обсягів кредитування.

Зниження темпів кількісного зростання кредитних портфелів банків веде до зниження економічної ефективності їхньої діяльності, змушує шукати альтернативні шляхи компенсації недоотриманого доходу.

Ця проблема насамперед визначається поточною економічної кон'юнктурою, особливо – зниженням реальних наявних доходів населення. Крім того, з початком економічної кризи значно зросли ризики втрати роботи, зниження заробітної плати позичальника. Це, у свою чергу, створює передумови виникнення простроченої заборгованості у частині кредитного портфеля. Як наслідок – служби економічної безпеки та андеррайтингу банків підвищують вимоги до стажу роботи, рівня доходу, віку, що пред'являються під час перевірки заявників на кредит, запроваджують додаткові вимоги щодо заходів забезпечення – поруки, застави. З іншого боку, з урахуванням збільшених відсоткових ставок та запровадження додаткових супутніх платежів під час оформлення кредитів, значно знизилася реальна можливість їх забезпечення з боку позичальників.

Непростою є ситуація з наданням кредитів юридичним особам, особливо – представникам малого середнього бізнесу. Через підвищення частоти збоїв при розрахунках з контрагентами, через підвищення випадків неплатоспроможності юридичних осіб, багато представників банківського сектору переглянули програми комерційного кредитування і посилили критерії їх розгляду. У свою чергу, це скоротило обсяги можливого кредитування юридичних осіб та знизило темпи зростання позикових портфелів за цією категорією.

3) Проблеми фондування та залучення коштів.

Недостатність фінансових ресурсів для здійснення основної діяльності загрожує банку зниженням обсягів надання позикових коштів, погіршенням динаміки розвитку та зростання, зменшує стабільність його діяльності. В даний час ця проблема досі актуальна. Зниження доходів, а також інфляція та зростання цін, провокують населення до зменшення обсягів розміщення заощаджень та збільшення поточного споживання.

Додатково посилює поточну ситуацію і той факт, що процентні ставки по ощадним програмам у банках зараз не повною мірою відповідають економічній кон'юнктурі. Дохід, що отримується вкладниками від розміщення коштів, ледве покриває, а найчастіше виявляється нижче за приріст цін за період зберігання заощаджень у фінансовій установі. Величина процентної ставки, за якою кошти залучаються банком, насамперед обумовлена величиною ключової ставки, встановленої НБУ.

Необхідно повною мірою враховувати всю сукупність слабких місць банківського сектора та робити комплексні зусилля щодо їх усунення. Для цього, насамперед, необхідно удосконалювати процес комунікації представників державної влади, як з фінансовим сектором, і з фізичними особами, і навіть із членами підприємницького співтовариства. Також необхідно підвищувати ефективність взаємодії безпосередньо між фінансовими інститутами з одного боку та населенням та бізнес спільнотою з іншого. Слід цілеспрямовано усувати наявні протиріччя, налаштовувати механізм перерозподілу фінансових ресурсів у збалансований стан.

Список використаних джерел:

1. Банківська система України: інституційні зміни та інновації : Кол. моногр. / За заг. ред. Л. О. Примостки. К. : КНЕУ, 2015. 434 с.
2. Білик О.І. Проблеми та перспективи проведення реорганізації як способу оздоровлення банківської системи України. *Фінансовий простір*. №1 (17). 2015. С.25–32.
3. Брітченко І. Роль довіри в організації та функціонуванні банківської системи. *Трансформація національної моделі фінансово–кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти: збірник матеріалів Всеукраїнської науково–практичної конференції.* Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. С. 257– 259.
4. Коваленко В. В. Трансформаційні напрями розвитку банківської системи України. URL: ///C:/Users/User/Desktop/ Downloads/ecfor_ 2015_2_ 48.pdf
5. Степанова В. О. Сучасний стан та перспективи подальшого розвитку банківської системи України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.* 2011. № 4. С. 177–181

SECTION 4.
MANAGEMENT, PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION

Stebliuk N.F.
Candidate of Economic Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of International Economic Relations and Regional Studies
University of Customs and Finance, Ukraine

Volosova N.M.
Candidate of Technical Sciences (Ph. D.), Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Applied and Higher Mathematics
Dniprovsk StateTechnical University, Ukraine

SOME APPROACHES TO FORECASTING FUTURE EVENTS UNDER UNCERTAINTY

One of the most difficult problems of the management system is to predict the future and find effective solutions in conditions of uncertainty. There is a need to use modern tools of analytical and simulation economic and mathematical modeling, which would take into account the uncertainty of different types. Forecasting is a tool to minimize uncertainty.

The essence of forecasting is to obtain information about the future development of certain parameters limited in time and space of the study. At the same time, the forecast (as a weekend) is based on certain existing and future conditions, as well as the probability of occurrence of expected events. That is why there is a need to create forecasts based on the principles of reliability and reliability, even in the short term, which in such transitional periods, as the experience of economic forecasting, is extremely difficult. At the same time, it should be noted that for this reason such an approach to forecasting as the development of many variant forecasts is now widely used. At the same time, forecast developers build not one, but several (often three) scenarios of possible development of the situation, which are conditionally called "pessimistic", "optimistic" and "most likely", which is between the first two construction, including the following stages:

1. Determine the time limits and scope of issues to be analyzed.
2. Identify stakeholders in the initial outcome of the process and factors influencing the process.
3. Identify external and internal factors that will affect the main tasks.
4. Identify uncertainties.
5. Validation of the entered data for construction of the scenario.
6. Build scenarios that are more for learning than for decision making.
7. Develop a mathematical model (design scenarios in quantitative models).

The scenario constructed in the above sequence should provide a wide range of possible options for the development of events, taking into account the factors of uncertainty, variability of the external environment of the simulated system.

The obtained scenarios, based on the method of hierarchy analysis, the apparatus of fuzzy set theory, Bayesian probabilities, provide a better understanding of process technology and

determine the algorithm of next steps required to implement the desired scenario [1].

Thus, forecasting involves the use of methods and techniques with different formalizations, consistency of individual conclusions and assessments of the future stage of development of the process.

References:

1. Zagirskaya IO, Bidyuk PI (2012) Methods of constructing scenario analysis using Bayesian methods. Electrical and computer systems. № 8. P. 137-142.URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/etks_2012_8_24.

Коротун Юлія Вікторівна
здобувач вищої освіти факультету управління, адміністрування та туризму
Хмельницький національний університет, Україна

Науковий керівник: Тюріна Ніла Марківна
канд. екон. наук, професор
Хмельницький національний університет, Україна

АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ БІЗЕНЕС-СТРУКТУРАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ

Існують різні причини виникнення кризового стану у бізнес-структурах, як то: загроза неплатоспроможності та банкрутства, невдало обрана маркетингова стратегія, неефективні радикальні зміни в управлінні та стратегії розвитку бізнесу, поразка в конкурентній боротьбі, несприятливі коливання в ринковій кон'юнктурі, невигідні зовнішньоекономічні умови, політична ситуації в країні та інші. Наразі найвагомішим зовнішнім фактором негативної дії є безперечно війна в Україні, якій передувала складна ситуація, що була пов'язана з пандемією COVID-19. Усе це разом суттєво ускладнили функціонування бізнес-процесів у майже усіх бізнес-структурах, докорінно змінились відносини між виробниками та споживачами. Настання кризи, під впливом зазначених зовнішніх факторів, призвело до загрози практично в усіх сфер діяльності, тому пошук шляхів та інструментів її подолання – головне завдання науковців і практиків у сфері антикризового управління. Важлива роль в антикризовому управління має бути приділено ролі маркетингу. Саме докорінна зміна, під впливом негативних наслідків воєнних дій, ланцюгів поставок та каналів збуту продукції наразі вимагає активізації маркетингової діяльності у значно посилених умовах невизначеності.

Розпочнемо наші дослідження з сутнісної характеристики кризових умов функціонування суб'єктів господарювання. Поняття «криза» – складне, має багато змістовних інтерпретацій та сутнісних характеристик. Це підтверджує словник Вебстера, який визначає кризу як «…поворотну точку до кращого або гіршого…», як «…момент, що потребує прийняття рішення…» або «критичний період», як «ситуацію, яка досягнула вирішальної фази».

Класична економічна наука визначає кризи як негативне явище (за Дж.М. Кейнсом: «…передчасна і різка зміна зростаючої тенденції падаючою, тоді як при зворотному процесі такого різкого повороту найчастіше не буває…») або поворотний момент, що потребуватиме додаткових капіталовкладень (за К. Марксом: «… вихідний пункт для великих нових вкладень капіталу, що більшою або меншою мірою створює нову матеріальну базу для наступного економічного циклу…»).

Грецьке слово «krisis» означає рішення, поворотний пункт або завершення, китайською мовою «криза» – небезпека і можливість.

Узагальнюючи погляди сучасних науковців щодо визначення поняття «криза», можна виділити три підходи:

1. Криза - випадкове явище, що виникає в результаті дії несприятливих факторів.
2. Криза - випадкове та закономірне явище, залежить від співвідношення сил та явищ.
3. Криза - закономірне явище і відповідно до циклічного розвитку економіки після прогресу відбувається регрес, криза розглядається як об'єктивна реальність у діяльності підприємства та піддається управлінню.

Наразі криза в економіці Україні, скоріше за усе, відноситься до першого виду, вона

спровокована дією зовнішнього фактору, поведінку якого важно спрогнозувати та передбачити наслідки і це значно ускладнює процеси антикризового управління за таких умов. Відсутні напрацьовані теорією та практикою «шаблони» управління у таких умовах, ступінь невизначеності можна оцінювати за максимальним виміром.

Причини криз у соціально-економічних системах були об'єктом наукових досліджень багатьох класиків з економічних вчень, коротке трактування їх точок зору наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Авторське трактування причин криз у соціально-економічних системах

Автор	Причини криз
Д. Рікардо	Несправедливість у розподілі багатства
К. Маркс	Суперечність між виробництвом та споживанням (анархія виробництва)
С. Сісмонді	Недоспоживання народних мас, невідповідність між виробництвом та споживанням
Ф. Хайєк	Надвиробництво виникає через надлишкове фінансування з боку держави
Д. Кейнс	Дія закону психології, згідно з яким люди «…схильні, як правило, збільшувати споживання із зростанням доходів, але не такою мірою, якою зростає дохід…»
І. Шумпетер	Психологічна теорія криз
П. Самуельсон	Дія таких теорій: грошової, нововведень, психологічної, недоспоживання, надмірного інвестування
М.Туган-Барановський	Диспропорції між рухом заощаджень та інвестицій у галузях, що виробляють засоби виробництва

Сформовано авторами з [1]

Узагальнюючи інформацію, що наведена у таблиці 1, основні причини криз можна звести до: несправедливості у розподілі результатів, що продукуються економічними системами та суперечністю між інвестуванням, виробництвом й споживанням. Ці причини залишаються актуальними і наразі.

Отже, кризу можна трактувати як крайнє загострення протиріч або переломний етап у функціонуванні соціально-економічної системи, що загрожує її існуванню у ринковому середовищі. Основна небезпека кризи – руйнування системи.

Трактування кризи на макро- рівні соціально-економічної системи вагомо відрізняється від трактування кризи на рівні підприємства (бізнес-структури), де виділяється можлива руйнівна роль кризи. Визначення різними науковцями поняття «кризи підприємства» представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Авторське трактування поняття «криза підприємства»

Автор	Визначення
	Втрата платоспроможності, конкурентоспроможності, відхилення фактичних результатів від запланованих (це стосується обсягів виробництва, реалізації, грошових надходжень, витрат, прибутку, рентабельності)
В. Король	Процес, що включає фази розвитку від зниження рентабельності і обсягів прибутку (перша фаза) до критичної межі – банкрутства (четверта фаза). Проміжні фази (друга і третя) характеризуються збитковістю і виснаженням або відсутністю резервних фондів для підтримки нормального режиму роботи підприємства
А. Чернявский	Ситуативна характеристика функціонування будь-якого суб'єкта, що є наслідком невизначеності в його зовнішньому і внутрішньому середовищах
Є. Коротков	Крайнє загострення суперечностей в соціальноекономічній системі (організації), яке загрожує її життєздатності в навколишньому середовищ
В. Кошкін та ін.	Незапланований процес обмеженого продовження і обмеженої можливості впливу менеджменту на діяльність підприємства з важко прогнозованими наслідками, які ставлять під загрозу увесь подальший розвиток підприємства
Г. Базаров, С. Бєляєв, Л. Белих	Одна з найважчих форм порушення фінансової рівноваги підприємства, що відображає циклічно виникаючі упродовж його життєвого циклу, під впливом різноманітних факторів, протиріччя між фактичним станом його фінансового потенціалу і необхідним обсягом фінансових потреб, що є джерелом найбільш небезпечних потенційних загроз його функціонуванню

Продовження табл. 2

Авторське трактування поняття «криза підприємства»

Автор	Визначення
І. Бланк	Одна з найважчих форм порушення фінансової рівноваги підприємства, що відображає циклічно виникаючі упродовж його життєвого циклу, під впливом різноманітних факторів, протиріччя між фактичним станом його фінансового потенціалу і необхідним обсягом фінансових потреб, що є джерелом найбільш небезпечних потенційних загроз його функціонуванню
А. Крутік	Будь-яка якісна зміна процесу, перехід від існуючого становища до іншого, істотно відмінного за основними параметрами. У цьому значенні перехід від стабільності до погіршення – це кризова ситуація в розвитку системи.

Дані сформовано з [2]

Підсумовуючи дані таблиці 2 можемо визначити основні ключові ознаки кризи бізнес-структури, а саме: втрата платоспроможності, конкурентоспроможності, не досягнення запланованих результатів, зниження показників результативності, невизначеність середовища функціонування, загострення суперечностей, загроза життєдіяльності, обмеженість впливу менеджменту, порушення фінансової рівноваги, перехід від стабільності до кризових умов. Виділені ознаки можуть бути цілісною системою, що притаманні будь якій кризі підприємства, а також бути і індивідуальними ознаками окремих криз.

Причини криз, що виникають на підприємствах, також можуть бути різними, від об'єктивного до суб'єктивного характеру, пов'язані з несприятливими впливами зовнішнього та внутрішнього середовищ, носити природний характер та залежати від катаклізм природної властивості.

Тобто, виникнення кризи у соціально-економічній системі, якою є і бізнес-структура, це закономірний процес і щоб запобігти згубному впливу цих процесів на діяльність структур, застосовують антикризове управління, яке дає можливість менеджерам локалізувати кризові процеси та досягати запланованих результатів.

В зарубіжній економічній літературі термін «антикризове управління» (crisis management) має такі поширені значення [3]:

1. Turnaroundmanagement – процес, що призначений для фінансового оздоровлення підприємства.

2. Corporaterecovery (корпоративне оздоровлення) – реалізація комплексу антикризових заходів для оздоровлення підприємства за допомогою менеджменту та (або) консалтингових фірм у рамках корпоративного законодавства.

3. Financialrecovery (фінансове оздоровлення) – процес оздоровлення фінансів фірми.

Основні підходи, на яких базується система антикризового управління, зводяться до:

−своєчасної діагностики кризових ситуацій і явищ, що виникають у функціонуванні підприємства;

−швидкого реагування на виникнення кризових явищ;

−адекватної оцінки небезпеки, що реально загрожує бізнесу;

−повного залучення наявного потенціалу для виходу з кризових ситуацій.

Поняття антикризовий маркетинг з'явилося відносно не давно. Такий маркетинг може застосовуватись у антикризовому управлінні на різних стадіях кризи: від передкризового до після кризового періодів. Існують різні думки як науковців і, особливо, практиків щодо сутності антикризового маркетингу. Точки зору кардинально різняться. Одні вважають, що у чистому вигляді антикризового маркетингу не існує, інші, що антикризовий маркетинг-це самостійний напрямок маркетингу, а ще інші, що антикризовий маркетинг – це частина антикризового менеджменту. Ми більше схильні до думки, що маркетинг в умовах кризи – це одна із рівноцінних складових цілісної системи антикризового управління, таких як антикризове управління персоналом, антикризова інноваційно-інвестиційна та санаційна

політика тощо. Зрозуміло, що в умовах кризи проходить трансформація функцій управління, виділення пріоритетів управління у короткостроковій перспективі. Для ефективного впровадження антикризового управління усі складові такого управління мають бути також трансформовані, у тому рахунку і маркетинг, та спрямовані на досягнення результату, як то відновлення платоспроможності, підвищення результативності та інших показників, що визначають успішну діяльність.

Як підтвердження вище сказаному, погоджуємось з таким визначенням антикризового маркетингу [4] – це оперативна зміна всіх компонентів маркетингу згідно змін навколишнього середовища, що сприяє збереженню максимальної конкурентоспроможності компанії в ринкових умовах. Тобто, антикризовий маркетинг має пристосовуватись до кризових умов і змінюватись у відповідності до вимог та викликів, спричинених кризою.

Основні положення маркетингу та їх характерника з урахуванням особливостей антикризового управління наведено у таблиці 3.

Таблиця 3

Основні положення маркетингу та їх характеристика

Основні положення маркетингу	Сутнісна характеристика
Сутність маркетингової діяльності	Формування реальної величини попиту, дія на споживача для спонукання його до придбання товару, розробка реальних програм дії організації на конкретному ринку. Виробляти та реалізовувати необхідно те, що потребує ринок, а не нав'язувати продукцію, що вже вироблена
Основна мета маркетингу	Визначення величини попиту на конкретний товар, що виражена в показниках обсягу продажів та його частки на ринку, засобами маркетингу сприяти його досягненню
Цілі маркетингу	- забезпечення оптимальної пропорційності між попитом і та пропозицією продукції визначеного виду, асортименту, дякуючи реагуванню на динаміку попиту, маневруванню ресурсами, що є в наявності; - формування системи договірних і ринкових відносин з усіма елементами та структурами виробництва, споживання на внутрішньому і на зовнішньому рівнях; - дія на виробничий процес з метою стимулювання, оновлення та удосконалення асортименту, покращення якості продукції, що випускається; - активний пошук нових ринків збуту та розширення існуючих. Досягнення оптимального рівня соціально-економічної активності ринкових відносин.
Ціль маркетингу в кризових ситуаціях	Забезпечення умов одержання необхідних грошових надходжень (достатнього прибутку) підприємства від збільшення збуту продукції, що нею виробляється
Головний принцип	Орієнтація на споживача, його потреби, формування максимального задоволення
Принципи маркетингу	- врахування потреб, стану, динаміки попиту та кон'юнктури ринку при прийнятті господарських рішень, які орієнтовані на досягнення кращих кінцевих результатів; - створення умов для максимального пристосування виробництва до вимог ринку, структури попиту у довгостроковій перспективі, що передбачає виявлення незадоволених запитів покупців, аналіз факторів, що впливають на розробку, виробництво та збут того у чому зацікавлений покупець; - дія на ринок, покупців за допомогою рекламної діяльності; - критичне відношення до прогнозних досліджень ринку для визначення направленості в діяльності організації, до розробки на їх основі товарів, що в найбільшому ступені задовольняють потреби покупців; - спрямованість на явно виражений комерційний результат, який зводиться до оволодіння запланованої долі ринку відповідно до довгострокових цілей, що призводить до стійкого та достатнього розміру прибутку
Функції маркетингу	- комплексне вивчення, прогнозування ринку та його вимог. - реальне оцінювання підприємством своїх виробничо-збутових, експортних та інших можливостей. - розробка довгострокової стратегії маркетингової діяльності з визначенням своєї мети, ресурсів та механізму практичної реалізації. - планування товарної політики, управління товарним асортиментом, виходячи з вимог ринку, наявного потенціалу підприємства. - формування попиту, стимулювання ринку збуту. - управління маркетинговою діяльністю, контроль за нею

Продовження табл. 3

Основні положення маркетингу та їх характеристика

Основні положення маркетингу	Сутнісна характеристика
Ключова функція антикризового маркетингу	Моніторинг зовнішнього середовища організації для виявлення сигналів, що свідчать про погіршання стану організації на ринку, втрату конкурентоспроможності, зниження платоспроможності та керованості чи навпаки, про можливості прогресивних зрушень, що відкриваються в окремих сферах діяльності
Задачі маркетингу	- аналіз стану ринку, діяльності конкурентів, їх сильних, слабих сторін - організація придбання матеріально-технічних ресурсів, необхідних для виробництва продукції з найменшими витратами - збільшення обсягів, підвищення рентабельності продажів - залучення нових покупців, вивчення потреб в інших видах товарів, близьких до тих, що випускаються, інших типів послуг для споживачів - організація зворотного зв'язку від споживача до виробника, включаючи розгляд претензій споживачів продукції та послуг
Задачі маркетингу в умовах фінансової нестабільності	- забезпечення регулярності, швидкості, якості поставок - одержання повторних замовлень - пошук довгострокових контрактів - використання активних каналів збуту - спроможність задовільнити потреби різних груп споживачів
Ефективність маркетингу	Послідовність дій в комплексному використанні принципів, методів та засобів маркетингової дії, маркетингової інформації за стадіями відтворювального процесу

Сформовано з використанням [5]

На ефективність антикризової маркетингової діяльності безпосередній вплив має вірно обрана маркетингова стратегія. Це не проста справа, зважаючи на велику різноманітність таких стратегій.

Для спрощення задачі вибору стратегії маркетингу нами наведена класифікація цих стратегій (таблиця 4), що комплексно характеризує не тільки майбутній стан підприємства на ринку, але і шляхи досягнення запланованих цілей.

Таблиця 4

Класифікація маркетингових стратегій за ознаками

Ознака	Вид стратегії
1. Маркетингове середовище	Інтеграційні стратегії: макроекономічна; зовнішньоекономічна; регіональна; виробничої і невиробничої сфери; міжгалузева та галузева
2.Функціональне призначення	Стратегії факторів: виробничих, інвестиційних, інноваційних, фінансових, трудових та інформаційних
3. Розвиток організації	Антикризова стратегія: запобігання неспроможності, вихід із кризи, ліквідація її наслідків
4. Вид та масштаб ринку	Ринкова стратегія: розширення, проникнення углиб ринку, просування товару на нові ринки, конкурентні переваги
5. Пріоритет засобів маркетингу	Товарна стратегія: диференціація профілюючого товару, диверсифікованість. Цінова стратегія: підвищення (зниження) цін, цінова кон'юнктура. Фірмова стратегія: фірмового товару, іміджу, сервісу, стилю та дизайну. Рекламна стратегія: інформування про переваги товару, переконання, мотивація, нагадування
6. Ринкова кон'юнктура	Стратегія попиту та пропозиції: стимулююча, креативна, що підтримує, протидіюча
7. Ринкова поведінка	Стратегія малих організацій: копіювання продуктів провідних фірм, пристосування до потреб, інтеграція з більш великими організаціями Стратегія середніх організацій: патентна, ринкових ніш, інноваційна, інтенсивного маркетингу. Стратегія великих фірм: широке проникнення, «зняття вершків»

Сформовано з використанням [5]

Як показує практичний досвід до проблем, що впливають на вибір та реалізацію маркетингових антикризових стратегій, необхідно віднести такі: відсутність

діагностування цілей та намірів найближчих конкурентів; не достатня реакція на потреби споживачів; помилки в обрані пріоритетів розвитку; інтенсивна конкурентна боротьба в галузі; однобічність в реалізації товарної політики підприємства; відсутність можливостей ведення цінової конкурентної боротьби; фінансова нестабільність підприємств; відсутність системи довгострокового планування; використання застарілих систем та методів управління підприємством; використання неефективних методів організації збуту та просування товару [6].

Тобто, маркетингову стратегію можна розглядати як план досягнення маркетингових цілей підприємства, що передбачає: сегментацію ринку, тобто виділення окремих груп споживачів; вибір цільових ринків: визначення цільових сегментів, на які підприємство орієнтуватиме свою діяльність; позиціювання товару на ринку – визначення місця товару серед товарів конкурентів; визначення конкурентів та конкурентних переваг.

Ще важливо знати, що у ході реалізації маркетингової стратегії антикризового управління необхідно постійно здійснювати контроль за її виконанням та, за потреби, вносити корективи, інакше на підприємстві має існувати система моніторингу за змінами, що буде спрямована на виявлення не лише позитивних результатів від впровадження маркетингової антикризової стратегії, а також і на виявлення негативних чинників.

Таким чином, роль маркетингу в антикризовому управлінні підприємством є надзвичайно важливою. Якщо вважати, що однією з найхарактерніших причин кризи у бізнес-структурах є втрата їх платоспроможності, що напряму залежить від можливості вчасно та вигідно реалізовувати власну продукцію чи послуги, а це є основним завданням маркетингу. Саме обрання вірної маркетингової стратегії в умовах кризи та можливості проведення трансформаційних змін відноситься до першочергових завдань антикризового управління в частині антикризового маркетингу.

Список використаних джерел:

1. Тюріна, Н.М., Назарчук, Т.В., & Карвацка, Н.С. (2019). Кризи у розвитку соціально-економічних систем та причини їх виникнення. *Вісник Хмельницького національного університету,* 1, 198-204.
2. Штангрет, А.М., & Воробйов, В.І. (2010). Криза підприємства: суть, природа виникнення ті її вплив на економічну безпеку. *Науковий Вісник «Львівського державного університету внутрішніх справ»,* 2, 324-333
3. Балаш, Л.Я., Бінерт, О.В, & Лисюк, О.В. Особливості антикризового управління підприємствами. *Приазовський економічний вісник,* 3(14), 136-140
4. Багорка, М.О., Писаренко, В.В., Кадирус, І.Г., & Юрченко, Н.І. Антикризовий маркетинг (2021). Пороги
5. Тюріна, Н.М., Карвацка, Н.С., & Грабовська, І.В. (2012). Антикризове управління. Центр учбової літератури
6. Кривов'язюк І.В. (2020). Антикризове управління підприємством. Видавничий дім «Кондор»

Голобородько Тетяна Василівна
канд. екон. наук, доцент, старший викладач кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

ВІДКРИТІ ДАНІ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Впровадження електронного урядування як концепції та форми публічного управління неможливе без використання відповідних технологій. Сутність цього поняття полягає у використанні комплексу технічних та організаційних засобів на базі інформаційно-телекомунікаційних технологій [2, с. 81].

Відкриті дані забезпечують інформаційну складову публічного управління, вони відкривають доступ до публічної інформації для прийняття управлінських рішень (рис. 1).

Відповідно до Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки «відкриті дані – концепція, згідно з якою певні дані повинні бути доступними для використання та розповсюдження будь-якою особою за умови дотримання правил атрибуції та/або подібної ліцензії (share-alike). Серед відкритих даних окрема увага приділяється відкритим державним даним як інструменту оцінки та контролю роботи органів державної влади. Відкриті дані публікуються як у вигляді неопрацьованих («похідних») даних, так і у вигляді структурованих даних з визначеними налаштуваннями. Відкриті дані доступні через відкриті програмні інтерфейси, однак до них не застосовуються обмеження, зумовлені торговими марками або авторськими правами» [7].

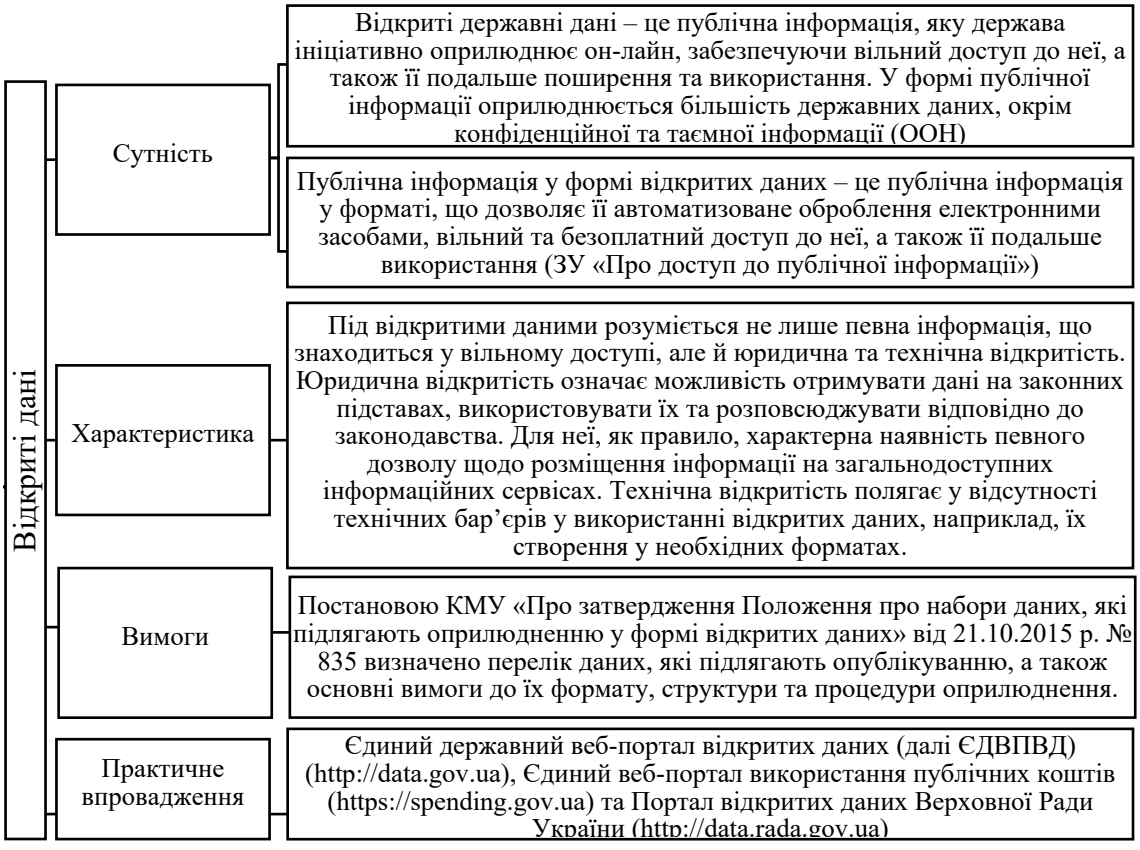

Рис. 1. **Сутність відкритих даних**
дані сформовано з [4]

Одним із вагомих показників впровадження технологій електронного урядування в державі є використання та наповнення бази відкритих даних. Положенням про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних [6] визначено перелік набору даних, які повинні публікуватися органи публічної влади у формі відкритих даних. Їх повнота, підтримання в актуальному стані є показниками відкритості та доступності органів публічної влади. В аналітичному розділі Веб-порталу відкритих даних [5] представлена статистика динаміки набору даних (рис. 2) та регіонів з найбільшою кількістю набору даних (рис. 2).

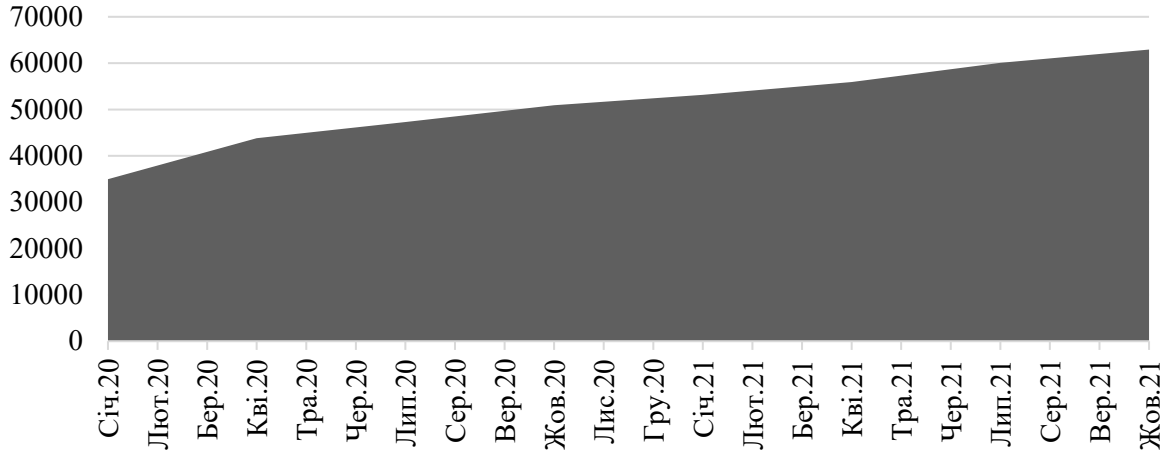

Рис. 2. **Динаміка набору даних на ЄДВПВД**
дані сформовано з [5]

Як видно з рис. 2, масив відкритих даних з кожним місяцем збільшується. Це є показником доступності та відкритості інформації органів публічної влади.

Найбільша кількість наборів відкритих даних, яка представлена на порталі відкритих даних, у Дніпропетровської міської ради – 1330. Трохи менше завантажено даних Харківською міською радою – 1270, у Вінницькою міською радою завантажено 910 наборів відкритих даних. В інших, представлених на рисунку міських радах, набір відкритих даних коливається від 350 до 550. Варто звернути увагу, що є такі місцеві ради, щодо яких відсутня інформація про відкриті дані.

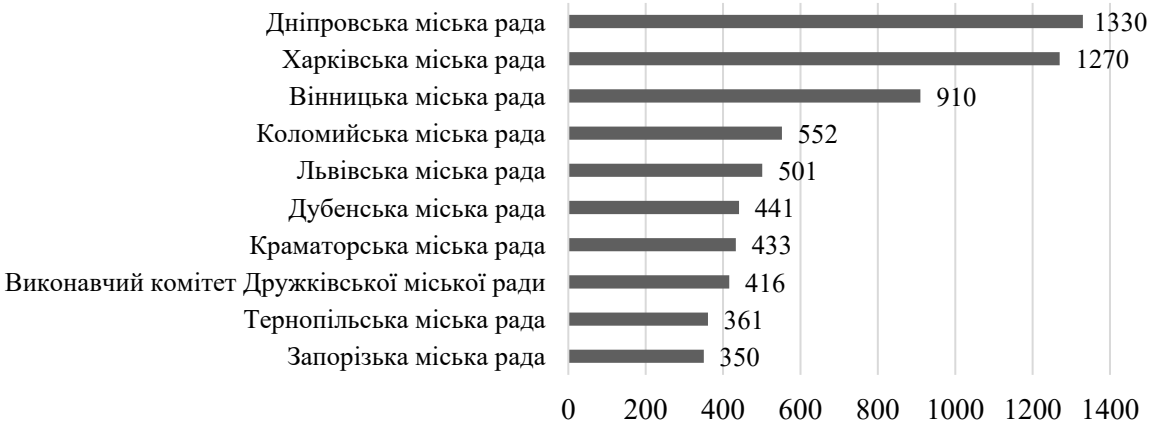

Рис. 3. **Найбільші групи наборів відкритих даних**
дані сформовано з [5]

Сфера відкритих даних ще й досі перебуває у стані започаткування. Не зважаючи на те, що законодавство щодо відкритих даних та необхідності їх оприлюднення чинне з

2016 року.

Особливість оприлюднення відкритих даних та встановлення відповідальності за їх відсутність представлена на рис. 4.

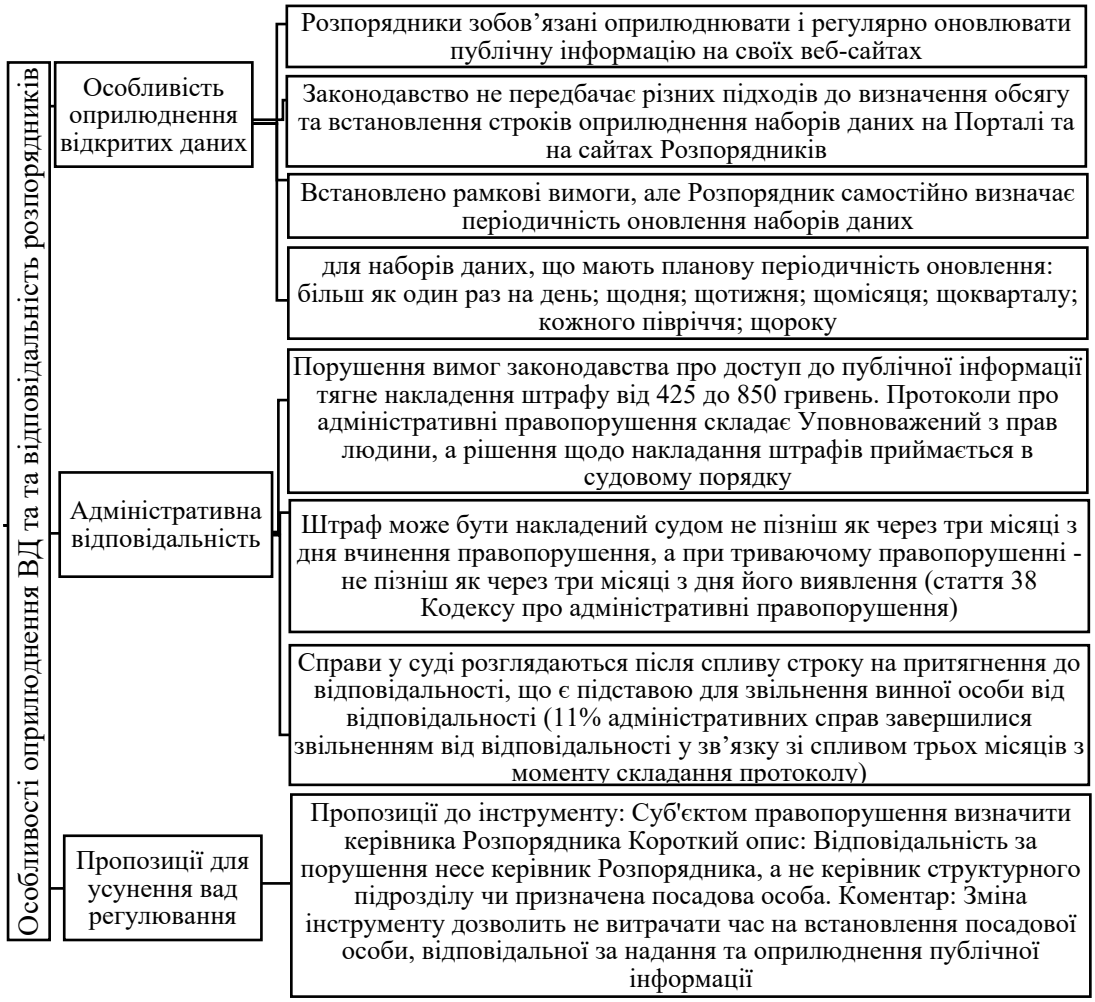

Рис. 4. **Особливості оприлюднення відкритих даних**
дані сформовано з [3]

Відповідно до Постанови КМУ № 56 [1] Міністерства зобов'язані визначити цифрових лідерів, ввівши посаду заступника керівника органу виконавчої влади з цифрового розвитку, цифрових трансформацій та цифровізації. Відповідальність за оприлюднення набору відкритих даних може бути покладена на цифрових лідерів.

Висновки. Набори відкритих даних, представлені на порталі відкритих даних публікуються не систематично, їх кількість є незначною. Вирішення проблеми своєчасності та повноти публікації відкритих даних носить законодавчий характер. Пропонується відповідальність за наповнення відкритих даних покласти на цифрових лідерів.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання цифрового розвитку: Постанова КМУ від 30 січня 2019 р. № 56. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-2019-п#Text.
2. Електронне урядування : підручник / авт. кол. : В. П. Горбулін, Н. В. Грицяк, А. І. Семенченко, О. В. Карпенко та ін. ; за заг. ред. проф. Ю. В. Ковбасюка ; наук. ред. проф. Н. В. Грицяк, проф. А. І. Семенченка. К. : НАДУ, 2014. 352 с.

3. Зелена книга: політика відкритих даних. Київ: Офіс ефективного регулювання BRDO, 2021. 78 с. URL: https://cdn.regulation.gov.ua/f6/aa/ac/e6/regulation.gov.ua_GB%20Open%20data%20UA%20upd%20(2).pdf.
4. Ковтун М.С., Хрякова Н.О. Відкриті дані в Україні: сутність та стан розвитку. Forum Prava. 2018. (2). С. 66–73. URL: https://forumprava.pp.ua/files/066-073-2018-2----------,---------10-.pdf.
5. Портал відкритих даних. URL: https://data.gov.ua/.
6. Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних: Постанова КМУ від 21 жовтня 2015 р. № 835. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-%D0%BF#Text.
7. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17 січня 2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text.

Голобородько Тетяна Василівна
канд. екон. наук, доцент, старший викладач кафедри обліку,
оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

Обельчак Анастасія Віталіївна
здобувач вищої освіти факультету економіки та управління бізнесом
Криворізький національний університет, Україна

ЕКОЛОГІЧНИЙ ПОДАТОК ЯК ДЖЕРЕЛО НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Податки є надзвичайно важливим джерелом наповнення місцевих бюджетів. Зазначимо, що незначна частина усіх податків належить місцевим органам влади. Дані опублікованого дослідження ОЕСР [2; 5] обґрунтовують цю думку (рис. 1). Як бачимо з рисунку, Україна є однією із кран, в якій четверта частина усіх податків відносить або направляється до місцевих бюджетів.

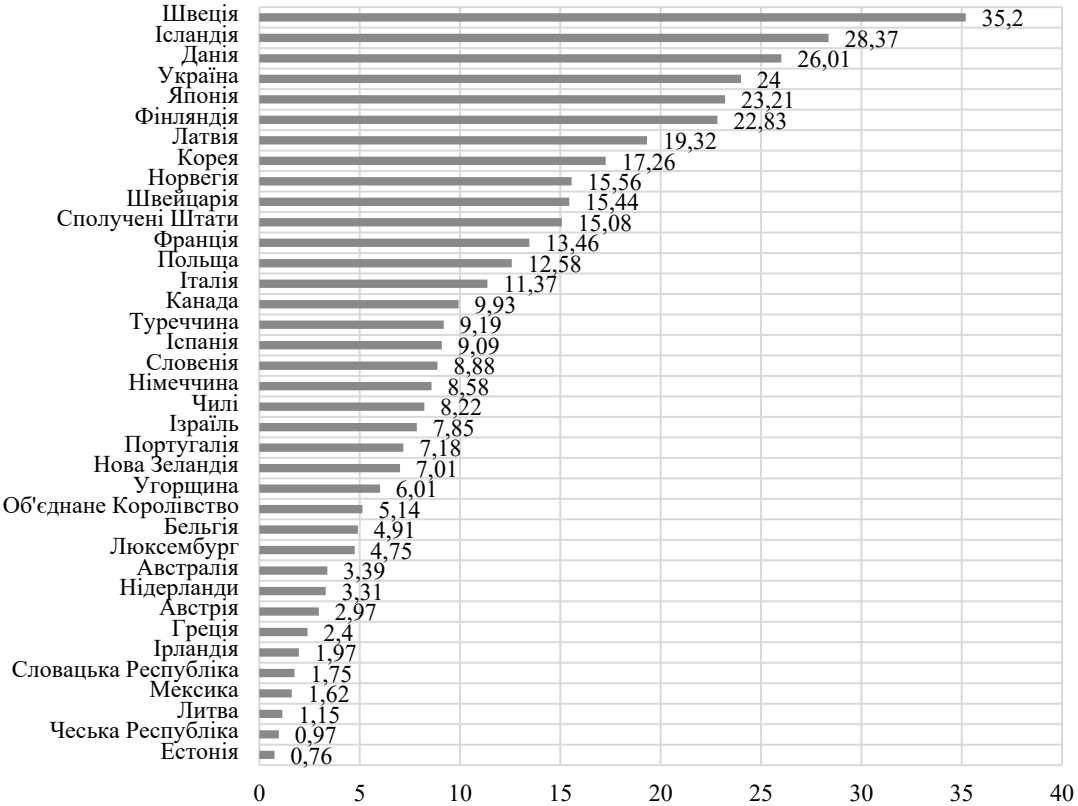

Рис. 1. **Частка податків, що надходять в місцеві бюджети в зарубіжних країнах та в Україні в 2019 році**
дані сформовано з [2; 5; 3]

Одним із шляхів покращення фінансової самостійності місцевих бюджетів України є перегляд співвідношень розподілу сум від податкових надходжень саме за загальнодержавними податками та внесення відповідних змін до Бюджетного кодексу України.

Частка надходжень від податків на відходи (екологічний податок) у доходах місцевих бюджетів держав – членів ЄС в середньому становить 0,049%. Найбільшою ця частка є в Естонії (0,243), Чехії (0,128), найменшою вона є в Швеції (0,008) [4, с. 795].

Відповідно до Бюджетного кодексу України екологічний податок мобілізується до спеціального фонду місцевого бюджету в наступних пропорціях: «5 відсотків екологічного податку (крім екологічного податку, визначеного пунктом 16-1 частини другої статті 29 цього Кодексу), у тому числі: до бюджетів місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя) - 25 відсотків, обласних бюджетів та бюджету Автономної Республіки Крим - 30 відсотків, бюджетів міст Києва та Севастополя - 55 відсотків» [1].

Екологічний податок є податком, який справляється за шкоду навколишньому середовищу. Якщо враховувати, що така шкода має регіональний та локальний характер, подолання її наслідків є функцією органів місцевого самоврядування. Саме тому, переважна частка екологічного податку має справлятися до місцевих бюджетів.

У 2021 році на розгляд Верховної Ради України представлено проєкт Закону [6] щодо розподілу та використання екологічного податку. Проєкт спрямований на консолідацію доцільності та ефективності фондів екологічного податку на природоохоронні заходи, а також забезпечення реалізації національних реформ децентралізації шляхом збільшення надходжень до спеціальних фондів до місцевих бюджетів [6].

Автори проєкту [6] обґрунтовують запропоновані зміни необхідністю фінансового забезпечення заходів з охорони природи та забезпечення фінансової автономії зважаючи на процеси децентралізації. Враховуючи, що органи місцевого самоврядування мають забезпечувати виконання і природоохоронної діяльності, автори акцентують увагу на необхідності цільового використання коштів від справляння екологічного податку, збільшення частки перерозподілу таких коштів до місцевих бюджетів.

Автори [6] пропонують запровадити наступний розподіл надходжень від екологічного податку (рис. 2).

<table>
<tr><td colspan="3">Місцеві бюджети (спеціальний фонд)</td></tr>
<tr><td colspan="3">80 % податку що справляється за:
• скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти,
• за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, крім розміщення окремих видів відходів як вторинної сировини
• за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення (за винятком викидів в атмосферне повітря двоокису вуглецю).</td></tr>
<tr><td>Бюджети місцевого самоврядування (крім бюджетів міст Києва та Севастополя)</td><td>Обласні, Автономної Республіки Крим</td><td>Міста Київ та Севастополь</td></tr>
<tr><td>30 %</td><td>50 %</td><td>80 %</td></tr>
</table>

Рис. 2. **Розподіл надходжень від екологічного податку відповідно до проєкту Закону** *взято з [6]*

Щодо екологічного податку схожу пропозицію висловили Жаворонок А.В., Павлюк А.О. [4] стосовно необхідності передання до місцевих бюджетів та зараховувати до спеціального фонду місцевих бюджетів 80% екологічного податку, які доцільно спрямовувати на заходи, передбачені рішеннями про місцевий бюджет, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», оскільки негативний вплив здійснюється безпосередньо на території, де розташовані об’єкти платників податків [4, с. 796].

Таким чином, як в дослідженні науковців, так і в пропозиціях щодо внесення змін до законодавства актуальним є питання збільшення відсотка відрахування екологічного податку до місцевих бюджетів.

Відповідні зміни необхідно внести до ст. 29, ст. 30 та ст. 69^1 Бюджетного кодексу України. У разі прийняття та затвердження таких змін розподіл екологічного податку

здійснюватиметься наступним чином: до бюджету м. Києва – 80% замість 55%, до обласних бюджетів – 50% замість 30%, до бюджетів МС – 30% замість 25% [6]. Такі зміни не вимагають витрат бюджету для запровадження та матимуть позитивні соціально-економічні наслідки, в тому числі для розвитку та забезпечення захисту природи територій.

Висновки. В роботі розглянуто актуальність та необхідність зміни співвідношення зарахування екологічного податку до бюджетів із збільшенням частки відрахувань саме до місцевих бюджетів. Така пропозиція є актуальною та має відповідні ініціативи на законодавчому рівні. Фіскальна ефективність екологічного податку як джерела наповнення місцевих бюджетів має бути вищою аби органи місцевого самоврядування мали кошти на покращення екологічного стану навколишнього природного середовища.

Список використаних джерел:

1. Бюджетний кодекс України: Верховна Рада України; Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text.
2. Дослідження ОЕСР «Дохід. Статистика 2020. Тенденції податкових надходжень». URL: https://www.oecd.org/tax/tax-policy/revenue-statistics-highlights-brochure.pdf.
3. Доходи: Ціна держави. URL: http://old.cost.ua/budget/revenue/#1.
4. Жаворонок А. В., Павлюк А. О. Зарубіжний досвід адміністративно-правового регулювання місцевих податків і зборів. Молодий вчений. 2018. № 10(2). С. 792-797. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_10(2)__91.
5. Організація економічного співробітництва і розвитку. URL: https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=REV#.
6. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо використання екологічного податку: Пояснювальна записка до проєкту Закону України. URL: https://ips.ligazakon.net/document/GI04429A?an=3.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ГРУПА:

Карвацка Наталія Станіславівна
канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет, Україна

Бабій Ірина Вікторівна
старший викладач кафедри економіки, менеджменту та адміністрування
Хмельницький національний університет, Україна

Черкасова-Лиса Поліна Дмитрівна
здобувач вищої освіти факультету управління, адміністрування та туризму
Хмельницький національний університет, Україна

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ НА ЕТАПІ ІНІЦІАЦІЇ ПРОЄКТУ

Постановка проблеми. Проєктна діяльність пронизує усі сфери функціонування як приватних так і державних підприємств. Успіх майбутнього проєкту часто залежить від того, наскільки повною мірою було досліджено існуючу проблемну ситуацію. Застосовуючи різні методи її дослідження, можна виявити не лише першопричини, але й основні шляхи вирішення, що є вкрай необхідним для реалізації майбутнього проєкту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням вивчення та впровадження методології управління проєктами присвячено наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних учених: С.Д. Бушуєва, Н.С. Бушуєвої, І.В. Чумаченка, В. Верби, В. Рача, Н. Чухрай, Р. Фещура, Л.О. Збаразької та ін. С. А. Горбаченко, О. Б. Данченко та Т. О. Савчук у своїх роботах зосереджували увагу зокрема і на методах дослідження проблемної ситуації у проєктному менеджменті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є розглянути різні методи дослідження проблеми на етапі ініціації проєкту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен проєкт від свого початку до завершення проходить різні стадії, які також можна назвати фазами. У проєктному менеджменті це називають життєвим циклом проєкту. Тобто життєвий цикл проєкту – це модель, яка відображає хід виконання проєкту в часі, визначаючи його фази та їх характеристики від початку проєкту до його завершення [1, с. 13].

Існують різні підходи до поділу проєкту на фази, залежно від його специфіки, підходу до управління та деталізації життєвого циклу. Одним із поширених підходів є підхід, запропонований Інститутом управління Проєктами, що виділяє такі етапи: ініціація, планування, реалізація та завершення проєкту.

На кожному із етапів здійснюються різні види робіт, залежно від поставлених завдань та результатів, яких потрібно досягти. На етапі ініціації виникає ідея про потребу у розробці та реалізації певного проєкту, створюється основа команди, що буде втілювати його у життя, а також аналізуються та оцінюється фактори впливу й доцільність. Етап планування передбачає визначення кола зацікавлених осіб, формулювання причин втілення проєкту, визначення мети, завдань, структури робіт і виконавців, розробка плану проєкту. Під час втілення проєкту відбувається виконання робочого плану, здійснюється моніторинг ходу реалізації проєкту, за потреби вносяться зміни до плану проєкту. Останній етап – завершення. Проєкт закінчується, коли досягається мета, що була поставлена. Завершення проєкту передбачає прийняття відповідного рішення керівництвом організації, аналіз і архівацію даних проєкту. Донор і команда оцінюють проєкт. За результатами готується підсумковий звіт, що включає змістову, що передбачає опис виконаних дій, та фінансову, де перераховуються витрати, частини [1, с. 13].

Кожен із етапів важливий по своєму, але у цій роботі увага зосереджується саме на

етапі ініціації, адже саме під час цієї фази визначається доцільність реалізації проєкту, відбувається чітке визначення цілей і завдань, вивчення проблемної ситуації.

В широкому розумінні, проблемною є будь-яка ситуація, практична або теоретична, в якій немає готового відповідного до обставин рішення і яка вимагає осмислення. Саме на етапі ініціації керівник проєкту повинен чітко відповісти на питання, чи досяжна мета цього проєкту, чи вірно вона поставлена, визначити обмеження за часом, грошима, ресурсами тощо. Для того, щоб визначити, які підходи застосувати до вирішення цих питань, спочатку необхідно дослідити проблеми, що містяться в них (розглянути структуру та їх характеристики).

У науковій літературі пропонується низка методів для обґрунтування мети проєкту та всебічного дослідження проблемних ситуацій, які можна поділити на дві основні групи [2, с.96]: 1) Методи аналізу проблем, що вже виникли («Є проблема – що робити далі?»): відомо до чого потрібно прагнути і є небажані ефекти. Аналіз проблемної ситуації дозволяє виявити (уточнити) дослідницьку задачу і, спираючись на її умови, рухатися до її розв'язання. До них належать: аналіз причинно-наслідкових ланцюжків небажаних ефектів, функціонально-морфологічний аналіз, метод Делфі, метод Ісікави (діаграма «рибна кістка»), метод шести питань Кіплінга (метод 5W1H), метод PATTERN, метод «Дерева проблем» та ін. 2) Методи аналізу систем і виявлення задач («Все добре, як зробити ще краще?») спрямовані на виявлення тим чи іншим способом наявних недоліків, невідповідностей і на основі отриманих даних сформулювати задачі. До них належать: MPV-аналіз, функціонально-орієнтований пошук, функціонально-вартісний аналіз тощо.

Аналізуючи проблемну ситуацію доцільно використовувати методи характерні для певних стадій життєвого циклу проєкту. Зокрема, на етапі ініціації для практичного застосування, на наш погляд, можна запропонувати такі: «5W1H», «CATWOE», «Аналіз кореневих причин», «Діаграма Ісікави», «5 Why» і «Квітка лотоса». Кожен із них пропонує різний підхід, що, на нашу думку, допомагає проєктному менеджеру більш повно зрозуміти суть проблеми та визначити шляхи її вирішення.

Розглянемо можливості застосування зазначених методів більш детально на прикладі дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління твердими побутовими відходами (ТПВ) у селищній об’єднаній територіальній громаді.

Метод «5W1H» або «Метод Кіплінга» передбачає надання відповідей на запитання: Що? Чому? Коли? Де? Хто? Як? в контексті проблеми, що досліджується. Питання можна змінювати або доповнювати, залежно від досліджуваної ситуації [3]. Використання цього підходу дозволяє розглянути проблемний процес з усіх боків і врахувати всі чинники, що впливають на нього. Розглянемо метод на прикладі (табл. 1).

Таблиця 1

Приклад використання «Методу Кіплінга» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ

1.	What?	Що саме є проблемою?	Проблемою є відсутність налагодженої та ефективної системи управління ТПВ.
2.	Why?	Чому проблема не вирішена?	Проблема невирішена через відсутність достатньої кількості коштів, низька інформованість про проблему населення громади, немає налагоджених механізмів переробки ТВП.
3.	When?	Коли з’явилась проблема?	Проблема виникла із початком використання побутових товарів, що перетворюються на ТПВ.
4.	Where?	Де саме поширена проблема?	Проблема поширена на усій території територіальної громади, найбільше – у великих поселеннях.
5.	Who?	Хто найбільше постраждав від проблеми?	Постійне населення територіальної громади, люди, що тимчасово проживають на території громади, туристи, флора та фауна.
6.	How?	Як можна вирішити проблему?	Піднімати рівень інформованості щодо проблеми серед мешканців, розробити та налагодити систему управління ТПВ, налагодити механізми переробки ТВП, встановити сортувальні бокси на території громади.

Методика з [3], приклад [авторська розробка]

Застосування методу «5W1H», у нашому випадку, дозволило виділити коло зацікавлених осіб, окремі причини виникнення основної проблеми та визначити способи їх послідовного вирішення. Таким чином, розуміючи, що саме призвело до виникнення проблемної ситуації, простіше розробити окремі проєкти, покликані усунути саме ці першопричини.

Метод «CATWOE» спрямований поглибити дослідження, його суть полягає у розгляді проблеми: з боку клієнтів, дійових осіб, власника, процесу, навколишнього середовища, екологічних обмежень. Розглянемо застосування методу на прикладі (табл. 2).

Таблиця 2

Приклад використання методу «CATWOE» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ

C	Clients / Клієнти або бенефіціари	Кого ця проблема зачіпає найбільшою мірою? Які їх права порушуються? Що вони виграють від її вирішення?	Найбільше проблема зачіпає населення територіальної громади. Через неї люди змушені жити в умовах погіршеного екологічного стану. Якщо проблему буде вирішено мешканці не лише зможуть жити у хороших екологічних умовах, але і залучати інших для зеленого туризму, використовувати навколишнє середовище у якості рекреаційних ресурсів
A	Actors / Дійові особи або стейкхолдери	Чиї ще інтереси зачіпає проблема? Які вигоди вони отримають від вирішення проблеми?	Проблема також зачіпає інтереси місцевої влади та бізнесу. У разі її вирішення бізнес зможе отримати додаткові кошти завдяки вторинному використанню ресурсів. Місцева влада зможе отримати вигоду у якості менших витрат на утилізацію ТПВ
T	Transformation / Перетворення, зміни, що мають відбутись	Які саме процеси викликають проблему? Які з них потребують змін і в якому «напрямку»?	Проблема виникає через відсутність налагодженої системи переробки ТПВ. Має відбутися перетворення механізмів управління ТПВ, тобто перехід від вивозу відходів на сміттєзвалища та спалення їх до переробки та використання повторно
W	World View / Загальний погляд на проблему	Як вирішення (не вирішення) проблеми вплине на громаду в цілому?	Вирішення проблеми вплине на громаду позитивно: по-перше покращиться загальний стан навколишнього середовища, по-друге зменшаться витрати на утилізацію ТПВ, по-третє з'явиться додаткова вигода для місцевого бізнесу
O	Owner / Власник або особи, що приймають рішення	Хто може приймати рішення, важливі для вирішення цієї проблеми?	Рішення, важливі для вирішення проблеми можуть приймати органи місцевого самоврядування, представники територіальної громади та бізнесу
E	Environmental constraints / зовнішні фактори та обмеження	Чи існують обмеження, що заважають вирішенню проблеми?	Основним обмеженням на шляху до вирішення проблеми є нестача коштів у місцевому бюджеті

Методика з [3], приклад [авторська розробка]

Завдяки застосуванню методу «CATWOE» з'явилась можливість дати «імена» всім супутнім факторам, що дозволяє поглянути на проблему більш повно [3].

Метод «Root Cause Analysis» (RSA) або «Аналіз кореневих причин» застосовується, коли потрібно виявити першопричини виникнення основної проблеми. Метод виходить із того, що різні системи та події взаємопов'язані. процес допомагає поставити під сумнів припущення, розбити проблему на окремі частини, покращити розуміння проблеми для розробки рішень та визначити пріоритетність наслідків. Це означає, що кожна дія впливає на різні аспекти, які в свою чергу теж впливають на наступні процеси [3, 4]. Такий аналіз допомагає зрозуміти мету та дії, що мають вирішальне значення для формування процесів планування. Розглянемо на приладі (табл. 3). Завдяки методу легко виявити основні причини виникнення головної проблеми, і вирішивши кожен із них, легко розв'язати основну задачу. Однак недоліком є те, що не існує будь-яких правил перевірки діаграми в зворотному напрямку від першопричини до результатів, тобто логічний ланцюжок причин

і факторів, що ведуть до першопричини, розглянути не видається можливим [3, с. 15].

Таблиця 3

Приклад використання методу «Аналіз кореневих причин» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ

Симптоми	Сміттєзвалища на території громади, що займають велику площу Погіршення екологічної ситуації Забруднене навколишнє середовище Великі витрати на зберігання та обслуговування ТПВ
Основна проблема	Недостатньо розвинута система управління ТПВ
Причини: Фізичні Людський фактор Системні	 Недостатня кількість коштів для налагодження ефективної системи управління ТПВ Недостатнє усвідомлення мешканцями її важливості призводить до несвідомого використання ресурсів Відсутність результативних механізмів переробки ТПВ

[авторська розробка]

Завдяки використанню методу RSA стало можливим виявлення усіх першопричин виникнення проблемної ситуації. А також в результаті аналізу можна усунути типову помилку – лікування симптомів проблеми, при цьому ігнорування її причин, що призводить до повторного виникнення проблемної ситуації.

За допомогою «Діаграми Ісікави» можна визначити всі причинно-наслідкові зв'язки, що впливають на проблемний процес. Суть методу полягає у виявленні факторів, які тим чи іншим чином впливають на неї. У класичному варіанті ці чинники пов’язуються із людьми, методами, машинами, матеріалами, вимірами та середовищем [4]. Але діаграму можна змінювати, залежно від ситуації, що розглядається. Приклад використання методу наведено на рисунку 1.

Наступний метод – «5 Why». Він був розроблений корпорацією Toyota для оптимізації виробничого процесу, він полягає у послідовному задаванні питання «Чому» 5 разів поспіль. Завдяки методу можна виявити джерело проблеми і усунути його [3].

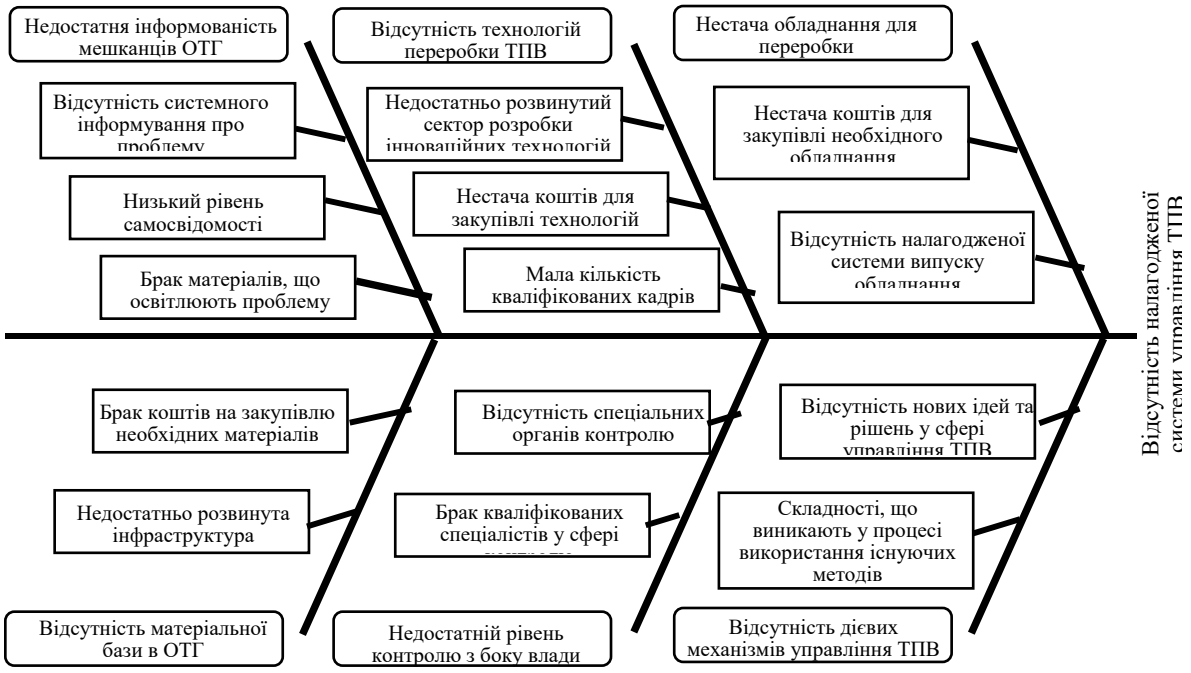

Рис. 1. **Приклад використання методу «Діаграма Ісікави» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ**

[авторська розробка]

Приклад використання методу «5 Why» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ наведено в табл. 4. За результатами аналізу, було виявлено, що основним джерелом проблеми є погана інформованість мешканців про проблему, а також відсутність коштів для проведення інформаційної кампанії. Таким чином вдалось деталізувати завдання. Доцільно розробити проєкт саме інформаційної кампанії.

Таблиця 4

Приклад використання методу «5 Why» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ

Чому відсутня налагоджена система управління ТПВ?	Тому, що немає чіткого плану по створенню цієї системи
Чому?	Тому, що рівень занепокоєння через проблему залишається на низькому рівні
Чому?	Тому, що мешканці ОТГ мають недостатній рівень інформованості про проблему
Чому?	Тому, що відсутня система інформування, існує нестача освітніх матеріалів
Чому?	Тому, що проведення інформаційної кампанії потребує додаткових коштів, не передбачених бюджетом

Методика з [3, 4], приклад [авторська розробка]

Ще одним методом, спрямованим на пошук причин існуючих проблем та шляхів їх розв'язання, є метод «Квітка лотоса», розроблений Ясуо Мацумурою. Суть діаграми «Лотос» полягає у виділенні основної теми, розбитті її на підтеми, а до кожної з підтем додати варіації. Ця методика використовується для досягнення повного і об'ємного розкриття теми. В результаті ми отримуємо 64 варіанти дій для вирішення центральної задачі. [5, с.696]. Приклад методу наведено на рисунку 2.

Відсутність освітніх матеріалів	Відсутність бажання дізнаватись про проблему	Низький рівень громадянської свідомості	Низька пріорітетність	Обмежений бюджет	Надання переваги іншим проектам	Незацікавленість влади	Брак фахівців	Недостатньо розвинуте виробництво
Відсутність коштів для системного інформування	Недостатня інформованість мешканців ОТГ	Низька зацікавленість в отриманні інформації	Високий рівень корупції	Відсутність фінансування	Брак інвесторів	Брак інвестицій	Відсутність технологій	Низький рівень інновацій
Нестача спеціалістів для інформування	Відсутність системного інформування	Відсутність доступу до інформації	Відсутність можливості залучення додаткових коштів	Низька зацікавленість у проекті	Відсутність можливості фінансування	Нестача коштів для закупівлі	Відсутність ініціатив	Нестача коштів для розробки
Потреба в модернізації старих механізмів	Необхідність коштів	Потреба у перекваліфікації управлінців	Недостатня інформованість мешканців ОТГ	Відсутність фінансування	Відсутність технологій	Відсутність ініціатив	Нестача пропозицій	Відсутність можливостей залучення інвестицій
Відсутність нових методів управління	Відсутність налагоджених механізмів управління	Брак інноваційних ідей	Відсутність налагоджених механізмів управління	Відсутність налагодженої системи управління ТПВ	Нестача обладнання і матеріалів	Недостатнє фінансування сфери	Нестача обладнання і матеріалів	Відсутність технологій виробництва
Труднощі в застосуванні нових методик	Складності в розробці нових підходів	Потреба в заміні недієвих механізмів	Нестача кваліфікованих кадрів	Низький рівень контролю	Відсутність нових підходів	Відсутність інвесторів	Нестача коштів для закупівлі	Відсутність налагодженого виробництва
Відсутність зацікавленості у спеціалістів	Низький рівень зарплат в ОТГ	Відсутність налагодженої системи заохочення	Потреба у нових підходах	Брак фінансування	Недостатня зацікавленість влади	Низький рівень мотивації	Відсутність зацікавлений людей	Низький рівень свідомость
Відсутність комфортної інфраструктури	Нестача кваліфікованих кадрів	Низький рівень освітніх послуг	Високий рівень корупції	Низький рівень контролю	Брак спеціалістів	Відсутність системи заохочення	Відсутність нових підходів	Відсутність нових ідей
Низький рівень соціального забезпечення	Надання переваги великим містам	Брак коштів у бюджеті	Відсутність можливості створення відповідних інституцій	Відсутність налагодженої комунікації	Відсутність спеціальних органів контролю	Низький рівень інформованості	Невпевненість у нових ідеях	Неможливість втілення нових методів

Рис. 2. **Приклад використання методу «Квітка лотоса» для дослідження проблеми недостатньо розвинутої системи управління ТПВ**
[авторська розробка]

Заповнюючи таблицю, можна виявити можливості переорієнтації та розширення системи підходів і поглядів, які стосуються центральної проблеми, на користь нових, несподіваних рішень.

Висновки. Важливим етапом життєвого циклу проєкту є фаза ініціації. Саме на цьому етапі вирішується наскільки можливе втілення майбутнього проєкту, задля чого використовуються різноманітні підходи до оцінки проблемної ситуації. Основними методами дослідженням є метод «5W1H», «CATWOE», «Аналіз кореневих причин», «Діаграма Ісікави», «5 Why» і «Квітка лотоса». Кожен із них по різному підходить до вивчення проблемної ситуації і є по своєму ефективним, але при використанні їх в сукупності з'являється можливість більш повною мірою розглянути та дослідити задачу, яку потрібно вирішити.

Список використаних джерел:

1. Белявцева В. В. А. І. Гнетенко, О. С. Зінченко та ін (2017) Основи грантрайтингу та управління проєктами в публічній сфері : метод. рек. для органів влади та недерж. орг-цій. Харків: Золоті сторінки. 146 с.
2. Савчук Т.О. (2011) Концептуалізація моделювання процесу аналізу проблемних ситуацій / Т.О. Савчук, О.В. Смирнова // Вісник Вінницького політехнічного інституту. 1. С. 96-101.
3. О.В. Кулініч (2018) Прикладні аспекти управління проєктами в публічній сфері. Х. : ФОП Іванченко І. С. 93 с.
4. Problem-analysis approaches (2019) Вилучено з: https://apps.who.int/wash-health-toolkit/contents/uploads/2019/05/Tool-10-Tool-Problem_analysis_approaches_for_the_planning_process.pdf.
5. Гевліч Я.В. (2016) Методичні підходи щодо дослідження проблеми управління якістю продукції. Молодий вчений. 12.1 (40)

SECTION 5.
INTERNATIONAL RELATIONS

Trushkina Nataliia
Ph.D. (Economics), Senior Researcher, Senior Research Fellow of the Department
of Regulatory Policy and Entrepreneurship Development
Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

FINNISH PRACTICE OF IMPLEMENTATION OF CIRCULAR BUSINESS MODELS AS AN EFFECTIVE MECHANISM FOR ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF LOGISTICS SYSTEM

Global climate change, limited availability or scarcity of many natural resources for economic activities, their irrational use, and threats to food security have led to the need to restructure models of economic development. That is, modern economic conditions require accelerating the transition to a fundamentally new model while rethinking the philosophy of business and expanding the scope of solutions of the closed-loop economy.

As part of the European Green Course, the EU seeks a circular economy that will help reduce the negative impact on the environment, achieve green growth, green logistics activities [1-8], and create jobs. More than 45% of all climate-related emissions come from production. The circular economy is based on three main areas: proper waste management and reduction of air pollution, long-term use of things by consumers and the transition from fossil fuels to renewable energy sources. This will allow the circular economy to make planning, production and consumption more environmentally friendly.

The circular economy is helping to reduce waste, for example in the production of steel, aluminium, plastic and cement, which account for 60% of global industrial emissions. Thus, in the context of the Fourth Industrial Revolution, in order to ensure the sustainable development of the world, the paradigm of the production model is changing: from linear to circular [9-12]. According to experts, the abandonment of traditional systems of production and consumption on the principle of "use resources – produce products – dispose of waste" will by 2030 receive a potential economic benefit of 4.5 trillion dollars.

In Finland, as in most European countries, there is an active transition to a circular economy, the essence of which is to rethink value chains and is based on new business models that redefine approaches to ownership of goods.

Finnish solutions proposed by the Sitra Foundation specialists are currently being implemented, which help to accelerate the transition to a circular economy [13]. Among them are the following:

1) *Product-service systems and sharing models*. One of the most important categories of services in terms of the circular economy, product-service systems (PSS), is business models that ensure the consistent delivery of products and services. PSS models are emerging as a means to ensure the sharing of products and services in order to achieve environmentally significant results). When applied globally, these systems can result in reduced resource use and reduced waste because fewer products are produced within such systems.

2) *Ways of value attitude to food*. Finland is currently finalizing its national roadmap to reduce food waste in line with the Sustainable Development Goals. The agenda aims to halve food waste by 2030.

3) *Sustainable delivery models*. Efficient delivery models and logistics operations play a decisive role in implementing circular economy solutions. There are several high-quality Finnish solutions and delivery services that successfully follow these principles.

4) *Roadmaps for carbon-neutral industries*. Finland has prepared roadmaps for carbon-neutral industries because climate goals cannot be achieved without a functioning circular economy and heavy industry plays a fundamental role in achieving climate neutrality. The increased volume of the circular economy will help to drastically reduce emissions in heavy industry, with a focus on steel, plastics, aluminium and cement. The roadmaps talk about the greater use of many types of recycled materials, from steel, textiles and battery chemicals to the reuse of concrete, metal-containing municipal waste and biogas. Product lifecycle extension, sharing and leasing models are also important elements of these processes. The ideas laid down in these roadmaps will also be important for the future industries of Finland: this is confirmed, for example, by the investment of 300 million euros in the battery cluster, as well as the first multifunctional textile recycling centre in Northern Europe, which will be able to process 10 % of the country's textile waste.

5) *Transformation of the education system within the framework of the circular economy*.

There are concrete examples of the successful implementation of circular business models in Finland. For example, in some Finnish restaurants, dishes are prepared from the liquidation residues of the food industry provided to them free of charge. Finnish restaurants and retail chains are now using special apps to sell discounted foods nearing the end of their expiration date, and to sell discounted surplus groceries in the afternoon or before the store closes.

Finnish companies have also found a use for non-tradable textiles. For example, Remake Ecodesign recycles second-hand clothes to mass-produce new clothing collections, while another company, Globe Hope, makes designer clothes and accessories from end-of-life textiles, such as used military uniforms, old sails and textile promotional materials. Pure Waste turns textile waste into raw materials for the production of new clothes.

Finnish companies Lindstrom and Rester Oy have entered into an agreement under which Rester plans to recycle Lindstrom workwear as well as restaurant textiles at the Paimio recycling plant in Finland for further industrial use. The collaboration will cover all Lindstrom business units in the country. The annual volume of textile waste processed by Rester will be about 500 tons per year, of which 80% will be workwear.

The collaboration between Lindstrom and Rester on textile waste recycling is the beginning of a systemic change in the textile industry, unique in all of Scandinavia. The agreement is based on end-of-life Lindstrom workwear. Approximately 400 tons of Lindstrom workwear in Finland annually become textile waste, of which only 5% is currently recyclable. Clothing is difficult to recycle due to the use of many different fibbers and materials, as well as buttons, snaps and zippers. Most of the textile waste is incinerated, meaning it is disposed of mainly through energy recovery. Lindstrom's textile rental business model is based on the principles of sharing and circular economy, as well as responsive service and product design. Responsibility is at the forefront of the value chain and product life cycle. The collaboration with Rester makes it possible to solve the problem of recycling workwear: in this way, almost 100% of the textiles that are currently disposed of can be recycled. At the Rester processing plant in Paimio, fibbers are produced from textile waste for further use in the industry for the production of yarn and other fabrics or technical textiles, as well as in the construction industry for the production of insulating and composite materials and acoustic panels.

Pilot projects have been launched in Finland in which new fibbers and threads are extracted from used clothes and other textile waste, and then new fabrics are produced. Finland aims to

recycle 55% of all municipal waste by 2025.

Thus, Finland is one of the most environmentally friendly countries in the world. It ranks second in the Global Innovation and Clean Technology Ranking. The Tampere region at the national level is of key importance for the implementation of the national clean technology strategy. Tampere coordinates the Circular Economy Cluster in the 6Aika government project, and is also home to the country's largest centre of technological expertise in the field of circular economy, uniting 28 organizations and attracting public and private investments of 70 million euros. The Center for Technological Expertise implements multiple recycling projects in close cooperation with industry, state and regional structures, research institutes, universities, innovative structures, public organizations, investment funds, etc. Many years of experience in coordinating and developing this unique public-private ecosystem have brought significant results at the national and European levels.

At the same time, it should be noted that the Finnish experience in the implementation of circular business models should be used in the current conditions of Ukraine's economic development, taking into account national characteristics.

Further research is planned to analyse and summarize the international experience of the transformation of logistics systems in a circular economy using the tools of green investment.

References:

1. Trushkina, N. (2018). Green logistics as a tool to improve the quality of life in conditions of globalization. *Contemporary Problems of Improve Living Standards in a Globalized World*: Volume of Scientific Papers (pp. 147-152). Opole, Publishing House WSZiA.
2. Trushkina, N., Krylova, O. & Serhieieva, O. (2021). Green Investments as a Tool for Financial Support of the Regional Transport and Logistics System. In I. Tatomyr, L. Krasnii (Eds.), *Green and Blue Economy on the Threshold of Digital Change*: Textbook (pp. 205-218). Praha: OKTAN PRINT s.r.o.
3. Dźwigoł, H., Kwilinski, A., & Trushkina, N. (2021). Green Logistics as a Sustainable Development Concept of Logistics Systems in a Circular Economy. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, 1-2 April 2021 (pp. 10862-10874). Cordoba, Spain: IBIMA Publishing.
4. Dzwigol, H., Trushkina, N., & Kwilinski, A. (2021). The Organizational and Economic Mechanism of Implementing the Concept of Green Logistics. *Virtual Economics*, *4*(2), 74-108. https://doi.org/ 10.34021/ ve.2021.04.02(3).
5. Liashenko, V. I., Tsvirko, O. O., & Trushkina, N. V. (2021). Zelena transformatsiia transportno-lohistychnoi systemy Prychornomorskoho rehionu v konteksti Yevropeiskoho Zelenoho Kursu [Green transformation of the transport and logistics system of the Black Sea region in the context of the European Green Course]. *Black Sea Economic Studies*, 68, 64-76. https://doi.org/10.32843/bses.68-10. (in Ukrainian).
6. Trushkina, N. (2022). Zelena ekonomika: stanovlennia kontseptsii, evoliutsiia rozvytku ta suchasnist [Green economy: the formation of the concept, the evolution of development and modernity]. *Moderní aspekty vědy*: XVII Díl mezinárodní kolektivní monografie (str. 112-129). Česká republika, Jesenice: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (in Ukrainian).
7. Trushkina, N. (2022). Green economy in the conditions of modern challenges: conceptual frameworks. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*, *1*(1), 1-6. https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20220101.1.
8. Trushkina, N. (2022). Green investments as a nontraditional source of financing the development of the Czech national logistics system. *Moderní aspekty vědy*: XVI Díl mezinárodní kolektivní monografie (str. 453-466). Česká republika, Jesenice: Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o.
9. Zaloznova, Yu., Kwilinski, A., & Trushkina, N. (2018). Reverse logistics in a system of the circular economy: theoretical aspect. *Economic Herald of the Donbas, 4*(54), 29-37.
10. Hryhorak, M., Dzwigol, H., Kwilinski, A., Trushkina, N. & Ovdiienko, O.V. (2021). On the Application of the Concept of Circular Economy to Ensure Balanced Sustainable Development of the National Logistics System in Ukraine. *Intellectualization of Logistics and Supply Chain Management*,

7(8), 6-25. https://doi.org/10.46783/smart-scm/2021-7(8)-1.
11. Trushkina, N. V. (2021). Tsyrkuliarna ekonomika: stanovlennia kontseptsii, evoliutsiia rozvytku, bariery, problemy i perspektyvy [Circular economy: concept formation, evolution of development, barriers, problems and prospects]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy – Herald of the Economic Sciences of Ukraine*, 1(40), 9-20. https://doi.org/10.37405/1729-7206.2021.1(40).9-20. (in Ukrainian)
12. Trushkina, N., & Prokopyshyn, O. (2021). Circular economy as a new way of managing in the conditions of digital transformations. *Green, Blue & Digital Economy Journal*, 2(3), 64-71. https://doi.org/10.30525/2661-5169/2021-3-10.
13. Koivisto, T. (2020). Five from Finland: Circular Economy. Retrieved from https://www.goodnews finland.com/ru/feature/finskaya-pyaterka-tsirkulyarnaya-ekonomika/.

Іщенко Анна Володимирівна
канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

Олефіренко Вікторія Володимирівна
канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Україна

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ ПІДТРИМКИ НАЦІОНАЛЬНИХ ЕКСПОРТЕРІВ НА СВІТОВИХ РИНКАХ

Під впливом пандемії COVID-19, яка супроводжувалась вимушеним соціальним дистанціюванням, а також через повномасштабну війну Росії в Україні активізувалась потреба державної підтримки національних виробників та експортерів, розширення та трансформації маркетингового компоненту державних систем сприяння розвитку конкурентоспроможності експорту з інтенсифікацією використання саме інноваційних, цифрових технологій макромаркетингу.

Використання цифрових технологій для надання доступних, своєчасних, надійних, швидких, персоналізованих, безпечних і інклюзивних послуг, які розширюють можливості національних експортерів на цільових закордонних ринках, сприяє цілісній цифровій трансформації інфраструктури зовнішньоекономічної підтримки в Україні. Слід зазначити, що наразі, за відсутності можливості брати участь у виставках та торгових місіях офлайн, зростає тенденція використання онлайн-інструментів пошуку міжнародних партнерів та відповідних B2B-платформ, де, окрім пошуку партнерів, компанії беруть участь онлайн у торгових місіях та інших міжнародних заходах. На наш погляд, всі заходи урядових втручань щодо експорту варто розділити в залежності від їх впливу на: захисні, стимулюючі, підтримуючі та інформативні (Табл.1).

Таблиця 1

Ключові напрями маркетингової підтримки експортерів в Україні

Вплив на національних експортерів	Основні напрями реалізації	Інституції
Захисний	- захист торговельних інтересів експортерів на зовнішніх ринках; - формування торговельних політик та стратегій; - забезпечення належної реалізації національних політичних та економічних пріоритетів; - захист економічних та торгових інтересів українських експортерів за кордоном; - розробка і просування українського брендінгу для експорту товарів і послуг; - створення торговельних відділів в складі дипломатичних місій (мережі посольств); - захист українських експортерів від ризику неплатежів та фінансових втрат	Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (МЕРТ); Департамент торговельного захисту МЕРТ; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Міністерство закордонних справ України (МЗС); Офіс з просування експорту при МЕРТ України (EPO (ESPI)); галузеві та бізнес-асоціації; ТПП України, Експортно-кредитне агентство (ЕКА)

Продовження табл. 1

Ключові напрями маркетингової підтримки експортерів в Україні

Вплив на національних експортерів	Основні напрями реалізації	Інституції
Стимулюючий	- формування торговельних політик та стратегій; - покращення умов доступу українських експортерів до відповідних ринків та їх розширення через використання механізмів СОТ; - спрощення процедур торгівлі; - відкриття доступу до нових ринків для української продукції; - активізація взаємодії між всіма стейкхолдерами; - експортний веб-портал; - організація торговельних місій для експортерів на ключових стратегічних ринках; - просування ділових зв'язків через спеціальні програми налагодження контактів між експортерами та інвесторами; - розробка і просування українського брендінгу для експорту товарів і послуг; - створення торговельних відділів в складі дипломатичних місій (мережі посольств)	МЕРТ; Департамент доступу до ринків та взаємодії з СОТ МЕРТ; Рада з міжнародної торгівлі при Кабінеті Міністрів України (Рада МТ); Міністерство аграрної політики та продовольства України; МЗС; ЕРО (ESPI); галузеві та бізнес-асоціації; ТПП України; ДП «Держзовнішінформ», іноземні дипломатичні представництва в Україні, Експортно-кредитне агентство (ЕКА)
Підтримуючий	- формування торговельних політик та стратегій; - створення офіційної мережі ключових інституцій з підтримки торгівлі; - підтримка зростання українського експорту; - активізація взаємодії між всіма стейкхолдерами; - експортний веб-портал - забезпечення підтримки українських підприємств для їх участі в міжнародних виставках і ярмарках; - організація торговельних місій для експортерів на ключових стратегічних ринках; - просування ділових зв'язків через спеціальні програми налагодження контактів між експортерами та інвесторами; - розробка і просування українського брендінгу для експорту товарів і послуг; - створення торговельних відділів в складі дипломатичних місій (мережі посольств)	МЕРТ; Рада з міжнародної торгівлі при Кабінеті Міністрів України (Рада МТ); МЗС України; ЕРО (ESPI); галузеві та бізнес-асоціації; ТПП України; ДП «Держзовнішінформ», іноземні дипломатичні представництва в Україні, Експортно-кредитне агентство (ЕКА)
Інформативний	- утворення платформи для ведення постійного діалогу між всіма стейкхолдерами; - підвищення рівня обізнаності підприємств та підприємців про доступні послуги з підтримки торгівлі та експорту, їх переваги; - організація інформаційно-просвітницьких кампаній щодо стимулювання експорту; - створення інституції за принципом «єдиного інформаційного центру» для експортерів та учасників міжнародної торгівлі; - експортний веб-портал; - забезпечення підтримки українських підприємств для їх участі в міжнародних виставках і ярмарках; - організація торговельних місій для експортерів на ключових стратегічних ринках; - просування ділових зв'язків через спеціальні програми налагодження контактів між експортерами та інвесторами; - розробка і просування українського брендінгу для експорту товарів і послуг; - створення торговельних відділів в складі дипломатичних місій (мережі посольств); - підвищення рівня управлінських навичок на діючих підприємствах; розробка програми підвищення кваліфікації для компаній; - заохочення управління ефективністю діяльності підприємства (corporate performance management, CPM)	МЕРТ; Рада з міжнародної торгівлі при Кабінеті Міністрів України (Рада МТ); Міністерство закордонних справ України; ЕРО (ESPI); галузеві та бізнес-асоціації; ТПП України; ДП «Держзовнішінформ»; іноземні дипломатичні представництва в Україні, Мінсоцполітики

Джерело: складено автором на основі [1, с. 11-14, 19-21; 2, с. 92-97]

Варто відмітити, що з 2020 року ДУ «Офіс з просування експорту» (EPO) запустив Єдиний експортний веб-портал на платформі Дія.Бізнес з метою підтримки та просування експорту товарів та послуг українських виробників; розвитку експортних компетенцій українського бізнесу; допомоги в налагодженні співробітництва та партнерства між українським та закордонним бізнесом, а також промоції українських товарів та послуг за кордоном. Для виконання цих цілей на базі EPO діє цілий ряд інструментів: освітні програми; аналітика зовнішніх ринків; експортний консалтинг; допомога в пошуку партнерів. Окрім того, EPO разом з партнерами розробив експортний бренд України, який безкоштовно можуть використовувати українські компанії [3]. Сильний Експортний бренд потрібен українському бізнесу, адже він спрощує вихід на нові ринки, допомагає українським експортерам продавати більше, знижує витрати на просування й рекламу українських товарів та послуг [4]. Від початку повномасштабної війни в Україні з'явились нові цифрові сервіси для підприємців, що сприяють підтримці, стимулюванню, інформуванню та адаптації бізнесу до умов закордонних ринків, а саме: Дія.Бізнес в Україні та Варшаві (фахові консультації для підприємців), Віртуальний центр Дія.Бізнес, створено окремий розділ «Експорт в умовах війни» на Дія.Бізнес.

Таким чином, в Україні існує певна інфраструктура експортної підтримки вітчизняних виробників, проте більшість інституцій повторюють функції один одного (Табл. 1), інколи навіть надаючи дещо відмінну інформацію на ідентичні запити. Для покращення якості, ефективності та повноти послуг з підтримки національного експорту варто чітко ідентифікувати функції та обов'язки кожної структури та скоординувати співпрацю між всіма стейкхолдерами на різних рівнях (міністерства, ТПП, бізнес-асоціації, ДУ «Офіс з просування експорту України», диппредставництва). Згідно опитування на платформі «Industry4Ukraine» [3] щодо рівня обізнаності учасників ринку про наявні інструменти підтримки експорту та рівень їх використання, найбільш потрібним є інструменти: «Організація торгових місій та B2B-зустрічей», «Допомога в участі у великих виставках» і «Покращення нормативно-регуляторної бази підтримки експорту». Переважна частина респондентів просто не знає про доступні послуги: наприклад, про інструменти Офісу підтримки експорту не знає 40 % опитаних. Серед послуг консультантів та агенцій найбільш потрібними є послуги щодо маркетингових досліджень та розробка стратегій з інтеграції в глобальні ланцюги.

Список використаних джерел:

1. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Дослідження. Крос–секторальна експортна стратегія 2019–2023. «Торговельна інформація та просування експорту». 25 с.
2. Міжнародний торговельний центр. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Експортна стратегія України «Дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі 2017–2021». 135 с.
3. Інструменти експортної підтримки для середньо- та високотехнологічних промислових секторів (Дайджест № 7). Аналітичний Центр Industry4Ukraine. Вилучено з: https://www.industry4ukraine.net/docs/www_industry4ukraine-digest-7.pdf.
4. Офіс з просування експорту. (2018) Бренд-бук Експортного бренда України. Керівні принципи. 62с.Вилучено з:https://business.diia.gov.ua/uploads/2/11470-1_brend_buk_eksportnogo_brenda.pdf

SECTION 6.
LAW AND INTERNATIONAL LAW

Титаренко Олена Юріївна
канд. іст. наук, вчитель правознавства
КЗО «НВК № 148» ДМР, м. Дніпро, Україна

Чорнобай Павло Олексійович
канд. іст. наук, доцент, директор
КЗО «СЗШ № 128» ДМР, м. Дніпро, Україна

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТУ В УКРАЇНІ: ЗАЛУЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Шлях до міжнародного визнання принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків почався рухом про захист прав жінок. Питання про необхідність створення спеціального механізму захисту прав жінок вперше був поставлений на міжнародному рівні на початку XX століття. Спочатку заборона дискримінації містилася в таких міжнародних документах щодо захисту прав людини загального характеру, як: Статут Організації Об'єднаних Націй, Загальна декларація прав людини, Пакт про громадянські і політичні права, Пакт про соціальні, економічні та культурні права. Пізніше принцип заборони дискримінації був систематично інкорпорований в значну кількість інших міжнародно-правових договорів. Це, наприклад, такі договори як Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації по відношенню до жінок, Конвенція про політичні права жінок, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод, Міжамериканська конвенція прав людини, Африканська хартія прав людини і народів, Конвенція про захист прав людини і основних свобод Співдружності Незалежних Держав, а також ряд інших актів, спрямованих на особливий захист найбільш вразливих груп населення [7].

Рівність визначається в юридичній літературі як один з основних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Конституція України визнає, що всі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах (ст. 21) [3]. Разом з тим, відповідно до Конституції України не може бути привілеїв або обмежень за ознаками статі [7, с. 329]. Ключовим поняттям в розкритті принципу гендерної рівності є феномен гендеру, який є соціальною категорією і нерозривно пов'язаний з біологічною статтю людини. Гендерна рівність – одна з ознак правової держави. Держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав людини, передбачених міжнародним законодавством.

Термін «гендер» в перекладі з англійської мови означає біологічні, соціальні, культурні особливості людини в залежності від статі. В українській літературі, виходячи з історичного розвитку даної ідеї, під «гендером» розуміють соціальні ролі, які виконують чоловіки і жінки, тобто коли говорять про гендерну рівність, мають на увазі рівність статусів чоловіка і жінки в різних сферах соціального життя [6, с. 187-188]. Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного – чоловіків і жінок. Конструкція гендерної рівності розкривається через категорію прав людини як універсального стандарту рівності, який є єдиним для обох статей [8, с. 104].

Коли мова йде про рівність статей як ідеал суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям можуть розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена на законодавчому рівні); б) рівність можливостей (надання певної законодавчо закріпленої переваги певної соціально-демографічної групи для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути обумовлені попередньою дискримінацією) [2, с. 10].

У світі поступово відбувається процес наповнення гендерним змістом національних законодавств. Наразі навіть Європа не є гендерно однорідною і має певні особливості щодо реалізації гендерної політики в різних її частинах. Та попри всі особливості, існує тенденція до юридичного закріплення гендерних процесів, а саме формування гендерного компонента в системі законодавства [5, с. 42-43].

Через призму цих цінностей відповідним чином повинна проводитися робота з чинним українським законодавством, яке, незважаючи на проголошення Україною рівності прав чоловіків і жінок, ще містить значні дискримінаційні гендерні недосконалості. Виправити таку ситуацію може створення уніфікованого законодавства, орієнтованого на рішення практичних гендерних проблем, детальне регулювання окремих аспектів становлення гендерної рівності, законодавче визначення всього спектра прав і можливостей, які містять поняття «гендерна рівність» [4, с. 218].

На сьогоднішній день перед законодавцем стоїть нелегке завдання: необхідно законодавчо закріпити такий механізм правового регулювання, яке не тільки буде відповідати досконалій правовій формі і буде мати високу прикладну оцінку, але і буде культивувати правосвідомість громадян, закладати світоглядні основи гендеру. При цьому, слід враховувати такі одвічні правові та моральні цінності, як справедливість, свобода, рівноправність, адже на них ґрунтується правова свідомість громадян, яке миттєво реагує на викривлення цих категорій, неадекватне їх застосування.

Крім конституційно закріпленої рівності всіх громадян України незалежно від статі, українське законодавство містить також і спеціальні нормативні акти щодо гендерного паритету і підтримки прав жінок. Серед них слід особливо зазначити Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1] та Указ Президента України «Про удосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [9]. Саме ці нормативні акти регламентують основні напрямки державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передбачають необхідність проведення гендерно-правової експертизи законодавства України, моніторинг органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, встановлення заборони дискримінації за статевою ознакою. Цим законодавством визначаються повноваження Верховної Ради України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Кабінету Міністрів України, органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування в сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Державні службовці, відповідальні за реалізацію державної політики, зобов'язані усвідомлювати, що вони привносять в свою діяльність власні цінності: манеру працювати, базу знань, джерела інформації, контакти, культурний і життєвий досвід, менталітет, які впливають на те, як ці особи розуміють питання політики, якими підходами користуються, тобто чи підтримують цінності системи, в якій працюють. На жаль, жіночий досвід у розвитку суспільства часто вимірюється чоловічими стандартами. Тому державні службовці повинні протистояти цим конфліктуючим і конкуруючим цінностям [4, с. 219].

Незважаючи на те, що гендерна нерівність багато в чому формується й економічними процесами, одним із першочергових завдань для розширення прав і можливостей жінок є забезпечення рівного доступу чоловіків та жінок до політичних інститутів та органів

державної влади. Недопредставлення жінок в органах влади перешкоджає розумінню необхідності реалізації політики, спрямованої на досягнення гендерної рівності, обмежує увагу владних структур до соціальних проблем жінок, закріплює в свідомості чоловіків-політиків уявлення про «природності» існуючого розподілу гендерних ролей. Але забезпечення рівного гендерного політичного представництва має бути підкріплено діями і в інших напрямках. Недосконалим ще залишається механізм впровадження принципу гендерної рівності на особистісному рівні людини, взаємовідносин між статями в межах сім'ї та побуту. Засоби масової інформації переповнені фактами насильства і жорстокості в цих прихованих від очей спільноти сферах особистого життя.

Все це обумовлює необхідність проведення кропіткої роботи політичних діячів держави і їх глибокого переконання й усвідомлення того, що гендерна рівність є однією з цінностей, на яких будується правова держава.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text.
2. Интегрирование гендерного подхода в государственную политику Украины. К., Государственный институт проблем семьи и молодежи, 2003.128 с.
3. Конституція України. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text.
4. Львова Е. Л. Принцип равенства в праве как ценностная составляющая гендерной политики // Альманах права. Основоположные принципы права как его ценностное измерение. К., Институт государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины, 2012. Вып. 3, С.217-221.
5. Мельник Т. М. Международный опыт гендерных преобразований. К., Логос, 2004.320 с.
6. Правовые основы формирования и развития гендерной среды в Украине: моногр. / под ред. Н.Н.Онищенко, Н.Н.Пархоменко. К., Юрид. мысль, 2010.352 с.
7. Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации. Ч.1: учеб. пособ/сост. О. Федорова. М., Моск. Хельсинк. группа, 2005.286 с.
8. Руднева Е. Гендерное равенство как принцип законодательства Украины//Право Украины, 2002. № 4. С.103-108.
9. Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U1135_05.html.

Клипа Олена Павлівна
канд. юрид. наук, викладач кафедри права та методики викладання
правознавства інституту історії, права та міжнародних відносин
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна

МОБІНГ ЯК ФОРМА ПСИХОЛОГІЧНОГО ТИСКУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Поняття мобінгу є відносно новим для молодого демократичного українського суспільства. Проте усвідомлення цього суспільно негативного і небезпечного явища прийшло значно раніше, ніж виокремлення його як форму психологічного тиску на особу.

Вперше мобінг як науковий термін було застосовано у 1958 році етологом К. Лоренцом в ракурсі характеристики агресивного нападу групи дрібних тварин на сильнішого супротивника.

Станом на сьогоднішній день проблематиці мобінгу присвячено широке коло наукових праць, надано визначення цьому поняттю. Трансформаційних змін зазнала і сама категорія поняття «мобінг»: сьогодні ми говоримо не лише про тварин. Атаки натовпу (колективу), цькування та повсякчасний негативний психологічний вплив на окремого працівника широкого розповсюдження набули серед людей, зокрема у трудових колективах.

Відповідно до Директиви Європейського Союзу від 27 листопада 2000 року №2000/78/ЄС, яка зазначає факт рівності у сфері праці та зайнятості, кваліфікує ознаки поведінки, направленої на створення та/або загострення факторів, які принижують гідність людини, розцінюються як переслідування працівника, тим самим дискримінуючи його трудові права [1].

Визнаючи людину, її життя та здоров'я як найвищу соціальну цінність, українське національне законодавство містить ряд норм, які покликані протидіяти протиправним посяганням у цьому аспекті, зокрема стаття 28 Конституції України регламентує: кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [2].

В Кодексі законів про працю України також закріплено право працівників на здорові і безпечні умови праці [3].

Закріпивши вищевказані норми, держава фактично взяла на себе обов'язок забезпечити повагу гідності для громадян, а також безпечні умови праці для працівників. Розглядаючи безпечність умов праці, насамперед, постає аспект фізичної безпеки працівника, тобто незавдання його здоров'ю фізичної шкоди та попередження летальних випадків. Однак, таке розуміння має однобокий характер. Психологічна свобода працівника має таке саме значення як і його фізична безпека. На продуктивність праці впливає як фізичне здоров'я, так і психоемоційне: тотальна пригніченість працівника внаслідок нездорової атмосфери в колективі, загострена сором'язливість через кепкування та приниження, безпорадність через неможливість припинити систематичні утиски, невиконання поставлених завдань в строк внаслідок небажання перебувати на робочому місці є тими чинниками, кваліфікуючими ознаками психологічного тиску – мобінгу в колективі.

З огляду на недосконаліть національного трудового законодавства, сьогодні поняття «мобінг», а також відповідальність за його застосування відсутні та не закріплені на законодавчому рівні.

В рамках розвитку правової доктрини, вітчизняні науковці та законодавці

розробляють шляхи подолання невідповідностей сучасних законів реаліям суспільного життя. Таким чином, Україна, враховуючи досвід зарубіжних держав та міжнародні нормативно-правові акти, зробила деякі кроки, зокрема на розгляд Верховної Ради України було надіслано декілька законопроєктів, спрямованих на правове врегулювання поняття «мобінг» та встановлення відповідальності за його застосування. Жоден законопроект не отримав статус закону.

Варто зауважити, що на теперішньому етапі як в державах-учасницях Європейського Союзу (Данія, Німеччина, Польща, Італія, Франція), так і поза ним (США, Норвегія, Квебек) на законодавчому рівні заборонений мобінг у будь-якій його формі. Крім того, ряд європейських держав створили внутрішньодержавні організації по боротьбі з психосоціальним стресом і мобінгом, головними завданнями яких є:

- зміцнення здоров'я та працездатності;
- поліпшення робочої атмосфери;
- протидія конфліктам;
- запобігання булінгу. [4]

Психологічний тиск на особу застосовується як «вертикально»: керівник-підлеглий, так і «горизонтально»: працівник-працівник. Враховуючи суспільну негативність мобінгу та відсутність правових заходів превенції та протидії, необхідно внести ряд відповідних змін до національного законодавства, зокрема до трудового та адміністративного. Насамперед, вказане явище потребує чіткого термінологічного закріплення з виокремленням кваліфікуючих ознак. Також, доцільно було б розширити повноваження професійних спілок в частині протидії мобінгу та фіксуванні його випадків. Відтак, для розробки дієвого механізму запобігання та протидії мобінгу в трудових колективах необхідно врахувати положення Конвенції Міжнародної організації праці про викорінення насильства та домагань у сфері праці № 190 від 2019 року, оскільки положення цього міжнародного нормативно-правового акту мають вказівку щодо методів та способів усунення вказаних утисків.

Крім того, 2006 року Україною ратифіковано Європейську соціальну хартію (переглянуту) серед положень якої міститься норма, яка закріплює право на повагу гідності працівника в трудовому колективі, тим самим маючи на меті забезпечення реалізації прав на захист честі та гідності працівника у трудових відносинах.[5].

Висновки. Закріплення кваліфікуючих ознак мобінгу, як протиправного явища, спрямованого на приниження гідності особи та її дискримінації в трудовому ракурсі, розробка та впровадження заходів його протидії є важливим кроком на шляху удосконалення національного законодавства, актуалізації норм законів вимогам часу, з огляду на узяті нашою державою зобов'язання та аспекти суспільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Директива Ради №2000/78/ЄС від 27.11.2000 про встановлення загальних рамок для однакового ставлення у сфері зайнятості та професійної діяльності. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/radi-2000-78-es.pdf.
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show.
3. Кодекс законів про працю України, затверджений Законом від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1971. - Додаток до № 50. - Ст. 375.
4. Сайт VPSM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.vpsm.de/index.php/wir-ueber-uns/konzeption.
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text.

Гончарук Дмитро Ігорович
науковий співробітник, наукового центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Україна

Калітник Максим Сергійович
старший науковий співробітник, наукового центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Україна

Шевчук Андрій Олександрович
науковий співробітник, наукового центру проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони
Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Корупційна проблематика на сьогодні визнана як на глобальному, так і на національному рівнях. Її руйнівний вплив добре відомий адже корупція, що глибоко укорінилась, перешкоджає всебічному економічному зростанню, збільшує соціальну напругу в суспільстві та знижує авторитет держави. Проте, не менш важливий наслідок широкомасштабної корупції значно менше визнаний і значно менше вивчений − це її вплив на національну і міжнародну безпеку. Саме тому, проблема запобігання корупції має важливе значення особливо в умовах ведення бойових дій.

Політика Збройних Сил України щодо запобігання та протидії корупції передбачає досягнення суттєвого прогресу у запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності в апараті Міноборони, на підприємствах, в установах і організаціях які належать до сфери управління Міноборони, ЗСУ, Головному управлінні розвідки Міністерства оборони України, Державної спеціальної служби транспорту, застосування комплексу першочергових превентивних заходів у найбільш вразливих до корупційних ризиків сферах діяльності, формування умов для поступової трансформації системи роботи щодо запобігання корупції на стандарти НАТО з розбудови доброчесності.

Однією із стратегічних цілей реформування Збройних Сил України є набуття взаємосумісності з НАТО шляхом переймання практик та інтеграція досвіду у повсякденну діяльність з метою нарощування спроможностей Збройних сил, це визначено у завданні 1.1.7 стратегічної цілі 1 Стратегічного оборонного бюлетеню України який затверджений Указом Президента України від 17 вересня 2021 року №473/2021 [1].

Основними напрямками, яких торкнулась корупція під час застосування Збройних Сил України, є:

−управління персоналом;

−бюджетування та управління фінансами, закупівлями, процедури по виплаті компенсацій;

−аутсорсинг, відчуження майна, державне приватне партнерство;

−використання надлишкового обладнання та інфраструктури;

−військові операції, а також залучення особового складу та обладнання до

господарської діяльності [2].

Для запобігання та протидії корупції в Міноборони вживаються такі антикорупційні заходи:

здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, в тому числі розгляд повідомлень про порушення вимог Закону "Про запобігання корупції;

профілактика та виявлення порушень вимог антикорупційного законодавства, інформування Міністра оборони України, Національного агентства або інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції про факти порушення законодавства у сфері запобігання і протидії корупції;

організація контролю виконання прийнятих рішень, усунення причин та умов, які призвели до правопорушення;

взаємодія зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, іншими правоохоронними органами в межах компетенції;

координація роботи уповноважених підрозділів (уповноважених осіб) з питань запобігання та виявлення корупції, підтримання єдиної системи планування, організації та контролю антикорупційної роботи, надання організаційно-методичних вказівок з питань реалізації антикорупційної діяльності Міноборони на наступний рік;

надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції;

здійснення заходів з виявлення та врегулювання конфлікту інтересів; організація кампанії е-декларування, надання консультаційної допомоги декларантам, проведення перевірки факту подання суб'єктами декларування декларацій, надання повідомлень до Національного агентства про випадки неподання чи несвоєчасного подання таких декларацій; забезпечення співпраці з викривачами, їх захисту, підтримання стійкої роботи внутрішніх каналів повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, проведення перевірок інформації за повідомленнями викривачів, організація навчання персоналу культурі повідомлень та толерантного ставлення до осіб, які повідомляють про корупцію;

контроль дотримання визначених Законом правил етичної поведінки та відомчого Кодексу доброчесної поведінки та професійної етики військових посадових осіб, державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави;

ведення обліку посадових та службових осіб, притягнутих до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією;

організація заходів з перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу з питань розбудови доброчесності, запобігання та виявлення корупції (стаціонарні, мобільні, спеціальні та дистанційні курси), поширення просвітницької інформації антикорупційного спрямування (конференції, лекції, семінари, засідання за круглим столом, тематичні зустрічі);

співпраця у форматі міжнародного оборонного співробітництва, взаємодії з громадськими та урядовими організаціями.

Якщо говорити про систему перешкоджання корупції, то тут важливу роль відіграють усі рівні контролю: Парламент, Міністерство оборони та інші міністерства, спеціально уповноважені суб'єктів у сфері протидії корупції (органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції), громадянське суспільство, засоби масової інформації і наукове співтовариство можуть бути важливим елементом у боротьбі з корупцією. Крім того, міжнародні організації та інші країни можуть забезпечувати рекомендаціями, передовим досвідом і міжнародними нормами [3].

Прозорість процесу прийняття рішень і виділення ресурсів вважається важливою справою – перш за все, всередині уряду, де повинні бути впроваджені належні механізми

внутрішнього контролю перевірки рішень, що стосуються секретів національної безпеки. Прозорість шляхом використання організацій громадянського суспільства, у разі дотримання принципів незалежності, також важлива, оскільки неурядові організації та вільна преса відіграють життєво важливу роль підвищення рівня обізнаності суспільства, а також у зміні ставлення населення до корупції під час застосування Збройних Сил України.

Звичайно, ефективність заходів залежить від впливу демократичних інституцій суспільства та дієвості цивільно-військових відносин. В зонах конфліктів, де діяльність неурядових організацій, вільної преси та інститутів захисту прав людини стикається з перепонами, а отже впливовості демократичних інституцій не працює на всю потужність.

Серед загальних підходів до реагування на корупційні ризики в секторі оборони можна визначити наступні:

– усунення корупціогенних факторів в законодавчих та нормативних актах;

– запровадження в установах вказівок та роз'яснень щодо управління кадрами, державними закупівлями, наданням послуг та інших функцій з чітким визначенням внутрішньої політики, яка спрямовує роботу установи;

– документування процесу ухвалення рішень;

– опис вимог до персоналу усіх рівнів, та повноважень, відповідальність, обмеження і заборони та дискреційні повноваження;

– розподіл управлінських обов'язків та реалізація політики щодо зустрічної звітності та процесу ухвалення колегіальних рішень;

– проведення періодичних тренінгів та підвищення кваліфікації для посадових осіб усіх рівнів стосовно етики, відповідальності за порушення та інших питань.

Комплексний підхід до реформування антикорупційної політики країни в тому числі і у сфері оборони можуть нівелювати ризики корупції.

Так, відповідно до наказу Міністерства оборони України від 31.08.2021 №264 «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства оборони України на 2021 – 2024 роки» (далі - АКП МОУ 2021 – 2024), виходячи з досвіду зазначили основні заходи над якими треба працювати в системі ЗСУ для подалання корупції:

–забезпечення прозорих та ефективних оборонних закупівель;

–доброчесність та перешкоджання проявам корупції в окремих сферах кадрового менеджменту;

–підвищення антикорупційного потенціалу системи військової освіти, наукової і науково-технічної діяльності у воєнній сфері;

–зниження корупційних ризиків у сфері будівництва, придбання та розподілу житла;

–попередження корупції у сфері використання, оренди і відчуження нерухомого військового майна та земель оборони;

–забезпечення ефективного управління майном та активами, закріпленими за державними підприємствами;

–запобігання використанню корупційних практик у технічному та тиловому забезпеченні, а також в споживанні пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил України;

–удосконалення системи контролю продукції оборонного призначення;

–підвищення стандартів доброчесності у системі медичного забезпечення Збройних Сил України.

Отже, можливо зробити висновок, що найважливішим чинником для подолання корупції та зниження корупційних ризиків є утворення відлагодженної системи організаційно – управлінських заходів під час застосування Збройних Сил України.

Організаційно - управлінські заходи треба визначати як сукупність вироблених практичним досвідом, науковим пізнанням і талантам людей навичок, умінь, способів,

засобів доцільних вчинків і дій людини в сфері управління.

Організаційно - управлінські заходи запобігання та протидії корупції в Збройних Силах України слід розуміти під системою правових засобів, які інтегровані та організовані таким чином, що дозволяють послідовно й ефективно здійснювати діяльність із протидії корупції в Збройних Силах України за допомогою заходів організаційно-правового характеру та заходів адміністративного примусу.

Список використаних джерел:

1. Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі // Офіційний сайт Defence Integrity. URL: http://defenceintegrity.eu/ru/system/files/birc_ch14_wegener_pyman_ukr.pdf.
2. Пундей Сар. Дж. Боротьба з корупцією. Критичний огляд з аналізом міжнародного досвіду. Матеріали українсько-американського семінару “Проблеми економічного зростання: питання доброчесності”. Львів. 1997. С. 84-87.
3. The Council of Europe's Civil Law Convention on Corruption of 4 November 1999 (Preamble).

Осовітня Лілія В'ячеславівна
аспірантка
НДІПрПП ім. Ф.Г. Бурчака, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВАМИ НА ПАТЕНТ

Патентні права за своєю суттю є легальною монополією, яка надається та охороняється державою. Поряд цим, дослідниками у відповідній галузі обґрунтовується теза про те, що подібною монополією можна зловживати, впливаючи через неї на учасників ринку. Окремої уваги заслуговує розкриття зловживання правами на патент у сфері медицини, фармацевтики.

Кузьменко Л.Г. досліджуючи взаємозв'язок між патентним захистом інтелектуальної власності і конкурентною політикою відмітила, що окремі ліцензійні практики та умови в окремих випадках можуть розглядатися як зловживання правами інтелектуальної власності, що несприятливо впливає на конкуренцію на відповідному ринку. [1, 61] Означений висновок зроблено у світлі положень статті 40 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності Світової організації торгівлі.

При цьому, конкуренція з боку препаратів-дженериків приносить вигоду споживачам тільки тоді, коли вона не знижує для фармацевтичних компаній мотивацію до здійснення інноваційних розробок і виробництва нових препаратів, оскільки споживачі виграють не тільки тоді, коли препарати, що існують, продаються за зниженими цінами, а й коли нові та ефективніші препарати надходять на ринок. [1, 63]

Ще одним інструментом можливих зловживань патентними правами є так звані «зонтичні патенти». Такий патент здатен перекрити цілий напрям технічної творчості, усунувши конкурентів від можливості патентувати та використовувати схожі технічні розробки. У цьому випадку при складанні незалежного пункту формули винаходу заявник, з метою штучного розширення обсягу наданої охорони, свідомо формулює суттєві ознаки у найбільш загальній, абстрактній формі. [2, 241]

Потрібно згадати про патентні стратегії великих фармацевтичних компаній, які полягають в отриманні патентів на певні модифікації, похідні, композиції, способи одержання, застосування за новим призначенням тощо препаратів, на які вони вже раніше отримали патенти. В такий спосіб фармацевтичні компанії de facto штучно продовжують строки дії патентної монополії на препарати для лікування ВІЛ/СНІД, онкологічних захворювань, гепатиту В, серцево-судиннних захворювань тощо. Станом на сьогодні це питання актуалізувалося ще більше у зв'язку із ймовірністю патентування компанією AbbVie Inc. нового застосування раніше запатентованого препарату АЛУВІА (комбінація лопінавіру і ритонавіру) як засобу для лікування COVID-19. [2, 244]

Хоча патентна стратегія фармакоманії є законною (про це свідчить недавнє рішення федерального судді), вона, на думку експертів, «сумнівна». Така агресія поступово призведе до протидії та до того ж спростовує заяви фармацевтичної індустрії про те, що вона просто прагне до «справедливого повернення» інвестицій. [3]

Натомість, використання патентного законодавства, за допомогою якого компанії-винахідники мають змогу продовжити свою монополію поза межами виданого патенту, що призводять до блокування конкуренції з генериками, та як наслідок, дозволяє утримувати ціни на ліки на високому рівні. Такі практики включають створення патентних кущів, продакт хопінг та захисне патентування. [4]

У статті «Добро і зло в одній ампулі, або Чи здолає патентна реформа недобросовісну конкуренцію?» викладено практичний досвід щодо так званих «наркотичних» патентів. Автор виділяє дії суб'єктів господарювання фармацевтичного ринку, які або копіювали інноваційні здобутки своїх конкурентів, або забороняли їм використовувати технічні

рішення, які давно втратили патентну охорону і стали суспільним надбанням, на підставі патентів, виданих на промислові зразки – пеніцинілові флакони, або корисні моделі – хімічні речовини, відомі ще алхімікам Середньовіччя. [5]

Слід відмітити, що за наявності ознак недобросовісності суб'єкта ці дії можна вважати зловживанням правами на патент.

Одним із проявів зловживання правами на патент є явище патентного тролінгу. Характерну особливість такого прояву зловживання правами на патент розкрито у статті «Патентні зловживання (проблеми запобігання та боротьби)».

Коросташова І.М. відмітила, що патентний тролінг в Україні має певні особливості та відмінності від патентного тролінгу в Європейських країнах та США. Зазначені особливості обумовлені хибами національного патентного законодавства, що полягають у можливості реєстрації промислових зразків та корисних моделей без проведення кваліфікаційної експертизи на предмет відповідності цих об'єктів умовам охороноздатності, а також певним недолікам у роботі патентного відомства. [6, 72]

Зокрема, на думку автора, ця система в останнє десятиліття все частіше стає предметом недобросовісного використання з боку несумлінних заявників, які, не будучи авторами промислових зразків та корисних моделей чи дійсними виробниками певної продукції, подають заявки на реєстрацію із недобросовісними намірами. [6, 73]

Проте, потрібно враховувати, що межі (зміст права) не завжди наскільки чітко окреслені за допомогою прямих заборон. Більше того, вони об'єктивно не можуть бути чітко окреслені «по всій довжині кордонів» суб'єктивного права. Законодавець не здатен заборонити абсолютно все, що має бути заборонено, адже не все, що має бути заборонено, є достатньою мірою передбачуваним, щоб потрапити до поля зору законодавця. Зловживання правом – це дії, які прямо не заборонені законодавством або договором, однак при цьому лежать поза межами змісту належного особі суб'єктивного права. [7]

Отже, патентна охорона у медичній галузі повинна бути чинником для розвитку інноваційної фармацевтичної промисловості, а використання патентного захисту має стимулювати творчу активність та інновації, економічне зростання загалом. Ігнорування зазначеного спотворює сутність і призначення права промислової власності.

Недобросовісність як загальна ознака поведінки особи при зловживанні правом характерна і для зловживання правами на патент у фармацевтичній галузі. Особливістю зловживання такими правами є одержання патенту на завідомо не новий об'єкт, штучне розширення обсягу правової охорони, штучне продовження строку дії патентної монополії.

Список використаних джерел:

1. Кузьменко Л. Г. Взаємозв'язок між патентним захистом інтелектуальної власності і конкурентною політикою. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2019. Том 4. Випуск 1. С. 60-65.
2. Якубівський І. Є. Зловживання суб'єктивними правами у сфері інтелектуальної власності. Зловживання правом : збірка статтей / за ред. проф. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Экус, 2021. С.227-252.
3. Г. Андрощук. AbbVie викрили в агресивній патентній стратегії. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/abbvie-vikrili-v-agresivniy-patentniy-strategiyi.html (дата звернення: 20.06.2020).
4. О. Гургула. Ліки та патенти: міфи, реальність, конкуренція та міжнародна практика. URL:https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmacevtika/liki-ta-patenti-mifi-realnist-konkurenciya-i-mizhnarodna-praktika.html (дата звернення: 20.06.2022).
5. І. Кириченко. Добро і зло в одній ампулі, або Чи здолає патентна реформа недобросовісну конкуренцію? URL: https://www.apteka.ua/article/559505 (дата звернення: 20.06.2020).
6. Коросташова І.М. Патентні зловживання (проблеми запобігання та боротьби). Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, (22.04.2021, м. Київ) : ел.збірник / Упоряд.: М.В. Дубняк, А.С. Ромашко, – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. – 185 с. С.72-75.
7. Б. Карнаух Зловживання правом та його правові наслідки. Підприємництво, господарство і право. № 9. 2020. С. 31–36.

Марценюк Анастасія Ігорівна
здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Краковська Анжеліка Євгеніївна
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри господарського та адміністративного права
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

СУБ'ЄКТИ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Держава (в особі посадових осіб, органів влади) є одним із головних суб'єктів здійснення контролю та нагляду. Саме держава наділена реальними повноваженнями для впливу на суспільство. При здійсненні свого впливу вона покладається також на засоби контролю і нагляду. Тому державний контроль та нагляд є важливими різновидами діяльності держави, які здійснюються уповноваженими державними органами, посадовими особами відповідно до закону і спрямовані на забезпечення законності і дисципліни.

Розгляньмо спочатку суб'єкти нагляду. На думку А. Денисової, сукупність суб'єктів адміністративного нагляду можна умовно поділити на три групи за ознакою правосуб'єктності у межах окремого виду адміністративного нагляду [1]:

- сфера публічної безпеки та порядку;
- сфера протидії корупції;
- сфери забезпечення безпеки життєдіяльності населення.

В теорії ж суб'єктами адміністративного нагляду є спеціально створені для цього державні структури: інспекції та поліція.

Усі інспекції поділяють на дві групи залежно від компетенції: ті, що мають повноваження міжвідомчого характеру (наприклад, Держекоінспекція України) та інспекції, що здійснюють свої функції тільки в межах того чи іншого відомства (наприклад, інспекція особового складу).

Інспекції, що мають повноваження міжвідомчого характеру – це державні інспекції. У свою чергу, державні інспекції поділяються на дві групи за характером зв'язків з органами державної виконавчої влади:

- організаційно відокремлена група держінспекцій, підпорядкована безпосередньо КМУ (наприклад, Державна інспекція ядерного регулювання України);
- група інспекцій, які є цілком або частково структурними підрозділами ЦОВВ (міністерств, відомств тощо).
- Щодо контролю, то такі функції виконує досить велика кількість органів. Це можуть бути, наприклад:
- податкові органи (відповідно до п. 41.1.1 статті 41 Податкового кодексу України, податкові органи (центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, його територіальні органи) є контролюючими органами щодо дотримання законодавства з питань оподаткування, законодавства з питань сплати єдиного внеску, а також щодо дотримання іншого законодавства, контроль за виконанням якого покладено на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, чи його територіальні органи) [2]
- Антимонопольний комітет України (основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної

конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції; контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері публічних закупівель тощо) [3]

Окрім зазначених для прикладу, розглянемо більш систематично інші суб'єкти контролю. Як уже відомо, контроль з боку органів виконавчої влади – вид внутрішнього адміністративного контролю, що здійснюється самими органами виконавчої влади та їх посадовими особами. Здійснення безпосереднього контролю за виконанням документів в органах виконавчої влади покладається на спеціально створені контрольні служби, відділи, сектори чи відповідальні особи. Безпосередню відповідальність за виконання конкретного документа несуть особи, зазначені у розпорядчому документі (розпорядженні, рішенні, дорученні тощо), резолюції керівника та безпосередні виконавці [4].

Провідне місце в системі суб'єктів внутрішнього адміністративного контролю належить Кабінету Міністрів України як вищому органу виконавчої влади – ним здійснюється так званий урядовий контроль. Так, КМУ здійснює постійний контроль за виконанням органами виконавчої влади, їх посадовими особами Конституції України та інших актів законодавства України, вживає заходів щодо усунення недоліків у роботі зазначених органів; забезпечує координацію і контроль за діяльністю органів виконавчої влади щодо запобігання і протидії корупції тощо [5].

Далі розглянемо суб'єктів, які здійснюють контроль на наступному рівні органів виконавчої влади – мова йде про центральний. Доречно буде сказати, що у сфері публічного адміністрування такий контроль є чи не найбільш поширеним. Одним із основних завдань ЦОВВ є здійснення державного контролю. У Законі «Про центральні органи виконавчої влади» зазначається, що якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові функції за дотриманням державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, юридичними та фізичними особами актів законодавства, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція [6]. Однак, суб'єктами здійснення контролю виступають також органи, для яких це не є основною діяльністю – це міністерства та інші центральні органи виконавчої влади (деякі служби, агентства, комітети тощо). Наприклад, Міністерство охорони здоров'я України здійснює контроль за виконанням державних програм розвитку охорони здоров'я, зокрема профілактики захворювань, надання медичної допомоги, розвитку медичної та мікробіологічної промисловості.

На місцевому рівні суб'єктами контролю є місцеві органи виконавчої влади, а саме місцеві державні адміністрації та територіальні органи ЦОВВ. Вони здійснюють різноманітні контрольні повноваження на відповідних територіях у сфері публічного адміністрування. Щодо МДА, то це контроль за:

1) збереженням і раціональним використанням державного майна;

2) станом фінансової дисципліни, обліку та звітності, виконанням державних контрактів і зобов'язань перед бюджетом, належним і своєчасним відшкодуванням шкоди, заподіяної державі;

3) використанням та охороною лісів, надр, води, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та інших природних ресурсів;

4) охороною пам'яток історії та культури, збереженням житлового фонду;

6) додержанням санітарних і ветеринарних правил, збиранням, утилізацією і захороненням промислових, побутових та інших відходів, додержанням правил благоустрою;

8) додержанням правил торгівлі, побутового, транспортного, комунального обслуговування, законодавства про захист прав споживачів;

9) додержанням законодавства з питань науки, мови, реклами, освіти, культури, охорони здоров'я, материнства та дитинства, сім'ї, молоді та дітей, соціального захисту населення, фізичної культури і спорту;

10) охороною праці та своєчасною і не нижче визначеного державою мінімального розміру оплатою праці;

11) додержанням громадської безпеки і порядку, правил технічної експлуатації транспорту та дорожнього руху тощо [7].

Висновки. Отже, досліджено систему суб'єктів контролю і нагляду за допомогою теоретичних матеріалів та законодавства. Зауважується, що контроль органів виконавчої влади може бути як основною їх діяльністю, так і додатковою, лише складовою більш широкої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Денисова А.В. Теоретико-правові та організаційні основи адміністративного нагляду органів виконавчої влади України. Дис. на здобуття наукового ступеня д-ра ю.н. за спеціальністю 12.00.07 адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Одеський державний університет внутрішніх справ: Одеса. 2019.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Офіційний вісник України. 2010. N 92 (10.12.2010) (частина 1), ст. 3248
3. Про антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.1993. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#n29.
4. М.І.Баюк, М.І.Войт, Г.В.Матковський. Організація контролю в системі органів державної влади: Інформаційно-методичний матеріал. Хмельницький: Центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій. 2013. 135 с.
5. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014. № 794-VII. Офіційний вісник України. 2014. № 20, ст. 619.
6. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17 березня 2011 р. № 3166-VI. Офіц. вісн. України. 2011. № 27.
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999, N 20-21 (28.05.99), ст. 190.

SECTION 7.
INSTITUTE OF LAW ENFORCEMENT, JUDICIAL SYSTEM AND NOTARY

Абрамова Ларіна Артурівна
Студентка Юридичного факультету
Дніпропетровський національний університет ім.Олеся Гончара, Україна

Щербина Євгеній Миколайович
Кандидат юридичних наук, доцент юридичного факультету
Дніпропетровський національний університет ім.Олеся Гончара, Україна

НОТАРІАЛЬНІ ПРОВАДЖЕННЯ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

По-перше, визначимось з поняттям «**нотаріальне провадження**».

Нотаріальне провадження - це сукупність окремих процесуальних дій, які вчинюються нотаріусом або іншою уповноваженою на вчинення нотаріальних дій особою у визначеній законом послідовності а кожному етапі нотаріального процесу.

Порядок вчинення нотаріальних дій регламентують *загальні* і *спеціальні* правила, дотримання яких є загальнообов'язковим, тому що цим забезпечується правильне і швидке вирішення нотаріальної справи, видання законного й обґрунтованого нотаріального акта.

Згідно чинному законодавству можна здійснити класифікацію за різними критеріями, хоча в юридичній літературі виділяється лише один спосіб.

Ось наприклад В.Аргунов пропонує поділяти нотаріальні дії на обов'язкові та необов'зкові. За його позицією критерії розмежування між цими групами полягає в тому, що деякі суб'єкти права неможливо реалізувати без їх нотаріального оформлення, а інші цілком залежать від волі громадян та оргацізації. Але в більшості випадків така класифікація є умовною, оскільки в обов'язкових і необов'язкових провадженнях наявний принцип диспозитивності, оскільки не існує права, які б особа змушена була реалізовувати. Право на звертання до нотаріальних органів є обов'язковим залежно від об'єкта угодди та виду договору, а не від бажання або небажання певної особи.

К.Юдельсон відокремлює класифікацію так:

а) посвідчення угод.

б) засвідчення безспірних обставин

в) охоронні дії

г) встановлення правового положення відсутнього

д) підтвердження майнових прав

е) забезпечення зобов'язань

ж) сприяння виконанню зобов'язань

з) забезпечення доказів

й) примус до виконання безспірних обов'язків, далека від досконалості.

У деяких випадках вона орієнтована на дуже широкі напрямки, а в інших – конкретні або вузькі напрямки проваджень.

Класифікація нотаріальних проваджень може здійснюватися за певними ознаками, що допомагають кращому розумінню та запам'ятовуванню досить широкого їх переліку. Класифікуючи нотаріальні дії, ми впорядковуємо та полегшуємо їх аналіз, звертаємо увагу

на особливості їх дослідження та оцінку залежно від місця, яке вони посідають у класифікаційній системі. Така класифікація нотаріальних дій має як теоретичне, так і практичне значення.

Згруповуючи нотаріальні провадження за певними ознаками, ми вивчаємо їх матеріальну та процесуальну природу, що дає можливість говорити про подальший розвиток теорії нотаріального процесу та її вплив на становлення і вдосконалення законодавства про нотаріат.

Нотаріальним процесом охоплюються різні види нотаріальних проваджень, правові особливості яких визначають певну специфіку нотаріального процесу. Це є підставою для виокремлення характерних ознак, які дозволяють говорити про різні властивості нотаріальних проваджень.

Повноваження, що вчиняються нотаріусами, провадження можна розподіляти на правоохоронні, спрямовані на запобігання можливості виникнення правопорушень (передача заяв, передача документів на зберігання, посвідчення певних юридичних фактів тощо), а також правозахисні, які вчиняються з метою усунення вчинених правопорушень (протести векселів, виконавчі написи тощо).

Об'єднання нотаріальних проваджень у чотири групи дасть можливість говорити про спільні та характерні для кожної такої групи властивості.

До першої групи відносяться посвідчення та засвідчення безспірних фактів, а саме:

- посвідчення угод (договорів, заповітів, доручень, шлюбних контрактів та ін.);
- засвідчення вірності копій документів та виписок з них;
- засвідчення вірності перекладу документів з однієї мови на іншу;
- засвідчення справжність підпису на документах;
- посвідчення факту перебування громадянина в певному місці;
- посвідчення факту, що громадянин є живим;
- посвідчення того, що громадян є особою, зображеною на фотокартці;
- посвідчення часу пред'явлення документа;
- передача заяв фізичних та юридичних осіб іншим фізичним та юридичним особам та видача свідоцтва про передачу такої заяви;
- видача дублікатів документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори;
- прийняття в депозит грошових сум та цінних паперів;
- вчинення морських протестів;

Друга група - посвідчення безспірного права:

- видача свідоцтва про право на спадщину;
- видача свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя;
- видача свідоцтва про придбання жилих будинків з прилюдних торгів;

Третя група - надання документам виконавчої сили:

- вчинення виконавчих написів (на документах, що встановлюють заборгованість);
- вчинення протестів векселів, пред'явлення чеків до платежу і посвідчення несплати чеків;

Четверта група - охоронні нотаріальні дії:

- вжиття заходів до охорони спадкового майна;
- накладання заборони відчуження нерухомого майна;
- прийняття документів на зберігання.

Воротиленко Катерина Олексіївна
здобувач вищої освіти міжнародно-правового факультету
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Осадча Анна Сергіївна
Канд. юрид. наук, доцентка, доцентка кафедра кримінального права №2
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Події останніх декількох місяців стали серйозним викликом для України та всього світу. Вони мали великий вплив на всі сфери життєдіяльності людини і юриспруденція не стала винятком. Але, на жаль, він був здебільшого негативний. Воєнні дії, руйнація та інші фактори вплинули на збільшення рівня злочинності і перед людьми постало закономірне питання, чи має судочинство в такий час якісь особливості.

Воєнний стан на території України було введено 24 лютого 2022 року Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [1], який було затверджено Законом України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» № 2102-IX [2]. Крім того було запроваджено заходи правового режиму воєнного стану, а згодом прийняті закони, які внесли змінили до Кримінальний кодекс України (далі КК України) [3], посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану.

Як зазначено у ч.1 ст.26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4], правосуддя на територіях, на яких введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На таких територіях діють суди, створені відповідно до Конституції України. Тобто не дивлячись на тяжкі умови, люди не можуть влаштовувати самосуд, який у даний момент часто використовують проти мародерів. Підозрюваний має відповідно до законів України предстати перед судом і понести повну відповідальність за свої діяння. У разі неможливості здійснювати правосуддя судами відповідної території, ч.3 ст.26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ.

Саме призначення покарання під час воєнного стану має ряд особливостей. Оскільки особа вчиняє своє діяння у найбільш несприятливий для суспільства час, вона має понести відповідне покарання. Враховуючи тяжкі обставини та умови, менш сурове покарання може бути недостатньо дієвим для виправлення особи та попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

При визначенні покарання суд звертає увагу на наявність будь-яких обтяжуючих або пом’якшуючих обставин. Відповідно до ч.11 ст.67 КК України одним з обтяжуючих факторів якраз і є вчинення злочину з використанням умов воєнного стану. З урахуванням цієї обставини, вид і розмір призначеного покарання будуть наближені до максимальної межі, передбаченої КК України.

Однак формулювання «з використанням умов воєнного стану» означає, що обтяжуючі обставини не будуть застосовуватися до кримінальних правопорушень, які вчинені на територіях, де немає воєнних дій, хоча такі діяння і вчинятимуться в період дії режиму воєнного стану. Наприклад, побутове вбивство не матиме такої обтяжуючої обставини, якщо воно вчинятиметься не на території з бойовими діями [5]. Винятком є кваліфіковані склади кримінальних правопорушень. Зокрема, не так давно декількома

Законами України відкоригували КК України та зазначили такі кримінальні правопорушення.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» №2113-IX [6] були внесені корективи до ст.111 та 113 КК України, які передбачають кримінальну відповідальність за державну зраду та диверсію. Так, якщо в звичайних умовах державна зрада каралася позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої, то теж саме діяння в умовах воєнного часу карається позбавленням волі на строк п'ятнадцять років або довічним позбавленням волі, з конфіскацію майна.

Також, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» №2117-IX [7] були внесені зміни до КК України щодо посилення відповідальності за злочини, такі як крадіжка (ст.185 КК України), грабіж (ст.186 КК України), розбій (ст.187 КК України), вимагання (ст.189 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст.191 КК України) та мародерство (ст.432 КК України). Так, наприклад, крадіжка в період воєнного положення прирівнюється до крадіжки у великих розмірах з відповідною мірою покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.

На підставі всього мною викладеного можна дійти висновку, що не дивлячись на тяжкі умови, судовий процес продовжує активно діяти, а юриспруденція - розвиватися. Покарання правопорушників не припиняється, але у зв'язку з введенням воєнного стану та іншими не менш серйозними обставинами, цей процес має певні особливості та стикається з рядом складнощів.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» документ №64/2022, чинний, поточна редакція — Редакція від 23.05.2022, підстава - 341/2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text (дата звернення 28.05.2022);
2. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» документ №2102-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 24.02.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text (дата звернення 28.05.2022);
3. Кримінальний кодекс України документ №2341-III, чинний, поточна редакція — Редакція від 23.04.2022, підстава - 2198-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 28.05.2022);
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» документ №389-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 24.05.2022, підстава - 2257-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 29.05.2022);
5. «Юридична практика» Олексій Кравчук, Дмитро Михайленко «Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання» URL: https://pravo.ua/voiennyi-stan-iak-obstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/ (дата звернення 29.05.2022);
6. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» документ №2113-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 03.03.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text (дата звернення 29.05.2022);
7. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» документ №2117-IX, чинний, поточна редакція — Прийняття від 03.03.2022 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text (дата звернення 29.05.2022).

SECTION 8.
MILITARY SCIENCES, NATIONAL SECURITY AND SECURITY OF THE STATE BORDER

Гула Віталій Вікторович
старший викладач кафедри прикордонного контролю
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

Кабалюк Олег Олександрович
Командир 234 навчальної групи факультету безпеки державного кордону
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

РОБОТА ШТАБІВ ОРГАНІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ПО КРИТИЧНИМ ВИСТУПАМ В ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТА ОЦІНКИ ЯКОСТІ КУЛЬТУРИ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ

У сучасному світі особливу роль відіграє громадська думка, що формується, в тому числі в засобах масової інформації (ЗМІ). Громадська думка стала важливою складовою діяльності служби.

Важливішою функцією органів охорони державного кордону (ООДК) є здійснення постійних зв'язків з громадськістю, доведення до неї своїх позицій, а також визначення тактики своєї поведінки при здійсненні прикордонного контролю в ППр. При цьому, громадську думку необхідно враховувати при проведенні оцінки якості культури прикордонного контролю за умови її достовірності.

В умовах послідовного проведення реформи в Держприкордонслужбі, утвердження ідеології законності та анти корупційності, формування високої культури прикордонного контролю, саме підтримка постійних зв'язків з громадськістю через ЗМІ стає одним із головних напрямів роботи органів охорони державного кордону. Мас-медіа – один з основних інструмент зв'язків з громадськістю, тому йому приділяється особливе значення. Деякі аспекти моніторингу громадської думки в ППр, діяльності ЗМІ розглядалися в наукових працях Мальцева А. Ю., Сичевського Ю. О., Кандагури К. С., Дуди А. В., Кошель О. М.

Але залишається недостатньо дослідженої частина загальної проблеми щодо трансформування результатів моніторингу та врахування громадської думки при оцінці якості культури прикордонного контролю в ППр.

Враховуючи специфіку діяльності ООДК, з громадської точки зору, вони відносяться до органів підвищеної уваги та ризику. Тому, ймовірність виникнення конфліктних та нестандартних ситуацій в них набагато вище.

Сьогодні значно зростає інтерес громадськості до подій, які відбуваються у ППр, взагалі діяльності ООДК та їх посадових осіб.

Враховуючи, що в умовах правової держави значний вплив на формування громадської думки мають засоби масової інформації, то для ООДК найважливішим завданням є своєчасне висвітлення достовірної та об'єктивної інформації стосовно їх діяльності.

Проте, в ЗМІ мають місце випадки критичних (негативних) публікацій з окремих питань діяльності Держприкордонслужби, які потребують своєчасного реагування та вжиття відповідних заходів щодо усунення недоліків, в першу чергу, таких, що стосуються оформлення громадян, які перетинають державний кордон (тяганина, грубощі, черги тощо).

Водночас, можуть мати місце і такі публікації, що не відповідають дійсності та несуть упереджене ставлення. Це, в свою чергу, сприяє породженню спотвореного уявлення громадян України про діяльність ООДК.

Безперечно, реальна демократія передбачає критичні публікації в ЗМІ про діяльність служби, та відповідно – належне реагування на ці публікації [4].

При цьому слід відзначити, що критика може бути:

об'єктивною, яка заснована та обґрунтована на реальних фактах;

неконструктивною, в якій автор не володіє повним обсягом необхідної інформації або висвітлює матеріал з позиції тільки однієї сторони конфлікту;

необ'єктивною, яка заснована на помилковій, неправильній інформації.

Своєчасне та об'єктивне реагування на критичні виступи у пресі стосовно дій органів Держприкордонслужби та їх посадових осіб є невід'ємною складовою частиною службових обов'язків керівників ООДК. З метою моніторингу виступів у ЗМІ стосовно діяльності ООДК та порядку реагування на критичні виступи в засобах масової інформації, передусім необхідно відзначити, що критичні виступи – це розповсюджені ЗМІ виступи, які містять у собі критичну інформацію щодо дій ООДК та їх посадових осіб, пов'язаних з виконанням законодавче покладених на них функцій та службових обов'язків. Функція моніторингу виступів у ЗМІ стосовно дій ООДК передбачає збір, обробку, аналіз інформації, що стосується їх діяльності, процесів прикордонного оформлення в ППр, законності діяльності на «зеленому» кордоні, пов'язаного з питаннями пропуску через державний кордон, незаконними затриманнями, вилученнями контрабандних вантажів.

Ніколаєнко Тетяна Богданівна
Доцент юридичних наук, Професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна

Мороз Христина Валеріївна
Командир відділення 335 навчальної групи Факультету правоохоронної діяльності
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ВОЄННИЙ ТА ВІЙСЬКОВИЙ ЗЛОЧИН

Протягом свого існування людство завжди використовувало війну як дієвий, але в той же час і безжальний спосіб вирішення конфліктів, чи досягнення своїх політичних, економічних потреб. За свідченнями вчених у світі за його історію було спричинено більше ніж 15 тисяч війн, які забрали мільярди людських життів. Проте і досі у даній сфері ще залишаються деякі поняття та конструкції, які потребують чіткої конкретизації та освітлення, таким питанням в тому числі виступають поняття «Воєнний» та «Військовий» злочин, а саме їх розмежування між собою. Не дивлячись на деяку лінгвістичну співзвучність двох слів, у юридичній площині вони мають зовсім інші значення. Саме поняття «Воєнний злочин» є поняттям суто сфери міжнародного права (міжнародного гуманітарного права) і відповідно має більш глобальний та всеохоплюючий масштаб, тобто воно не стосується конкретної країни чи групи країн, а стосується інтересів всього світу. Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни, тобто порушення так званих «Законів війни».

Іншими словами це порушення нормативних приписів міжнародних актів, які деталізують вищевказані поняття. Першим Міжнародним нормативно-правовим актом в цій сфері виступала прийнята перша Женевська конвенція «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях», яка була підписана у 1864 році представниками 16 європейських країн, саме вона дала поштовх для розвитку всього міжнародного гуманітарного права, та регламентації правил ведення бойових дій і відповідно до закріплення понять «Закони війни» та «Воєнні злочини». Друга світова війна внесла свої корективи і в систему міжнародного права, стало зрозуміло, що потрібно не тільки встановити перелік заборонених дій (які підпадають під поняття «Воєнний злочин» та «Злочини проти миру»), але і закріпити механізми притягнення винних до міжнародно-кримінальної відповідальності. Як результат в 6 статті Статуту Міжнародного воєнного трибуналу (Статут Нюрберзького трибуналу) було перелічено конкретні дії, які підпадають під склад воєнного злочину, а саме вбивство, катування чи взяття у рабство чи для інших цілей цивільного населення окупованої території; вбивство чи катування військовополонених чи осіб, які знаходяться у морі; вбивство заручників; пограбування державної чи приватної власності та інші. Після цього у 1949 році був підписаний новий пакет Женевських конвенцій, які вступили в силу у 1950 році, і в своїх положеннях продублювали вже зазначені склади кримінальних правопорушень як «Воєнні злочини». Найбільш актуальним міжнародним актом у питаннях перелічення «Воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду, підписаний у 1998 році, а набрав законну силу у 2002 році, актуальність даного акту полягає в тому, що він зміг не

тільки консолідувати в собі всі склади «Воєнних злочинів» які були розкидані серед багатьох міжнародних джерел міжнародного гуманітарного права, але і зміг надати тлумачення кожному з них, для того, щоб не було декількох трактувань даних понять. Одним з ключових моментів який відділяє «Воєнні злочини» від інших кримінальних дій є те, що обов'язковою умовою під час їх вчинення є факт наявності збройного конфлікту. Відповідно до норм Римського статуту «Воєнні злочини» можуть реалізовуватися як під час міжнародного збройного конфлікту, тобто між двома і більше країнами, так і під час збройного конфлікту, який проходить всередині однієї держави, але без зовнішнього іноземного втручання. Тобто, якщо підсумувати інформацію про «Воєнні злочини» то можна сказати, що ними виступають неправомірні дії (як правило свідомі), які порушують встановленні людством правила, принципи та закони ведення бойових дій, які знаходять своє практичне закріплення у міжнародних-правових актах. Якщо переходити до поняття «Військового злочину» то розпочати можна з того, що це питання в кожній країні регулюється виключно національним кримінальним законодавством, тому, що воно не має міжнародного аспекту. За своїм значенням поняття «Військового злочину» має суто внутрішньодержавний сенс, тобто це неправомірні дії проти прийнятого (встановленого) в державі порядку несення військової служби, та всіх інших дотичних з цим понять, в конкретній країні. В Україні всі склади «Військових злочинів» прямо передбачені в єдиному джерелі національного кримінального права – Кримінальному кодексі, а саме в XIX Розділі, що має назву «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (Військові кримінальні правопорушення)».

Полончук Василь Анатолійович
начальник курсу очного навчання факультету підготовки керівних кадрів
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

Гащук Оксана Валеріївна
старший офіцер відділення аналітичного забезпечення та планування відділу аналітичного забезпечення, поточного планування та контролю
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

Мазур Валентин Юрійович
доктор військових наук, професор, заступник начальника кафедри воєнного мистецтва
Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ РОБОТИ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ОРГАНУ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ ПІЧ ЧАС ВИНЕКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року Президентом України було підписано Указ про введення на території нашої держави воєнного стану [1], який був затверджений Верховною Радою України [2], даний крок був вимушеною мірою у зв'язку відкритою російською агресією та вторгненням її військ на територію України. Введення воєнного стану спонукає керівництво Державної прикордонної служби України (далі Держприкордонслужба) до пошуку і запровадження нових ефективних безпекових важелів і механізмів реагування на загрози захисту незалежності суверенітету та територіальної цілісності держави, під час виникнення надзвичайних ситуацій в умовах правового режиму воєнного стану. У цих умовах необхідна адаптивно-гнучка система управління, яка повинна максимально ефективно забезпечувати надходження інформації, всебічно і швидко її обробляти та оперативно приймати управлінські рішення.

Держприкордонслужба України є правоохоронним органом спеціального призначення на який покладаються завдання щодо забезпечення недоторканості державноого кордону України та охорони суверенних прав України в її прилеглій зоні та виключній (морській) економічній зоні [3].

Своєчасне реагування на загрози у сфері безпеки державного кордону України в тому числі на винекнення надзвичайних ситуацій, є невід'ємною складовою процесу прийняття управлінських рішень. Удосконалення діючої системи управління Держприкордонслужби має бути здійснено на основі виваженої та прагматичної організаційної структури органів управління. Пріоритетним завдання має стати забезпечення управлінського процесу в умовах надзвичаної ситуації у відповідності до реалій сьогодення. Тому удосконалення методики роботи органів управління прикордонного загону під час виникнення надзвичайних ситуацій в умовах правового режиму воєнного стану є пріоритетним та підтверджує актуальність теми наукового дослідження.

Матеріали одержаних наукових результатів будуть використані, в оперативно-службовій діяльності органів охорони державного кордону, а також науково -

педагогічними працівниками в освітньому процесі при підготовці слухачів та курсантів Національнщї академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького з навчальних дисциплін за відповідним напрямом підготовки.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2 (дата звернення: 06.06.2022).
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : закон України від 24.02.2022 № 2102-IX [Електронний ресурс]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102- 20 (дата звернення: 06.06.2022).
3. Державна прикордонна служба України [Електронний ресурс]. URL:https://uk.m.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0_%D1%81%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%B1%D0%B0_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8 (дата звернення: 15.06.2022).

SECTION 9.
BIOLOGY AND BIOTECHNOLOGY

Красовський В.В.
канд. біол. наук, старший науковий співробітник, директор
Хорольський ботанічний сад, Україна

Черняк Т.В.
завідувач сектору дендрології, розмноження рослин та
еколого-освітньої діяльності, науковий співробітник, аспірантка
Хорольський ботанічний сад, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, Україна

Орловський О.В.
Аспірант
Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, Україна

Зубенок К.І.
природоохоронник
Хорольський ботанічний сад, Україна

ІНТРОДУКЦІЯ ЗИМОСТІЙКИХ ВИДІВ РОДУ *OPUNTIA* MILL. В ХОРОЛЬСЬКОМУ БОТАНІЧНОМУ САДУ

В умовах глобальних кліматичних змін, посилення явищ аридизації ґрунтів в регіонах, з'являються більш сприятливі умови для культивування у лісостеповій зоні України сукулентних рослин, представлених родом *Opuntia* Mill. родини *Cactaceae* Juss.

У Хорольському ботанічному саду створення колекції зимостійких сукулентних рослин роду *Opuntia* становить невід'ємну частку процесу інтродукції субтропічних рослин. Закладка колекції розпочата у червні 2022 року у науковій зоні установи на ботанічній ділянці «Формовий плодовий сад».

З наукових літературних джерел відомо, що у роді *Opuntia* налічують від 90 до 200 видів (залежно від прийнятих тим або іншим автором концепції виду та обсягу роду), які широко представлені у флорах обох Америк – від Канади до Аргентини, та зростають у тропічних та субтропічних сухих лісах, помірних пустелях та лісах, на морських узбережжях, у горах та інших місцезростаннях. Чимало з видів роду культивуються як декоративні, меліоративні, харчові та кормові рослини за межами первинного ареалу.

У межах первинного ареалу види комплексу *O. humifusa* трапляються на сухих відкритих, іноді лісистих схилах, по чагарниках, по долинах та берегах річок, на морських узбережжях, по супраліторалях; на піщаних ґрунтах та кам'янистих відслоненнях гірських порід (граніти, пісковики, лупаки, вапняки тощо); на висоті до 1000 м н. р. м. (Pinkava, 2003; Majure, 2012; Majure et al., 2017). Для *O. humifusa* s. str. наразі вказують, що рослини зростають переважно (але не виключно) на важких ґрунтах (наприклад глинах), лупаку або вапняку (Majure et al., 2017).

Таке широке розповсюдження зумовлено певними еколого-біологічними

особливостями виду – високими посухо- та зимостійкістю, значною резистентністю до змін природних і кліматичних умов, здатністю вегетативних діаспор зберігати можливість для вкорінення протягом тривалого часу тощо.

Крім того, наявність біля рослин великих каменів, стін тощо, які акумулюють тепло, сприяє виживанню та розвитку рослин (Serov, 2009; Vasilieva, Serov, 2009).

У сучасному трактуванні *O. humifusa* s. str. (Majure et al., 2017): рослина – розлогий або злегка висхідний чагарник, стеблові сегменти еліптичні або округлі, темно-зелені, середні з (3) 4–5 (переважно 4) ареолами на діагональний ряд, колючки відсутні, глохідії зазвичай малопомітні, внутрішні листочки оцвітини повністю жовті – попередньо відносимо їх саме до цього виду.

Наявна інформація свідчить про те, що у випадку занесення *O. humifusa* у нові локалітети на території континентальної України, можна очікувати на його подальшу натуралізацію [3].

Також повідомляється, що більшість представників цієї великої родини – своєрідні колючі рослини, пристосовані до життя в пустельних і малородючих плоскогір'ях. Кактуси є ендемічними рослинами Америки, а найбагатша країна за кількістю видів кактусів – Мексика. Сукуленти займають великі території з різними ґрунтово-кліматичними умовами. Найменування роду дано за назвою грецької місцевості Опунт (Opunt), куди вперше в Європу були завезені його види. У багатьох країнах види роду *Opuntia* використовуються як декоративні рослини. Більшість представників роду посухостійкі, маловимогливі до ґрунту, переносять зниження температури. Опунції зустрічаються в екстремальних умовах з різкими температурними коливаннями (від +50 до –40 ºС) завдяки великій екологічній пластичності, оскільки краще за інших сукулентів пристосовані до суворих зим, оскільки перед настанням холодів самі зневоднюються. У цьому зморщеному стані їх часто сприймають як засохлі або загиблі рослини. З настанням весняного тепла опунції наново набирають тургор і вже до початку літа готові до цвітіння. У зв'язку з цим види роду *Opuntia* є найцікавішим об'єктом для інтродукції в різних кліматичних зонах, оскільки мають велику стійкість до зміни в нових екологічних умовах (Васильєва, Сєров, 2009; Пірко, 2017; Тахмазова та ін., 2017) [1].

Є повідомлення, що морозостійкість того чи іншого виду *Opuntia* може змінюватися протягом зимівлі і залежить від тривалості вегетації, глибини спокою, здатності до загартовування та інших факторів. Так, морозостійкі види опунцій здатні витримувати зниження температур до –15 ºС вже у жовтні та зберігати високий рівень кріорезистентності до кінця березня. Такі явища, як провокаційні відлиги, різке зниження температури повітря негативно позначаються на зимостійкості опунцій. Наявність умов, що сприяють проходженню 1-ї та 2-ї стадії загартовування, збільшує низькотемпературну стійкість більшою мірою у листових сукулентів, порівняно зі стебловими. Загартовувальні температури призводять до зростання ступеня морозостійкості на початку холодного періоду (жовтень-листопад) і практично не впливають на рівень стійкості до заморозків (березень-квітень) [2].

Метою нашої роботи є визначення можливості інтродукції зимостійких видів опунцій у зоні Лісостепу України, виявлення умов їхнього успішного зростання в змінених кліматичних умовах, встановлення декоративного періоду для використання в ландшафтному дизайні.

На даний час у Хорольському ботанічному саду експозиція родини *Cactaceae*, складається з рослин роду *Opuntia*, висаджених безпосередньо в ґрунт і представлена наступними видами: *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. type 1, *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. v. denudata, *Opuntia polyacantha* Haw. yellow type, *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw cv. *Freiberg*, *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. LZ 364, *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw., *Opuntia humifusa* (Raf.) Raf.

× *phaeacantha* v. camanchica f1, *Opuntia rhodantha* K. Schum, *Opuntia erinacea* Engelm. & J.M. Bigelow v. columbiana, *Opuntia macrorhiza* Engelm., *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. big type, *Opuntia basilaris* Engelm. & J.M. Bigelow cv. *Berlin*, *Opuntia humifusa* (Raf.) Raf. hybrida, *Cylindropuntia* × *anasaziensis*, *Opuntia polyacantha* Haw., *Opuntia polyacantha* Haw. × *fragilis*, *Opuntia camanchica* Engelm. & J.M. Bigelow, *Opuntia phaeacantha* Engelm. v. camanchica, *Opuntia macrorhiza* Engelm. v. tortuspina DJF 1497, *Opuntia phaeacantha* Engelm. DJF 970.13. Наводимо короткий опис окремих з них.

Opuntia fragilis (Nutt.) Haw. type 1 – походження степові рівнини провінції Саскачеван, Канада. Кладодії мілкі, колір стебла класичний зелений, колючка коротка коричнево-білого кольору, квітка жовта із червоними тичинковими нитками, центральна частина квітки яскраво-помаранчевого кольору на другий день колір квітки міняється на блідо-помаранчевий.

Opuntia fragilis (Nutt.) Haw. v. denudata, Hall Country, Nebraska – походження степові рівнини штату Небраска, США. Кладодії дрібні, колір стебла темно-зеленого кольору, колючка відсутня, квіти жовті з жовтими тичинковими нитками, нижні пелюстки блідо-помаранчеві. На другий день квітка темніє до яскраво-помаранчевого кольору.

Opuntia polyacantha Haw. yellow type – походження гори провінції Британська Колумбія, Канада. Кладодії середнього розміру, зеленого кольору з довгими білими колючками, які знаходяться дуже густо одна біля одної. Квітка жовта з гофрованими пелюстками та помаранчевою серединкою. Тичинкові нитки червоного кольору.

Opuntia fragilis (Nutt.) Haw cv. *Freiberg* – німецький зимостійкий культивар. Кладодії невеликі за розміром, колір стебла класичний зелений, колючка дуже коротка біло-коричнева, квітка рожева із жовтими тичинковими нитками, якщо температура на дворі не вище +25 °C то квітка зацвітає на другий день, колір квітки при цьому темніє до темно-рожевого кольору.

Opuntia fragilis (Nutt.) Haw. – походження скелясті передгір'я провінції Альберта, Канада. Кладодії (вушки) дрібні, колір стебла оливковий, колючка середньої довжини коричнево-чорного кольору, квітка жовта з червоними тичинковими нитками, серединка квітки яскраво-помаранчевого кольору на другий день квітка змінюється на блідо-персиковий колір та помаранчевий кольори.

Opuntia humifusa (Raf.) Raf. × *phaeacantha* v. camanchica f1 – гібрид першого покоління, створений вільним перехресним запиленням. Кладодії середнього розміру, колір стебла зелений, колючки одиночні рудого кольору, квітка світло-жовта з жовтими тичинковими нитками.

Opuntia rhodantha K. Schum – походження скелясті передгір'я штату Вашингтон, США та провінції Британська Колумбія, Канада. Кладодії середнього розміру, колір стебла темно-оливковий із фіолетовим відтінком, колючки середньої довжини чорно-біло-коричневого кольору. Квітка ніжно-рожевого, лососевого кольору із жовтими тичинковими нитками.

Opuntia macrorhiza Engelm. – походження степи Північної та Південної Дакоти, США. Розмір кладодій великий, колір стебла класичний зелений, колючка середньої довжини жовтувато-білого кольору, квітка досить крупна до 12 см. в діаметрі, жовта із жовтими тичинковими нитками та яскраво-оранжевою серединкою, пелюстки гофровані, якщо температура на дворі не вище +25 °C то квітка зацвітає на другий день, колір квітки при цьому темніє то помаранчевого кольору.

Opuntia fragilis (Nutt.) Haw. big type – походження степові пагорби західного Канзасу, США. Кладодії дрібні, стебло класичного зеленого кольору, колючка коротка, біла. Має найбільшу квітку з усіх різновидів *fragilis*, колір квітки жовтий з червоними тичинковими нитками, на другий день колір квітки змінюється на помаранчевий.

Opuntia basilaris Engelm. & J.M. Bigelow cv. *Berlin* – німецький зимостійкий культивар. Кладодії великі, колір стебла зеленувато-сизий, колючка дуже коротка коричнево-білого кольору, квітка велика рожева з гофрованими пелюстками та жовтими тичинковими нитками. Вид зображено на рис. 1.

Рис. 1. ***Opuntia basil*aris Engelm. & J.M. Bigelow cv. Berlin**

Opuntia humifusa (Raf.) Raf. hybrida – походження даної рослини достеменно невідоме, була знайдена біля скелястих каньйонів недалеко біля міста Вознесенськ Миколаївської області. Кладодії середнього розміру, стебло класичного зеленого кольору з поодинокими коричнювато-білими колючками. Квітка жовта із жовтими тичинковими нитками на другий день цвітіння квітки темніє до помаранчевого кольору. Вид зображено на рис. 2.

Рис. 2. ***Opuntia humifusa* (Raf.) Raf. hybrida**

Плоди виду *O. humifusa* hybrida, як і вище згаданого *O. humifusa* × *phaeacantha* v. camanchica f1, схожі на ягоди, які можна вживати в їжу в сирому вигляді або додавати в десерти і основні блюда.

Cylindropuntia × *anasaziensis* – походження гори штату Колорадо, США. Кладодії довгі та великі, колір стебла зелений, колючки жовто-білого кольору середньої довжини дуже густо розташовані одна біля одної. Квітка блідо-персикового кольору з жовтувато-зеленими тичинковими нитками.

Opuntia polyacantha Haw., Canada – походження гори провінції Альберта, Канада. Кладодії великі, стебло оливкового кольору, колючка середньої довжини світло-коричнева, колючки дуже густо розташовані одна біля одного. Квітка жовта з легким світло-салатовим

відтінком, тичинкові нитки жовтого кольору.

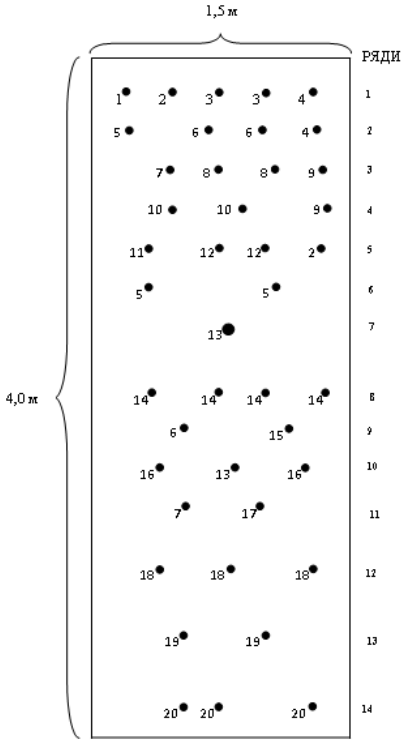
Opuntia polyacantha Haw. × *fragilis* – гібридна форма *polyacantha* та *fragilis*, походження достеменно невідоме. Кладодії середнього розміру, колір стебла зелений, колючки середньої довжини коричнево-білого кольору, колючки знаходяться дуже густо одна біля одної. Квітка жовта з жовтими тичинковими нитками.

Opuntia camanchica Engelm. & J.M. Bigelow – походження гори штату Нью Мексико, США. Кладодії дуже великі, колір стебла класичний зелений, колючки дуже довгі до 11 см. в довжину чорно-коричневого кольору. Квітка темно-жовта із блідо-помаранчевою серединкою та жовтими тичинковими нитками. На другий день цвітіння квітка темніє до яскраво-помаранчевого кольору.

Opuntia phaeacantha Engelm. v. camanchica – походження гори штату Нью-Мексико, США. Кладодії великі, колір стебла темно-зелений, колючка довга рудого кольору, квітка жовта з жовтими тичинковими нитками, серединка квітки помаранчева. На другий день квітка темніє до світло-помаранчевого кольору.

Opuntia phaeacantha Engelm. DJF 970.13, Fremont Country, Colorado – походження передгір'я округу Фремонт, Колорадо, США. Кладодії великі, колір стебла оливковий, колючка дуже довга чорно-коричнево-білуватого кольору, квітка жовта з червоною серединкою та жовтими тичинковими нитками, на другий день колір квітки змінюється на помаранчевий

Схема висадки рослин роду *Opuntia* у Хорольському ботанічному саду представлена на рис. 3.

1. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. type 1
2. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. v. denudata
3. *Opuntia polyacantha* Haw. yellow type
4. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw cv. *Freiberg*
5. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. LZ 364
6. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw.
7. *Opuntia humifusa* (Raf.) Raf. × *phaeacantha* v. camanchica f1
8. *Opuntia rhodantha* K. Schum
9. *Opuntia erinacea* Engelm. & J.M. Bigelow v. columbiana
10. *Opuntia macrorhiza* Engelm.
11. *Opuntia fragilis* (Nutt.) Haw. big type
12. *Opuntia basilaris* Engelm. & J.M. Bigelow cv. *Berlin*
13. *Opuntia humifusa* (Raf.) Raf. hybrida
14. *Cylindropuntia* × *anasaziensis*
15. *Opuntia polyacantha* Haw.
16. *Opuntia polyacantha* Haw. × *fragilis*
17. *Opuntia camanchica* Engelm. & J.M. Bigelow
18. *Opuntia phaeacantha* Engelm. v. camanchica
19. *Opuntia macrorhiza* Engelm. v. tortuspina DJF 1497
20. *Opuntia phaeacantha* Engelm. DJF 970.13

Рис. 3. **Схема висадки рослин роду *Opuntia* у Хорольському ботанічному саду**

Таким чином, на відносно невеликій площі нам вдалося зібрати колекцію сукулентних рослин родини *Cactaceae.* Отже ми збільшили систематичне різноманіття ботанічного саду із залученням сукулентних рослин, що дає можливість проводити навчальні та пізнавальні екскурсії за різноманітними темами.

Рослини для створення вищезазначеної колекції передав у дарунок Хорольському

ботанічному саду Константин Дзюган (м. Умань, Черкаська обл.) за сприяння аспіранта Полтавського національного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка Олексія Орловського.

Список використаних джерел:

1. Агапов А.И., Шакина Т.Н. Интродукция некоторых видов из рода опунция (*Opuntia* (Tourn) Mill.) в Челябинской области. *Проблемы ботаники Южной Сибири и Монголии:* XVII международная научно-практическая конференция. С. 449–451.
2. Губанова Т.Б. Физиологические особенности формирования зимостойкости у стеблевых и листовых суккулентов. Бюллетень ГНБС, 2014. Вып. 112. С. 65–70.
3. Расевич В.В., Дідух Я.П., Дацюк В.В., Бойко Г.В. Поширення *Opuntia humifusa* (*Cactaceae*) на території континентальної України. Український ботанічний журнал, 2021, 78 (1). С. 62–68. https:// doi.org/10.15407/ukrbotj78.01.062/.

Коц Сюзанна Миколаївна
канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії
та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків, Україна

Коц Віталій Павлович
канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри анатомії
та фізіології людини ім. Я.Р. Синельникова
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків, Україна

Фендрікова Марія Сергіївна
студентка
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди, Харків, Україна

САМОНАКРУЧУВАННЯ ТА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я

Ми продовжуємо роботи на тему профілактики наслідків стресу та зниження тривожності, профілактики депресії, ознайомлення із різними способами та методами [1,2,3,5,6,11]. На простих прикладах ми показуємо вплив на нашу психіку різних ситуацій та станів. Людям, особливо в теперішній непростий час, інформація такого характеру, як ніколи, корисна.

У частини людей в регіонах, де ідуть бойові дії, які знаходяться близько до них, які потерпають від ворожих обстрілів, змінився режим відпочинку та активності. У багатьох змінилася якість харчування, погіршилися санітарно-гігієнічні умови. Навіть переїзд у нові міста не завжди нівелює втрату відчуття безпеки, що викликано війною. Негативні емоції, втрата відчуття безпеки, неможливість планувати - здійснює негативний вплив на організм людини, як на фізичному, так і на психічному рівні [4,11,12].

В багатьох українців наявний постійний страх, очікування обстрілів. Розповіді очевидців або невтішні новин війни викликають напруження вегетативної нервової системи, систем нейрогуморальної регуляції організму. Звичайно це збільшує ризик, як захворювань серцево-судинної системи, гормональної, так і нервової системи та негативного впливу на фізичну та розумову працездатність цих людей в цілому.

У моменти невизначенності багато людей прокручує в голові різні варіанти подій, і найчастіше не радісні, не позитивні. Тобто просто налагоджують, настроюють себе на негатив. Здається, що конфлікт із коханою обов'язково закінчиться розривом, конфлікт із керівником – безробіттям, а дитина, що не віддзвонилася вчасно, можливо, уже потрапила в халепу... В результаті емоційної паніки розпал пристрастей тільки роздмухується, і чим довше людина про це думає, тим складніше їй заспокоїтися.

Маховик самонакручування в основному запускають підвищена чутливість та образливість, а також різного роду страхи.

Образливі люди часто кинуті ненароком неприємні слова нерідко сприймають як нападку, хоча насправді це могла бути просто необдумана і абсолютно безпечна фраза. Якщо ви болюче реагуєте на висловлювання оточуючих, час згодитися, що проблема не в близьких, які не те сказали, не так зробили (але якщо це мова не іде про відкриту агресію чи психологічне насилля). Часто гостра реакція на звичайне ніби слово – це власний пунктик і наслідок низької самооцінки. Розглянемо ситуацію на прикладі дівчинки-підлітка: однокласники постійно називали її товстухою, батьки докоряли, що вона їсть багато солодкого, а родичі при кожній зустрічі тріпали пухкенькі щічки. Дівчинка, навіть якщо виросла стрункою, практично на будь-який коментар про її вагу буде реагувати гостро. І, здавалося б, безпечна рекомендація подруги під час шопінгу взяти джинси на розмір більше внутрішня "дівчинка" почує як "Ти маєш зайву вагу, візьми щось менш

обтягуюче". У цьому випадку людині дуже важливо підвищувати самооцінку та чути те, що дійсно говорять другі, а не шукати підтексти в їх словах.

Якщо ж хтось насправді вам нагрубив чи образив, намагайтесь пробачити його або хоча б забути про цей інцидент. Повірте, прокручування у голові неприємного епізоду нанесе вашому організму, особливо нервовій системі, тільки шкоду. У той час, як не дуже вихована людина "виплюнула" на вас свою емоцію та хамство та думати про нього забула, ви продовжуєте болюче розбиратися, кто правий, а хто винуватий... Повірте, воно того не варте. Намагайтесь відпустити ситуацію, попіклуйтесь про себе! У цьому добре допомагає установка на "здоровий пофігізм". Її суть у тому, що навіть із неприємних ситуацій брати користь, вигоду. Наприклад, вам зробили зауваження про запізнення – вчимось дисципліні, накричали на вас у транспорті, а ви не відповіли грубо – похваліть себе за моральну витримку і за те, що не стали схожим на скандаліста.

Причиною самонакручування також можуть бути страхи: боязнь самотності, зради близьких, страх залишитися без засобів до існування і т.д. У першу чергу необхідно проаналізувати, в яких ситуаціях виникають нав'язливі думки, і зрозуміти, яке сильне переживання за ними стоїть. Якщо паніка виникає, коли половинка котрий день "беспричинно" затримується на роботі, замість того, щоб з жахом думати про коханку, запитайте себе: "Що я відчуваю? Небезпеку та страх що мене зрадять та кинуть?". Далі прийміть, що страх зради та самотності природній для всіх. Далі задайте собі запитання: "Що я реально можу зробити, щоб виправити ситуацію?" І дійте! Наприклад, можна подзвонити коханій людині та поділитися з нею своїм хвилюванням, запитати, коли його чекати додому. Після цього можливі два варіанти розвитку подій.

В першому випадку чоловік чи дружина скажуть, що через певний час повернуться додому. Ви заспокоїтесь та займетесь якоюсь цікавою (це важливо!) справою. Нехай справа вас захопить повністю, щоб думкам тривожним не залишилось місця, поки не повернеться той, кого ви чекали. Після його появи у спокійній обстановці поговоріть, як ви переживаєте через такі незаплановані затримки, і попросіть по можливості попереджувати зарані. Тільки не треба говорити, що всі бувші вели себе з вами таким же чином, а потім кидали. Не озвучуйте найгірші фантазії і не програмуйте свою половинку.

Другий варіант: ви подзвонили, але не додзвонилися. Можливо, що у людини розрядився телефон, а на роботі затягнулася рада. Не варто бігти стрімголов на пошуки пропажі. Краще почекайте його, а поки займіть себе чим- небудь та подумайте про позитивний фінал справи. Пам'ятаєте? Ніяких негативних сценаріїв!

Всі наші страхи живуть тільки у нас у голові і інколи душевної розмови із своєю другою половинкою буває достатньо, щоб позбавитись від негативних думок. Якщо близька людина уважна до вас, то вона обов'язково прислухається і буде вас попереджувати про можливі затримки.

В наших силах зробити так, щоб тривожні думки переповнювали нас якомога рідше. Для цього треба навчитися позитивному мисленню. Як тільки стається ситуація, яка вас турбує, намагайтесь програти у голові не гірший кінець, а кращий.

Наприклад, якщо вам хлопець сказав, що блюдо вийшло пересоленим. Замість того, щоб сприймати це як придирку та привід до самонакручування – "я погана хазяйка", подумайте: "Та насправді він хоче, щоб я стала добрим кулінаром і через декілька років перемогла на "Мастер-шеф", або він думає, що я закохалась у нього ще більше!". Так, інколи фрази для самозаспокоєння будуть дещо безглуздими, зате дають можливість посміятися над ситуацією і не тримати образи на оточуючих. З кожним "сеансом" такої практики негативні думки все менше приходитимуть у голову, а думати у позитивному ключі ви будете автоматично. З кожним разом позитивних думок стане все більше, і це допоможе вам почувати себе спокійніше.

Тема профілактики стресу, депресії, негативного впливу різних факторів на психіку є дуже актуальною [1,2,3,6-12]. А для того, щоб можна було відволіктись від негативних думок, треба мати хоббі, справу, заняття, яке приносить задоволення, користь та добре вам вдається: фізичні тренування, заняття фізичними вправами, читання потішних оповідань,

захоплюючих повістей, творче хоббі. Заняття співами, театралізацією, практикування у організації ігрової діяльності та володіння інформацією щодо профілактики стресу слугує добрим профілактичним чинником [12].

Ми не в силах змінити багато факторів, що діють на нас, нашу психіку. Будь-яка людина повинна працювати над міцним захистом своєї психіки, над профілактикою, над контролем своїх емоцій [9,11].

Список використаних джерел:

1. Коц В.П., Коц С.М. Вплив на психофізіологічні показники дітей з високою тривожністю програми відпочинку ПЗОВ. Тенденції розвитку психології та педагогіки: збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції. (С. 44-49), 4-5 листопада, 2016, Київ, Україна.
2. Коц С.М., Коц В.П. Реалізація вирішення проблеми високої тривожності у дітей та підлітків педагогічним колективом у дитячому оздоровчому позаміському таборі. Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні: збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. (С. 57-61), 21-22 серпня, 2015, Львів, Україна.
3. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. Science and Society, the 25th International scientific and practical conference. (С.64-69). Berlin, November 1-2, 2021. Berlin: Littera Verlag, 2021. Germany. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0_XXV.pdf.
4. Коц С. Н., Коц В.П., Коваленко П.Г. Функціональний стан серцево-судинної системи дітей шкільного віку. Грааль науки. №12-13. 2022. С. 220-226. https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/issue/view/29.04.2022/737.
5. Коц С.М., Коц В.П. (2016) Фізіологія вищої нервової діяльності. Навчальний посібник. Харків: ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
6. Коц С.М., Коц В.П., Максименко М.О. До питання впливу депресії. Science and society: for being an active participant in XXV International Scientific and Practical Conference. (С. 64-69), 1-2 листопада, 2021, Берлін, Німеччина. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9D%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B0_XXV.pdf.
7. Коц С.М., Коц В.П., Крат Є.С., Кобченко С.Р. До питання впливу на психічне здоров'я сучасних підлітків. Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук XXI століття: матеріали II Міжнародної наукової конференції. (Т. 2, С.21-24.), 5 листопада, 2021 Рівне, Україна. https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/issue/view/05.11.2021/632.
8. Коц С.М., Коц В.П., Зоренко М.В. Інтелектуальна діяльність та психічний стан. Сучасні тенденції та концептуальні шляхи розвитку освіти і педагогіки [зб. наук. пр.]: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. (С.23-29), 26 листопада, 2021, Київ. https://openscilab.org/wp-content/uploads/2021/12/suchasni-tendencii-ta-konceptualni-shljahi-rozvitku-osviti-i-pedagogiki_2021_11_26.pdf.
9. Kots S., Kots V., Luhanska V. A study of the level of personal anxiety in modern youth. The World During a Pandemic: New Challenges for Science: The 18th International scientific and practical conference. (c. 63-68), 19 – 20 April, 2021, Ottawa, Canada. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/05/%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B0__%D0%A1%D0%90%D0%99%D0%A2-2.pdf.
10. Коц С.М., Коц В.П., Яценко В. В. Вплив інтернет-мережі на складові емоційного інтелекту сучасної молоді. Science and technology. (С. 17-22), 11-12 october, 2021, Lublin, Poland. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/11/%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BD_%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82-3.pdf.
11. Коц С.М., Коц В.П., Бойко К. Прихована депресія. Martial Law — Challenges in Modern Science: the 31st International scientific and practical conference. (P. 61-66) p.Warsaw. April 12-13, 2022. Warsaw: Myśl Naukowa, Poland. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/04/Poland_04_2022.pdf.
12. Коц С. Н., Коц В.П., Крат Є.С. Дослідження рівня тривожності у студентської молоді 2022. Humanity and Science: the 33th International scientific and practical conference (P. 49-54) 16-17 травня, 2022. Сіетл, США. https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2022/06/%D0%A1%D0%A8%D0%90_%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%8C_2022.pdf.

SECTION 10.
AGRICULTURAL SCIENCES AND FOODSTUFFS

Bala Muhammad Ibrahim
Master student, Agrotechnologies and Natural Resources Management Faculty
Sumy National Agrarian University, Ukraine

Zakharchenko Elina
PhD in Agrarian sciences, Ass. Professor of Department of Agrotechologies and Soil Science
Sumy National Agrarian University, Ukraine

WHICH WAYS OF SOIL TILLAGE ARE THE BEST FOR CROPS?

Various tillage operations create lots of impact at different intensities on soil physical and chemical properties, such as bulk density, soil porosity and water-holding capacity, infiltration rates, hydraulic conductivity, soil temperature and organic matter content, nutrient distribution amongst others. So many researchers have been carried out on the impacts of different tillage techniques on soil physical and chemical properties and there is a substantial interest and emphasis on the shift to conservation and no-tillage methods. Thus, the objective of this study was to review the various works done on the impacts of different tillage practices on soil fertility properties and compare the no-tillage to the conventional tillage system.

Conventional Tillage (CT). Conventional tillage practices cause change in soil structure by modifying soil bulk density and soil moisture content [1-6]. In addition, repeated disturbance by conventional tillage gives birth to a finer and loose-setting soil structure while conservation and no-tillage methods leave the soil intact [7]. This difference results in a change of characteristics of the pores network. The ability of the soil to store and diffuse air, water, and agricultural chemicals and, thus, in turn, regulate erosion, runoff, and crop performance is controlled by the network of pores [8]. Onwualu and Anazodo [9] mentioned a higher porosity of soils under conventional treatments (52.9%) than under no-till (40.3%) as tillage loosens the soil. But the larger pore volume of tilled soils is only temporary and collapses rapidly under the impact of rainfall and runoff during the rainy season.

Conservation Tillage. Soil conservation concept entails all measures and techniques employed to maintain soil fertility at the lowest cost possible without significant decrease in crop yields. Conservation tillage is any tillage system that leaves at least 30% of the soil surface covered with crop residue after planting to reduce soil erosion by water [10]. This tillage practice therefore, involves seedbed preparation in the presence of residue, mulch and an increase in surface roughness. The practices therefore range from reduced or no-till to more intensive tillage depending on several factors, such as climate, soil properties, crop characteristics, and socioeconomic factors. Conservation tillage is the most important aspect of conservation agriculture thought to take care of the soil health, plant growth and the environment [11].

Conservation tillage practices range from zero tillage (No-till), reduced (minimum) tillage, mulch tillage, ridge tillage to contour tillage.

Minimum tillage means reduced level of soil manipulation involving ploughing using primary tillage implements. Minimum tillage describes a practice where soil preparation is reduced to the minimum necessary for crop production and where 15 to 25% of residues remain

on the soil surface [11]. Several studies showed that reduced and zero-tillage systems contribute to long-term maintenance of the soil structure as pores from root growth and the activity of the soil fauna and the soil aggregates from the previous years are less or not at all disturbed [12]. Soils with reduced tillage are characterized by less total pore space but have more stable fine pores and fewer air-filled pores than tilled farmland soils [13].

Ridge tillage is the practice of planting or seeding crops in rows on the top, along both sides or in the furrows between the ridges which are prepared at the beginning of every cropping season. Tied ridging or furrow diking includes the construction of additional cross-ties in the furrows between neighboring contour ridges [14]. Eziakor [15] recommends ridge tillage for shallow soils, where hardpan seriously restricts root development and crop production. The accumulation of soil material increases the rooting zone and the mixture of the topsoil with nutrients and moisture from the subsoil facilitates the growth of crops in addition.

In ***mulch tillage***, the soil is prepared or tilled in such a way that the plant residues or other materials are left to cover the surface to a maximum extent.

When tillage is done at right angles to the direction of the slope it is referred to as ***contour tillage.***

Contour ridging, the preparation and cultivation across the slope, is a simple approach to erosion control in areas with small slope gradient but its effectiveness decreases with an increase in slope gradient, slope length, and increasing rain intensity. Soils with high erodibility factor that are characterized by a high percentage of fines sand and silt tend to be problematic soils for ridge tillage as they are more susceptible to water erosion if not covered with residues or crops [16].

No-till or zero-tillage is characterized by the elimination of all mechanical seed bed preparation except for the opening of a narrow strip or hole on the ground for seed placement. The surface of the soil is covered by crop residue or mulch. Many studies have shown that with continuous no-tillage soil organic matter increases, soil structure improves, soil erosion is controlled, and in time crop yields increase substantially from what they were under intensive tillage management [17]. As a result of reduced soil disturbance, zero tillage improves soil organic carbon and benefits the overall soil quality. There is overwhelming evidence from several scientific studies that continuous no tillage is the most effective and practical approach for restoring and improving soil quality, which is vital for sustained food production and a healthy environment.

References:

1. Hryhoriv Ya.Ya., Butenko A.O., Kovalenko V.M., Zakharchenko E.A., Kriuchko L.V., Pshychenko O.I., Radchenko M.V., Trotska S.S., Terokhina N.O. (2021). Productivity of oat (Avena sativa L.) with different methods of cultivation on soddy podzolic soils. Agricultural mechanization in Asia (AMA). 51 (03), 1793-1799.
2. Захарченко Е.А., Дацько О.М. (2018). Вміст легкогідролізованого азоту та структурність грунту за різних способів основного обробітку грунту. Вісник Сумського національного аграрного університету. Сер. «Агрономія і біологія», 9 (36). 119-124.
3. Mishchenko Y.G., Zakharchenko E.A., Berdin S.I. et.al. (2019). Herbological monitoring of efficiency of tillage practice and green manure in potato agrocenosis. Український журнал екології, 9(1), 210-219.
4. Mishchenko, Y. & Zakharchenko, E. (2019). The effect of green manures on weediness of sugar beet. Bulletin of Sumy National Agrarian University. The Series: Agronomy and Biology, 4(38), 41-49. https://doi.org/10.32845/agrobio.2019.4.6
5. Yaroshchuk, R., Zakharchenko, E., Kovalenko, I., Yaroshchuk, S., & Klymenko, H. (2020). Soil aggregation with various cover crops in Ginkgo biloba L. plantations. Bulletin of Sumy National Agrarian University. The Series: Agronomy and Biology, 42(4), 23-32. https://doi.org/10.32845/agrobio.2020.4.4.
6. Mishchenko, Y., Kovalenko, I., Butenko, A., Danko, Y., Trotsenko, V., Masyk, I., Zakharchenko, E., Hotvianska, A., Kyrsanova, G., and Datsko, O. (2022). Post-Harvest Siderates and Soil Hardness.

Ecological Engineering & Environmental Technology, 23(3), 54-63. https://doi.org/10.12912/27197050/147148.
7. Rashidi, M., Keshavarzpour F. (2007). Effect of different tillage methods on grain yield and yield components of maize (Zea mays L.). International Journal of Agriculture & Biology. 9 (2), 278–281.
8. Khan, F. U. H. Tahir, A. R. and Yule, I. J. (2001). Intrinsic implication of different tillage practices on soil penetration resistance and crop growth. International Journal of Agriculture and Biology, 1, 23–26.
9. Onwualu A. P., Anazodo U. G. N. (1989). Soil Compaction Effect on Maize Production under Various Tillage Methods in a Derived Savanna Zone of Nigeria, Soil & Tillage Research, 14 (2), 99-114. doi:10.1016/0167-1987(89)90025-1.
10. National crop residue management survey (2004). Conservation Technology Information Center, West Lafayette, Ind., accessed September 2009 at www.ctic.purdue.edu.
11. Busari M.A., Kukal S. S., Kaur Amanpreet, Bhatt R., Dulazi A. A. (2015). Conservation tillage impacts on soil, crop and the environment, International Soil and Water Conservation Research, 3(2), 119-129, https://doi.org/10.1016/j.iswcr.2015.05.002.
12. Omeke J. O., Augustine A.J. (2016). SLM 306. Soil erosion and conservation National Open University of Nigeria. 60-159.
13. Osunbitan J., Durodoluwa J. O., Adekalu K.O. (2005). Tillage effects on bulk density, hydraulic conductivity and strength of a loamy sand soil in southwestern Nigeria. Soil and Tillage Research. 82(1), 57-64. doi: 10.1016/j.still.2004.05.007.
14. Lal R. (1993). Tillage effects on soil degradation, soil resilience, soil quality, and sustainability. Soil and Tillage Research. 27, Issues 1–4, 1-8. https://doi.org/10.1016/0167-1987(93)90059-X.
15. Eziakor I. G. (1990). Comparative analysis of the effectiveness of manual versus mechanized tillage among Third World smallholders: a case study in Bauchi State of Nigeria. Agriculture, Ecosystems and Environment, 31(4), 301-312.
16. Lal, R. (1990). Soil erosion in the tropics: principles and management. McGraw Hill. 580.
17. Parr, J. F., & Papendick, R. I. (1997). Introduction: Improving the sustainability of dryland farming systems in the Middle East. American Journal of Alternative Agriculture, 12(3), 98–99. http://www.jstor.org/stable/44503014.

Золотарьов Андрій Петрович
канд. с.-г. наук, науковий співробітник
Інститут тваринництва НААН, м. Харків, Україна

Золотарьова С.А.
канд. с.-г. наук, доцент кафедри
Державний біотехнологічний університет, м. Харків, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗОНАЛЬНОГО ПРЕМІКСУ В ГОДІВЛІ ВИСОКОПРОДУКТИВНИХ ДІЙНИХ КОРІВ

У найближчі десятиліття необхідно буде значно збільшити виробництво продуктів харчування, аби задовольнити потреби населення, чисельність якого постійно зростає [1].

Провідними чинниками, що впливають на рівень молочної продуктивності корів, на перше місце вчені та практики ставлять рівень і повноцінність годівлі, на друге – селекцію худоби, на третє – умови утримання. Основною проблемою за організації біологічно повноцінної годівлі корів є пошук додаткових природних кормових засобів, балансуючих добавок, що забезпечують підвищення використання поживних речовин раціонів. Висока продуктивність та економні витрати кормів можливі тільки при повному забезпеченні потреби тварини в поживних речовинах. Дефіцит чи надлишок мінеральних речовин стримує зростання поголів'я, знижує продуктивність та плодючість, викликає захворювання у тварини та погіршує якість продукції. Усі поживні речовини, у т.ч. і макро- та мікроелементи, повинні надходити до організму тварин у оптимальних кількостях та співвідношеннях та у суворій відповідності до потреб продуктивних тварин [2, 3, 4, 5].

Балансування раціонів за допомогою премікси дозволяє повніше задовольняти потреби організму в макро- і мікроелементах, більш раціонально використовувати корми та добавки. Рецептура стандартних премікси для корів П-60-1, П-89 та інших не враховує зональних особливостей хімічного складу кормів у Харківському біогеохімічному регіоні північно-східної зони України щодо фактичного дефіциту мікроелементів (цинк, кобальт, мідь, марганець, селен, йод), а також високий генетичний потенціал молочної продуктивності корів порід, створених на основі голштинів.

Дефіцит цинку, кобальту, міді за даними аналізів у кормах становить 40-60 %, що не враховують рецептури існуючих премікси. Крім того, концентрація вітамінів у них є недостатньою для одержання високої молочної продуктивності та підтримання рівня відтворювальної здатності корів. Все це не забезпечує високої продуктивної та біологічної дії стандартних премікси, а тому актуальним є питання вдосконалення їхньої рецептури шляхом підвищення норм введення мікроелементів та вітамінів до рівня сучасних деталізованих норм годівлі, з урахуванням фактичного їх дефіциту в кормах та необхідності отримання молочної продуктивності корів на рівні 6000-8000 кг, підвищення їх відтворювальної здатності та продуктивного довголіття до 4-5 лактацій.

Мета досліджень розробити рецепт базового премікси на літній період для корів продуктивністю 5,5-7,0 тис. кг у зв'язку з хімічним складом кормів Харківської області.

Для виконання поставленої мети визначені наступні завдання:

– розробити повноцінні раціони годівлі дійних корів;

– встановити вплив премікси на продуктивність та якісні показники молока;

– визначити ефективність застосування розробленого премікси.

Матеріали та методи досліджень. Методи дослідження – зоотехнічні (оцінка споживання кормів та молочної продуктивності), біохімічні (визначення вмісту основних

поживних речовин у кормах і показників якості молока), математичні (розрахунок показників молочної продуктивності), аналіз.

Дослідження проведені у ДП ДГ «Гонтарівка» Інституту тваринництва НААН на 3 групах корів української чорно-рябої молочної породи, 3-4 лактації, по 10 голів у кожній, відібраних за принципом аналогів згідно [6].

Тривалість досліду становила 74 доби Тварини утримувались безприв'язно, доїння – дворазове. Умови утримання, режими годівлі та напування у всіх групах були однакові і в основному відповідали [7]

Годівля піддослідних тварин відбувалася згідно вітчизняних норм [8] з урахуванням продуктивності, фізіологічного стану тварин повнораціонною кормосумішшю мобільним кормозмішувачем-роздавачем.

На основі даних фактичного хімічного аналізу кормів, проведеного в лабораторії оцінки якості кормів та продуктів тваринного походження ІТ НААН, розроблені раціони годівлі для піддослідних груп. 1 група (контрольна) отримувала основний раціон, що складався із 30 кг зеленої маси люцерни або зеленої маси кукурудзи, 5 кг силосу кукурудзяного, 4 кг сіна люцернового, 1 кг соломи, 5,6 кг концентрованих кормів без премікcу, друга група додатково до ОР отримувала 40 г експериментального премікcу на голову, а третя – 40 г стандартного премікcу П 60-6 М. Різниця між експериментальним та стандартним премікcами полягала в різному вмісті мікроелементів (цинку, марганцю, міді, йоду, селену) та вітамінів. За загальною поживністю раціони корів усіх груп були однаковими.

Фактичне споживання кормів визначали шляхом проведення контрольних годівель кожні 10 днів згідно [6], рівень молочної продуктивності корів – шляхом проведення контрольних доїнь з подальшим відбиранням середніх проб молока для визначення його якості згідно вимог [9]. Споживання кормів було повним відповідно до раціону.

Згідно аналізу, у раціоні не вистачало цинку, марганцю, міді та кобальту, хоча перевищував норму вміст заліза. Для балансування мікроелементного складу раціону до деталізованих норм годівлі розробили експериментальний премікс, який включав комплекс мікроелементів і вітамінів. Різниця між стандартним та експериментальним премікcами полягала в різній кількості та співвідношенні інгредієнтів, зокрема мікроелементів цинку, марганцю, міді, йоду та включенні селену в експериментальний премікс. Вміст цинку в експериментальному премікcі був на 313 % вище, марганцю на 296 %, при рівному вмісті кобальту, і меншому вмісті міді на 22 %, йоду на 15 %. Принциповою відмінністю було включення до нового премікcу селену в кількості 25 г на 1 т продукту та антиоксиданту сантохіну в кількості 2 кг.

Результати досліджень.

Використання експериментального премікcу в раціонах корів ІІ дослідної групи забезпечило підвищення концентрації мікроелементів у сухій речовині до вимог норм годівлі, а саме: цинку – від 16,9 мг (дефіцит 66 %) до 50 мг, марганцю – від 29,4 мг (дефіцит 41 %) до 50 мг, міді – від 5,7 мг (дефіцит 43 %) до 10 мг, кобальту – від 0,3 мг (дефіцит 50 %) до 0,6 мг у 1 кг сухої речовини.

Аналіз молочної продуктивності показав, що як валовий, так і середньодобовий надій у ІІ групі, що отримувала експериментальний премікс, був вищим у порівнянні з контрольною та другою дослідною, корови якої отримували стандартний премікс (див. табл.).

Таблиця 1

Молочна продуктивність корів у період досліду.

Група	Середньодобовий надій за період, кг		Вміст жиру в молоці
	фактичний	у перерахунку на базисне молоко	
І (контрольна)	23,11 ± 1,02	12,4 ± 1,0	3,99 ± 0,18
ІІ (дослідна)	25,76 ± 1,37	13,6 ± 1,3	4,04 ± 0,14
ІІІ (дослідна)	23,64 ± 1,17	11,7 ± 1,2	3,77 ± 0,07

Підвищення біологічної повноцінності годівлі корів за життєво необхідними мікроелементами, вітамінами забезпечило підвищення середньодобового надою на 10,3 % проти контрольної групи, яка не отримувала премікс, і на 8,2 % порівняно з коровами ІІІ групи, яким згодовували стандартний премікс (P<0,1). У перерахунку на базисне молоко перевага корів, які отримували експериментальний премікс щодо контрольної групи (без преміксу), склала 11,4 %, а щодо ІІІ групи, якою згодовували стандартний премікс – 14,3 %.

Показники якості молока у корів ІІ групи, які отримували експериментально премікс, статистично достовірно не відрізнялися від показників І та ІІІ груп. Можна припустити, що застосування преміксу суттєво не вплинуло на якість молока за вмістом жиру, білка, лактози, щільністю, кислотністю за 2,5 місяці літнього періоду, хоча спостерігалася позитивна тенденція до покращення цих показників у корів, яким згодовували експериментальний премікс.

Висновки

1. Раціони корів в літній період в біогеохімічній зоні, в якій знаходиться північний схід Харківської області, дефіцитні за цинком, кобальтом, міддю, марганцем на 36-72 % від рекомендованих норм концентрації цих елементів в 1 кг сухої речовини раціону.
2. Розроблений премікс, що враховує фактичний дефіцит комплексу мікроелементів в кормах і включає селен і антиоксидант, при згодовуванні лактуючим коровам у складі концентрованих кормів в кількості 35-40 г на голову забезпечує підвищення молочної продуктивності на 10,3 % та в порівнянні зі стандартним преміксом на 8,2 % (P < 0,1).
3. Хімічний склад молока корів контрольної та дослідних груп суттєво не відрізнявся, але відмічено тенденцію до підвищення вмісту жиру та білка в молоці корів, які одержували експериментальний премікс.

Список використаних джерел:

1. Food and Agricultural Organization (FAO) (2009). “How to feed the world in 2050,” in Proceedings of the Expert Meeting on How to Feed the World in 2050 (Rome: FAO Headquarters).
2. Zhong, R., Zhao, C., Feng, P., Wang, Y., Zhao, X., Luo, D., Cheng, L., Liu, D. and Fang, Y. (2020), Effects of feeding ground versus pelleted total mixed ration on digestion, rumen function and milk production performance of dairy cows. Int J Dairy Technol, 73: 22-30. https://doi.org/10.1111/1471-0307.12656.
3. Grille, L., Adrien, M.L., Olmos, M., Chilibroste, P., Damián, J.P. Diet change from a system combining total mixed ration and pasture to confinement system (total mixed ration) on milk production and composition, blood biochemistry and behavior of dairy cows. Anim Sci J. 2019; 90: 1484–1494. https://doi.org/10.1111/asj.13288.
4. Bindari, Y. R., Shrestha, S., Shrestha, N. and Gaire, T. N. Effects of nutrition on reproduction- A review. Advances in Applied Science Research, 2013, 4(1):421-429.
5. López-Alonso M. Trace minerals and livestock: not too much not too little. ISRN Vet Sci. 2012; 2012:704825. doi:10.5402/2012/704825.
6. Викторов, П.И., Менькин, В.К. Методика и организация зоотехнических опытов. Москва : Агропромиздат, 1991. 112 с.
7. ВНТП – АПК –01.05 Скотарські підприємства (комплекси, ферми, малі ферми). Мінагрополітики України. – Київ, 2005. – 111 с.
8. Норми і раціони повноцінної годівлі високопродуктивної великої рогатої худоби: довідник-посібник/ за ред. Г.О. Богданова, в.м. кандиби. – К.: Аграр. наука, 2012. – 296 с.
9. Фізіолого-біохімічні методи досліджень у біології, тваринництві та ветеринарній медицині : довідник. Львів, 2004. 399 с.

SECTION 11.
VETERINARY SCIENCES

Жванія Олена Іванівна
викладач ветеринарних дисциплін
ВСП «Козелецького фахового коледжу ветеринарної медицини БНАУ», Україна

ЯКІСНА ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА - ЗАПОРУКА УСПІХУ МАЙБУТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Вибір професії – це певний етап у становленні особистості, який визначається попереднім розвитком і є результатом цього розвитку, з одного боку, і основою для подальшої професійної самореалізації, яка передбачає вдосконалення професійної майстерності, професійний ріст – з іншого.

Вибір професії — один з головних життєвих пріоритетів, який здійснює здобувач освіти. Він має значення як для самої людини, так і для суспільства. Профорієнтаційна робота зі здобувачами освіти – це підготовка до свідомого вибору професії. Для отримання фахової освіти з метою досягнення успіху в майбутньому та оволодіння бажаною професією велике значення має правильний вибір навчального закладу. Професію слід вибирати свідомо, обдумано, враховуючи свої інтереси, нахили, внутрішні переконання, стан здоров'я, потреби суспільства у кадрах [2].

Вибір професії - тривалий пошук і його необхідно правильно організувати. Він все міцніше пов'язується з таким поняттям, як «профорієнтація». Якщо звернутися до довідника, то з'ясуємо, що профорієнтація - це науково-практична система підготовки особистості до вільного та свідомого вибору професії. Метою профорієнтаційної роботи зі здобувачами освіти в школі є допомога у виборі сфери діяльності, а в ній професії, яка б відповідала його здібностям і можливостям, сприяла розвитку професійних нахилів та інтересів.

Проблема проведення профорієнтації фахових коледжів в умовах демографічної та економічної кризи в Україні, тим більше, коли панує невизначеність їх існування, є надзвичайно актуальною для будь-якого фахового навчального закладу. Адже правильно організована профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із важливих елементів державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, підвищення її соціальної та професійної мобільності. Сучасний ринок праці від майбутнього фахівця вимагає бути всебічно розвиненим, ініціативним, винахідливим, мати значний запас знань, умінь і навичок, щоб бути конкурентоздатним. У зв'язку з цим необхідні нові підходи щодо здійснення профорієнтаційної роботи в коледжах. З метою здійснення якісної профорієнтації потрібна система науково-практичної діяльності школи, сім'ї, підприємств, профорієнтаційних центрів, коледжу, адже тільки комплексний підхід забезпечить ефективну діяльність навчального закладу.

Профорієнтація – це система заходів, спрямованих на виявлення особистісних особливостей, інтересів і здібностей у кожної людини для надання їй допомоги в

усвідомленому виборі професії, найбільш відповідної її індивідуальним можливостям.

Профорієнтаційна робота ВСП «Козелецького фахового коледжу ветеринарної медицини БНАУ» складається з таких компонентів: професійна інформація, професійна діагностика, професійна консультація, професійний відбір, професійна адаптація.

У системі профорієнтації виділяємо такі функції: ***соціальну*** – засвоєння певної системи знань, норм, цінностей, що дозволяють здійснювати соціально-професійну діяльність людини; ***економічну*** – поліпшення якісного складу працівників, підвищення професійної активності, кваліфікації та продуктивності праці; ***психолого-педагогічну*** – виявлення, формування та облік індивідуальних особливостей кожного, хто обирає професію; ***медико-фізіологічну –*** врахування вимог до здоров'я і окремих фізіологічних якостей, необхідних для виконання тієї чи іншої професійної діяльності[3].

Основними завданнями організації системи професійної орієнтації є: заохочення та формування позитивного відношення молоді до здобуття освіти; розповсюдження інформації про фаховий коледж; залучення молоді до вступу на навчання; підвищення іміджу навчального закладу; надання допомоги у виборі майбутньої професії. Профорієнтаційна робота в коледжі проводиться протягом всього навчального року за таких умов: плановість та контрольованість, участь в її проведенні всіх членів колективу, залучення батьків та здобувачів освіти, тісний зв'язок з громадськістю та роботодавцями, органічне поєднання різноманітних форм і методів проведення, матеріально-технічне забезпечення.

Сучасна теорія й практика професійної орієнтації мають в своєму розпорядженні широкий спектр форм і методів профорієнтаційного впливу на особистість здобувача освіти школи. Разом з тим колектив постійно шукає нові форми, активізує, удосконалює профорієнтаційну роботу серед випускників шкіл для залучення їх до вступу в ВСП «Козелецький фаховий коледж ветеринарної медицини БНАУ».

Методами профорієнтаційної роботи називають способи спільної діяльності викладача і здобувачів освіти шкіл, які забезпечують підготовку молоді до усвідомленого професійного самовизначення. Від методів, що використовують- ся, значною мірою залежить ефективність професійної орієнтації [1].

Розрізняють індивідуальні та групові форми проведення профорієнтаційної роботи. До індивідуальних належать: закріплення викладачів коледжу за загальноосвітніми школами регіону; виїзди з профорієнтаційною метою до шкіл регіону; відвідування співробітниками коледжу випускників та їх батьків за місцем проживання чи навчання; залучення кураторами навчальних груп до роботи здобувачів освіти коледжу, особливо випускників тих шкіл, у яких проводиться профорієнтація; підготовка інформації про діяльність коледжу та висвітлення її в засобах масової інформації; виготовлення друкованої продукції рекламно-профорієнтаційного характеру; направлення індивідуальних листів батькам майбутніх здобувачів освіти.

До групових форм належать: проведення тижнів спеціальностей та декад циклових комісій; проведення Днів відкритих дверей; екскурсії до коледжу випускників шкіл регіону; організація та проведення предметних олімпіад, виховних годин, спортивних змагань, спільних заходів у школах та на базі коледжу; проведення виїзних агітбригад; участь у нарадах, конференціях підприємств аграрного сектору тощо; організація діяльності профільних гуртків і клубів, лабораторій; підготовчі курси на базі коледжу; проекти соціального партнерства навчальних професійних закладів з підприємствами; тематичні Інтернет-конкурси та вікторини; презентації коледжу у школах, на профільних виставках, ярмарках професій (спільно з Центрами зайнятості); агітаційні акції по набору навчання тощо.

Найважливішою умовою належної організації та здійснення профорієнтації є щира зацікавленість у цьому самих педагогічних працівників коледжу та їх активна участь у

реалізації запланованих заходів.

Друга важлива умова успішної роботи - залучення до співпраці представників організацій, установ, закладів, які або мають безпосереднє відношення до профорієнтації молоді (центри зайнятості, структурні підрозділи Міністерства сім'ї та молоді України, кадрові агенції), або можуть бути корисні у разі здійснення запланованих заходів (кадрові служби підприємств, центри працевлаштування випускників навчальних закладів, ветеринарні працівники, роботодавці, батьки та ін.).

Основою профорієнтаційної роботи є план роботи, який складається та попередньо погоджується з тими, кого планується залучити до спільної роботи. Планування допомагає позбавитись дублювання в роботі та скоригувати зусилля учасників процесу. Для цього в коледжі створена та діє щорічно приймальна комісія.

Профорієнтаційна робота в коледжі має системний підхід і реалізується через напрямки: вивчення контингенту шкіл, співпраця з центрами зайнятості, проведення спільних виховних заходів, робота з батьками, реклама коледжу в ЗМІ, інформація про коледж в соціальних мережах, на сайтах, робота з випускниками коледжу, співпраця з підприємствами тощо.

Вказані напрямки реалізуються через заходи річного плану профорієнтаційної роботи, який розглядається на засіданні педагогічної ради та затверджується директором коледжу. Для забезпечення системності в профорієнтаційній роботі складаються окремі переліки, плани та графіки проведення профорієнтаційних заходів цикловими комісіями. Питання про стан, результати, перспективні напрямки проведення профорієнтаційної роботи розглядаються на засіданні педагогічної ради (не менше 2-х раз на навчальний рік), постійно – на нарадах при директорі, на засіданнях циклових комісій.

З досвіду роботи можна стверджувати, що для забезпечення якісної профорієнтації необхідно враховувати наступні чинники: єдина комунікативна політика, цілі і плани комунікацій на визначений період, використання реклами впродовж року, виконавці заходів щодо формування і стимулювання попиту на послуги мають мати спеціальні знання в області комунікацій і практичних навичок, планування бюджету рекламної кампанії і рекламних заходів повинні мати єдині цілі, наявність спеціального органу, який займається розробкою, плануванням, проведенням і аналізом усієї комунікативної діяльності у коледжі. Отже, якісне проведення профорієнтаційної роботи забезпечує стабільний контингент, а тому успішне майбутнє навчального закладу.

Список використаних джерел:

1. Мельник О.В. (2009). Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання, 54.
2. Пазюченко Т. М. (2000). Професійна орієнтація на педагогічну працю, консультативний тренінг. Методичний посібник, 116.
3. Плотнікова О. (2004). Професійне самовизначення учнів. Психологогія, 42(11), 21-23.

SECTION 12.
PUBLISHING AND PRINTING

Яненко Ярослав Васильович
доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та філології
Сумський державний університет, Україна

РЕКЛАМНИЙ ФЛАЄР ЯК СУЧАСНА ПОЛІГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ

Рекламна поліграфія, або друкована реклама – важливий спосіб комунікації з цільовою аудиторією. Звичайно, з розвитком сучасних видів інтернет-реклами, зокрема у соціальних мережах, рекламна поліграфія стала менш популярною серед компаній-рекламодавців. Причина – витрати на її виготовлення, дорожчання друкарських послуг, складність розробки оригінал-макетів тощо. Проте для певних сегментів рекламодавців виготовлення та розповсюдження поліграфічної продукції залишається актуальним, зокрема, у тих випадках, коли треба охопити локальну, чітко визначену аудиторію. Можна погодитися з думкою Т. Голубник про те, що «друкована рекламна продукція зберігає, як і раніше, свою значущість, співпрацюючи та конкуруючи з електронними засобами комунікації» [1, с. 106].

Метою роботи є визначення особливостей рекламного флаєра як сучасної поліграфічної продукції, а основним завданням – класифікація рекламних флаєрів за їх найважливішими характеристиками.

У сучасній рекламній комунікації одним із популярних видів поліграфічної продукції є флаєр – завдяки простоті виготовлення і доступній ціні. «Флаєр» (англ. – flyer) означає «листівка», проте в рекламній галузі розділяють ці два поняття за форматами. Листівка – це поліграфічна продукція формату А4 (210 х 297 мм) або А5 (210 х 148 мм). Коли ми говоримо про флаєр, то зазвичай маємо на увазі рекламні матеріали меншого розміру, ніж А5.

Слово «флаєр» походить від англ. – fly (літати) і пов'язано із застарілим терміном «летючій листок» – так за часів середньовіччя називали рукописні, а згодом і друковані листки з різноманітною інформацією, у т.ч. з рекламою. Під «летючістю» цих листівок розумілася швидкість їх розповсюдження, те, що ці листки миттєво «розліталися» серед натовпу, охоплюючи значну аудиторію.

Класифікувати рекламні флаєри можна за кількома характеристиками, по-перше – за їх розмірами: формат А6 (105 х 148 мм, це 1/4 частина від формату А4); формат «євро» (100 х 210 мм, це 1/3 частина від формату А4); квадратний формат (100 х 100 мм) тощо. Використовуються і формати флаєрів меншого розміру, наприклад, 100 х 70 мм (це формат кишенькового календаря) тощо. А. Балан відзначає, що «в більшості випадків флаєри представлені в прямокутній формі (але можуть бути і будь-якої іншої форми за бажанням: круглі, квадратні, трикутні та ін.)» [2, с. 426].

Головна мета зменшення формату поліграфічної продукції – бажання замовників зекономити (цілком логічне бажання, єдина умова – щоб це не шкодило ефективності рекламного флаєра, адже на меншому форматі можна розмістити значно менше тексту, і зображення теж будуть меншого розміру). Загалом тут можна погодитися з

Л. Шендерівською щодо того, що «в умовах мінімізації рекламного бюджету популярним носієм рекламної інформації є флаєри» [3, с. 152].

Другою важливою характеристикою рекламного флаєра є щільність паперу, на якому його надруковано. Щільність паперу вимірюється у г/м^2 (у грамах на метр квадратний), і чим вона більше – тим папір товще. Наприклад, добре знайомий усім офісний папір у пачках по 500 аркушів, призначений для роздрукування документів на принтері, копіювання тощо, має щільність 80 г/м^2. Це доволі тонкий папір. А ось візитні картки друкуються на товстому папері або картоні, щільність якого від 240 до 300 г/м^2. Для друку рекламних флаєрів використовують не дуже товстий і не дуже тонкий папір – зазвичай його щільність від 115 до 150 г/м^2. Втім, іноді флаєри друкують на тонкому папері і переважно в один колір – для зменшення вартості поліграфічної продукції. Не часто можна зустріти і флаєри, надруковані на картоні, бо великого сенсу у цьому немає, а вартість паперу буде дорожчою. Хіба що це запрошення формату флаєра, або іміджева рекламна продукція, тоді тут можна зустріти тиснення фольгою та інші варіанти додаткового оздоблення.

Третя важлива характеристика для будь-якої поліграфічної продукції – це кількість кольорів, адже рекламний флаєр можна надрукувати як у один-два кольори, так і без обмежень по кількості кольорів (повнокольоровий друк). Якщо при виготовленні флаєра застосовується повнокольоровий друк, то це відкриває найширші можливості для дизайнера: можна використати будь-яку фотографію, шрифти, графічні елементи, зробити фон будь-якого кольору тощо. Втім, намагання використати якомога більше різних шрифтів та кольорів часто призводить до хаосу та неузгодженості складових макету. Варто дотримуватися обраного стилю та не зловживати різноманіттям шрифтів при оформленні рекламного тексту.

Четверта важлива характеристика рекламного флаєра – це його тираж, кількість примірників поліграфічної продукції, яку треба виготовити. Для визначення тиражу флаєра або інших видів рекламної поліграфії треба розуміти цільову аудиторію (до кого реклама має потрапити) та способи розповсюдження (яким саме чином флаєри чи інша друкована реклама має потрапити до цільової аудиторії).

Рекламні флаєри можна розповсюджувати: через промоутерів у місцях скупчення цільової аудиторії (наприклад, на підході до торгових центрів, ринків, вокзалів, на центральних вулицях міста тощо); безпосередньо у закладі, який рекламується (спосіб більш ефективний, якщо флаєр використовується у якості дисконтної картки й дає пред'явнику флаєра право на отримання знижки або подарунку при здійсненні майбутньої покупки); на спеціальних стендах (підставках тощо), які можуть бути розміщені як у рекламованому закладі чи біля входу у нього, так і у торгових центрах, у приміщеннях вокзалів тощо; шляхом вкладання у примірники друкованих видань або у поштові скриньки багатоквартирних і приватних будинків (також буває, що флаєри залишають у дверях будинків або під двірниками автомобілів); розсилати поштою у конвертах тощо. Відповідно, орієнтовна кількість людей, які мають отримати рекламні флаєри (цільова аудиторія) та способи розповсюдження й визначають тираж, який замовляє рекламодавець.

Тиражі сучасної рекламної поліграфії можуть бути будь-якими – від кількох десятків до багатьох тисяч примірників. За бажанням, можна надрукувати навіть один-єдиний примірник – наприклад, треба запросити на презентацію потенційного бізнес-партнера тощо.

Висновки. В результаті нашої роботи визначено особливості рекламного флаєра як сучасної поліграфічної продукції та класифіковано рекламні флаєри за їх найважливішими характеристиками. Зокрема, такими характеристиками є розмір флаєра; щільність паперу, на якому надруковано флаєр; кількість кольорів, які використовуються при друці флаєра (повнокольоровий друк або застосування обмеженої кількості кольорів); кількість примірників флаєра – надрукований тираж.

Практичне значення роботи полягає у можливості її використання як у навчанні студентів відповідних освітніх програм, так і у практичній діяльності рекламістів та фахівців видавничої галузі.

Список використаних джерел:

1. Голубник Т. С. (2016) Друкована реклама як вид поліграфічної продукції. *Наукові записки Української академії друкарства*, (2), 105-111.
2. Балан А. (2020) Дизайн рекламно-агітаційних листівок і брошур. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки*: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 року). – Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2020. – 736 с., 425-427.
3. Шендерівська Л. П. (2011) Інтеграційні процеси у видавничо-поліграфічній галузі як інструмент раціонального забезпечення матеріальними ресурсами. *Наукові записки Української академії друкарства*, (2), 152-157.

SECTION 13.
MINING, OIL AND GAS ENGINEERING

Шегда Софія Петрівна
здобувач вищої освіти інституту нафтогазової інженерії та технологій
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Науковий керівник: Бортняк Олена Михайлівна
кандидат технічних наук, доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ЕКСПЛУАТАЦІЇ СИСТЕМ МАГІСТРАЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ НАФТИ І НАФТОПРОДУКТІВ

Трубопровідний транспорт рідких вуглеводнів загалом відноситься до систем з підвищеним рівнем енерговитратності на одиницю продукції товаро-транспортних операцій, тому одним з основних завдань галузі є не тільки створення надійних і безпечних умов постачання сировини чи продукту кінцевому споживачу, а і забезпечення максимально можливого зменшення затрат енергії на їх перекачування.

Енергоефективність роботи нафтотранспортних магістралей досить суттєво залежить від системи організації і керування технологічними режимами роботи трубопроводу і досягається шляхом моделювання оптимальних умов його функціонування [1]. Актуальність пошуку оптимізаційних рішень диктується тим, що будь який нафто- чи продуктопровід в силу специфіки будівництва і почергового введення в експлуатацію ділянок, значну частину часу працює з продуктивностями відмінними від проектних значень. Отже, з метою забезпечення найкращих техніко-економічних показників енергоефективності процесу перекачування, виникає необхідність встановлення оперативного і раціонального перерозподілу потужностей системи.

Енергоефективне транспортування нафти чи нафтопродуктів трубопровідними маршрутами неодмінно пов’язане з вибором енергоощадних режимів роботи насосно-силового обладнання, реалізація яких забезпечить безперебійне та надійне постачання сировини чи продукту кінцевому споживачу у заданому обсязі з дотриманням вимог замовників і виконанням встановлених план-графіків [2].

Як на етапі проектування так і в процесі експлуатації, під час проведення реконструкцій виробничих об’єктів чи заміни технологічного обладнання внаслідок морального та фізичного зношування, виникає питання раціонального вибору насосно-силових установок перекачувальних станцій, робота яких забезпечить енергоефективну експлуатацію нафтотранспортної системи в цілому. В силу технологічних та техніко-економічних параметрів перевагу в більшості випадків віддають насосам нафтовим магістральним типу НМ вітчизняного виробництва, які мають доволі широкий ряд типорозмірів з номінальними подачами від 65 до 12000 м^3/год. Насоси номінальними подачами від 1250 м^3/год комплектуються змінними роторами, розрахованими переважно на 50, 70 та 125 % від номінальної подачі насоса з базовим робочим колесом [1]. Відповідно,

робочі поля характеристик насосів з базовим і змінним роторами в певному діапазоні робочих витрат трубопроводу перекриваються, отже, в таких випадках, виникає питання вибору серед зазначених типів насосів більш раціонального варіанту. Візуальний аналіз паспортних характеристик вказаних типів насосів засвідчує в основному більші значення ККД за однакових робочих подач насосів з базовим ротором. З метою обґрунтування доцільності вибору того чи іншого типорозміру були проведені розрахунки енергоефективності транспортування нафти за критерієм питомих витрат енергії на перекачування однією модельною нафтотранспортною системою для двох випадків. За результатами проведених досліджень, було встановлено, що застосування насосів зі змінним ротором, за умови, що робоча витрата системи лежить в межах діапазону їх ефективної роботи, є більш ефективним з точки зору економії енергетичних затрат на транспортування нафти.

Таким чином, проведені дослідження дають змогу оптимізувати параметри роботи трубопровідних магістралей на різних етапах їх функціонування.

Список використаних джерел:

1. Якимів, Й., Бортняк О. (2015). Проектування та експлуатація нафтопроводів. Івано-Франківськ, ІФНТУНГ.
2. Якимів, Й., Бортняк О. (2017). Дослідження енергоефективних режимів експлуатації системи нафтопроводів Кременчук-Снігурівка-Одеса у реверсному напрямі транспортування нафти з альтернативних джерел постачання. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука», № 12(34), 32 – 34.

Пиріг Тарас Юрійович
канд. техн. наук, доцент кафедри газонафтопроводів та газонафтосховищ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Матвійчук Ярослав Ігорович
здобувач вищої освіти інституту нафтогазової інженерії
Івано Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

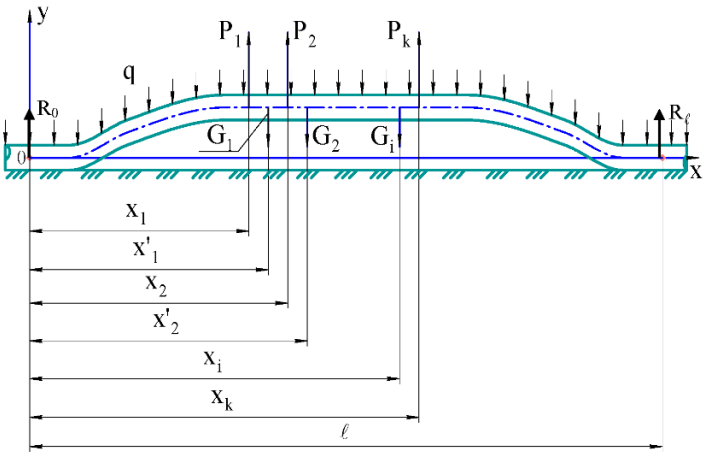
ДОСЛІДЖЕННЯ НАПРУЖЕНОГО СТАНУ ТРУБОПРОВОДУ ПРИ ЙОГО РЕМОНТІ З ПІДЙОМОМ В ТРАНШЕЇ

Надійне функціонування лінійної частини магістральних трубопроводів, в числі інших факторів, визначається також якістю їхнього технічного обслуговування і ремонту. Виконання технологічних операцій капітального ремонту пов'язано з виникненням в ремонтованому трубопроводі значних напружень [1]. Тому одним з найважливіших факторів, які в значній мірі визначають можливість застосування тих чи інших способів ремонту трубопроводу, є розрахунок його напружено-деформованого стану [2].

При розрахунку трубопроводів на міцність і стійкість потрібно враховувати навантаження та впливи, які виникають при їхньому спорудженні, випробуванні на міцність і перевірці на герметичність, експлуатації та ремонті. При виконанні ремонтних робіт трубопровід знаходиться під впливом поперечних навантажень від власної ваги і ваги ремонтних машин, а також піддається осьовим зусиллям від внутрішнього тиску, температурного перепаду, зміни висотного положення, попереднього згину, отриманого в процесі будівництва, тощо. Розрахунки дозволяють підібрати необхідні параметри підйому і укладання ремонтованого трубопроводу, виходячи із заздалегідь заданих напружень та наявності технічних засобів, а також раціонально використовувати вантажопідйомність трубоукладачів і обгрунтовано розміщувати їх по довжині припіднятої частини трубопроводу.

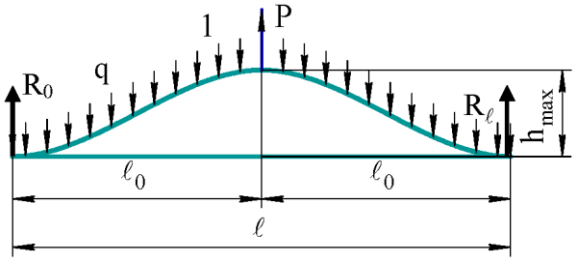
Розв'язання задачі визначення напружень, які виникають при ремонті трубопроводу з його підйомом в траншеї, виконано з використанням диференціального рівняння пружної лінії балки (рис. 1). В результаті розв'язання диференціального рівняння знайдено загальне рівняння пружної лінії для припіднятої частини трубопроводу, яке дозволяє визначити напруження, які виникають в трубопроводі при будь-якому виді і кількості діючих на нього зовнішніх сил. Формули встановлюють залежність напружень в небезпечних перерізах від кількості підтримуючих трубопровід вантажопідйомних механізмів і висоти його підйому.

Розрахунки дозволяють підібрати необхідні параметри підйому і укладання ремонтованого трубопроводу, виходячи із заздалегідь заданих напружень та наявності технічних засобів. Отримані формули дозволяють раціонально використовувати вантажопідйомність трубоукладачів і обгрунтовано розміщувати їх по довжині припіднятої частини трубопроводу. Формули для визначення параметрів напруженого стану трубопроводу при його підйомі трубоукладачами в кількості від одного до десяти (рис. 2) наведені в таблиці 1, а формули для визначення висоти підйому трубопроводу і згинальних моментів в точках його підйому трубоукладачами – в таблицях 2 та 3.

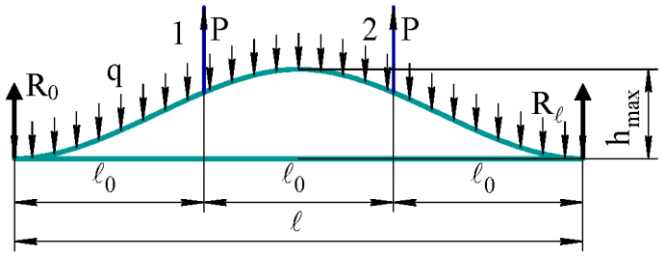

$P_1, P_2 \ldots P_k$ – зусилля підйому трубопроводу; $G_1, G_2 \ldots G_i$ – вага ремонтних машин, встановлених на трубопроводі; x_i, x_k – відстані від ремонтних машин і вантажопідйомних механізмів до границі зігнутої ділянки трубопроводу;
l – довжина зігнутої ділянки трубопроводу;
q – вага одиниці довжини трубопроводу з транспортованим продуктом;
R_0, R_l – опорні вертикальні реакції

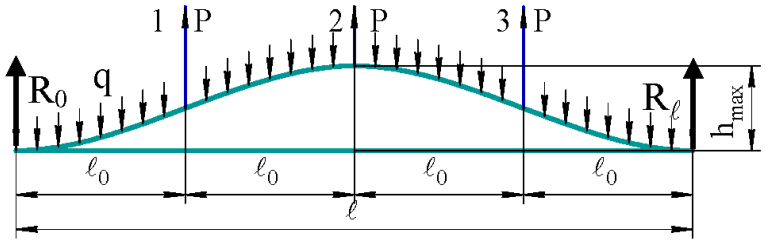
Рис. 1. **Розрахункова схема підйому трубопроводу**

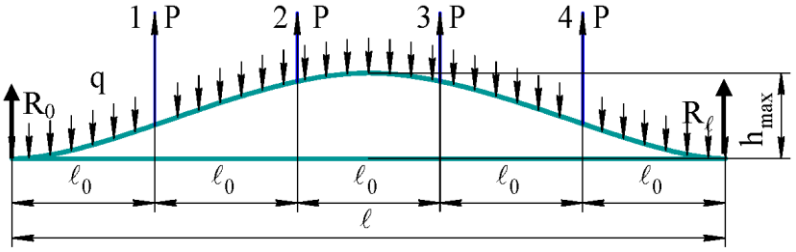
а

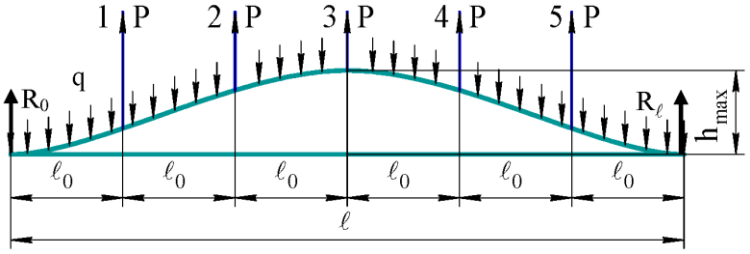
б

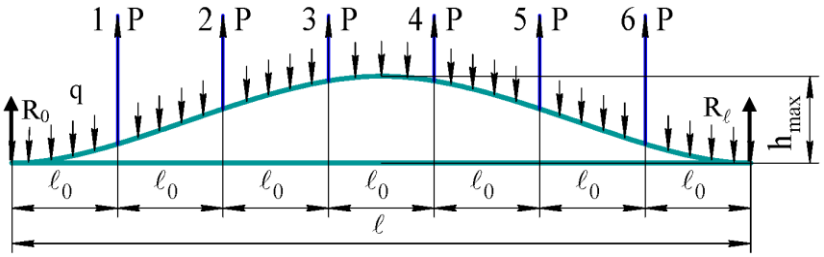
в

1 P
2 P
3 P
4 P
q
R0
Rℓ
hmax
ℓ0
ℓ

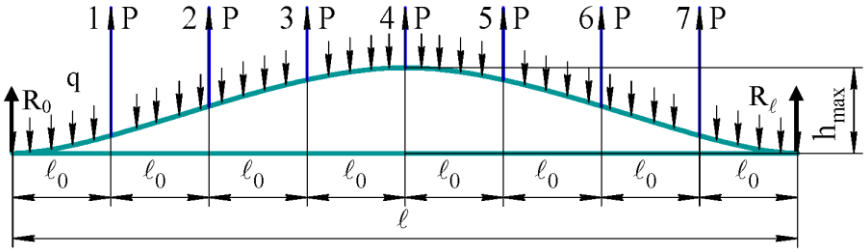
г

1 P
2 P
3 P
4 P
5 P
q
R0
Rℓ
hmax
ℓ0
ℓ

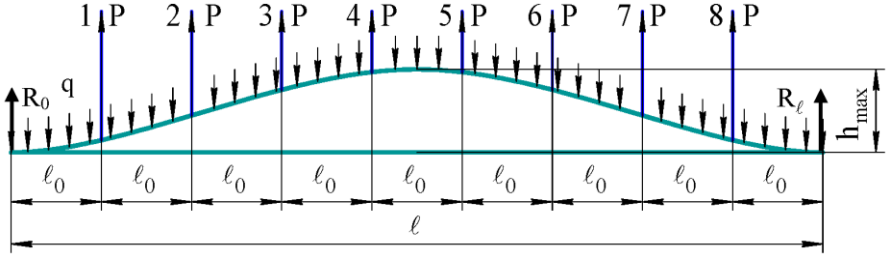
д

1 P
2 P
3 P
4 P
5 P
6 P
q
R0
Rℓ
hmax
ℓ0
ℓ

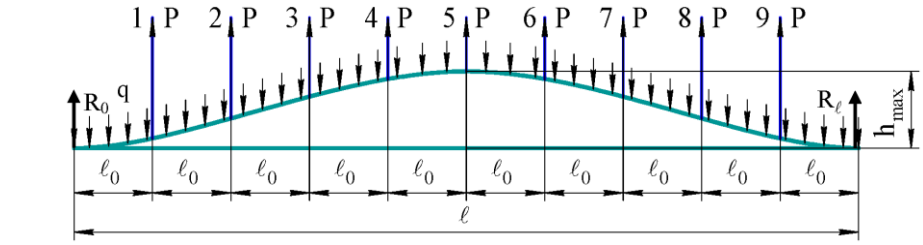
е

1 P
2 P
3 P
4 P
5 P
6 P
7 P
q
R0
Rℓ
hmax
ℓ0
ℓ

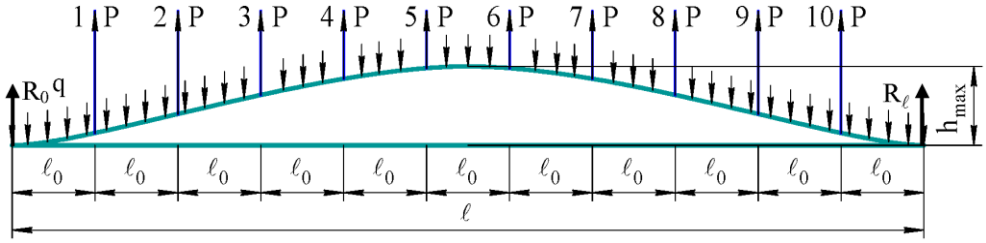
ж

1 P
2 P
3 P
4 P
5 P
6 P
7 P
8 P
q
R0
Rℓ
hmax
ℓ0
ℓ

з

і

к

Рис. 2. **Схеми навантаження трубопроводу при його підйомі**

Таблиця 1

Формули для визначення параметрів напруженого стану трубопроводу при його підйомі

Схема підйому	Відстань між трубоукладачами l_0	Зусилля на гаку трубоукладача P	Максимальна висота підйому $h_{\max}$	Максимальний згинальний момент $M_{\max}$	Максимальне згинальне напруження $\sigma_{\max}$
а	$\sqrt[4]{\frac{72EIh_{\max}}{q}}$	$\frac{4}{3}ql_0$	$\frac{ql_0^4}{72EI}$	$\frac{ql_0^2}{6}$	$\sqrt{\frac{2qEIh_{\max}}{W^2}}$
б	$\sqrt[4]{\frac{48EIh_{\max}}{q}}$	$\frac{9}{8}ql_0$	$\frac{ql_0^4}{48EI}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	$\sqrt{\frac{3qEIh_{\max}}{4W^2}}$
в	$\sqrt[4]{\frac{45EIh_{\max}}{2q}}$	$\frac{16}{15}ql_0$	$\frac{2ql_0^4}{45EI}$	$\frac{2ql_0^2}{15}$	$\sqrt{\frac{2qEIh_{\max}}{5W^2}}$
г	$\sqrt[4]{\frac{16EIh_{\max}}{q}}$	$\frac{25}{24}ql_0$	$\frac{ql_0^4}{16EI}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	$\sqrt{\frac{qEIh_{\max}}{4W^2}}$
д	$\sqrt[4]{\frac{280EIh_{\max}}{27q}}$	$\frac{36}{35}ql_0$	$\frac{27ql_0^4}{280EI}$	$\frac{9ql_0^2}{70}$	$\sqrt{\frac{6qEIh_{\max}}{35W^2}}$
е	$\sqrt[4]{\frac{8EIh_{\max}}{q}}$	$\frac{49}{48}ql_0$	$\frac{ql_0^4}{8EI}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	$\sqrt{\frac{qEIh_{\max}}{8W^2}}$
ж	$\sqrt[4]{\frac{189EIh_{\max}}{32q}}$	$\frac{64}{63}ql_0$	$\frac{32ql_0^4}{189EI}$	$\frac{8ql_0^2}{63}$	$\sqrt{\frac{2qEIh_{\max}}{21W^2}}$
з	$\sqrt[4]{\frac{24EIh_{\max}}{5q}}$	$\frac{81}{80}ql_0$	$\frac{5ql_0^4}{24EI}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	$\sqrt{\frac{3qEIh_{\max}}{40W^2}}$
і	$\sqrt[4]{\frac{2376EIh_{\max}}{625q}}$	$\frac{100}{99}ql_0$	$\frac{625ql_0^4}{2376EI}$	$\frac{25ql_0^2}{198}$	$\sqrt{\frac{2qEIh_{\max}}{33W^2}}$
к	$\sqrt[4]{\frac{16EIh_{\max}}{5q}}$	$\frac{121}{120}ql_0$	$\frac{5ql_0^4}{16EI}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	$\sqrt{\frac{qEIh_{\max}}{20W^2}}$

Таблиця 2

Формули для визначення висоти підйому в розрахункових перерізах трубопроводу при його підйомі

Схема підйому	Висоти підйому в перерізах №1-5				
	h_1	h_2	h_3	h_4	h_5
а	$\frac{ql_0^4}{72EI}$	-	-	-	-
б	$\frac{ql_0^4}{48EI}$	-	-	-	-
в	$\frac{ql_0^4}{40EI}$	$\frac{2ql_0^4}{45EI}$	-	-	-
г	$\frac{ql_0^4}{36EI}$	$\frac{ql_0^4}{16EI}$	-	-	-
д	$\frac{5ql_0^4}{168EI}$	$\frac{8ql_0^4}{105EI}$	$\frac{27ql_0^4}{280EI}$	-	-
е	$\frac{ql_0^4}{32EI}$	$\frac{25ql_0^4}{288EI}$	$\frac{ql_0^4}{8EI}$	-	-
ж	$\frac{7ql_0^4}{216EI}$	$\frac{2ql_0^4}{21EI}$	$\frac{25ql_0^4}{168EI}$	$\frac{32ql_0^4}{189EI}$	-
з	$\frac{ql_0^4}{30EI}$	$\frac{49ql_0^4}{480EI}$	$\frac{27ql_0^4}{160EI}$	$\frac{5ql_0^4}{24EI}$	-
і	$\frac{3ql_0^4}{88EI}$	$\frac{32ql_0^4}{297EI}$	$\frac{49ql_0^4}{264EI}$	$\frac{8ql_0^4}{33EI}$	$\frac{625ql_0^4}{2376EI}$
к	$\frac{5ql_0^4}{144EI}$	$\frac{9ql_0^4}{80EI}$	$\frac{ql_0^4}{5EI}$	$\frac{49ql_0^4}{180EI}$	$\frac{5ql_0^4}{16EI}$

Таблиця 3

Формули для визначення згинального моменту в розрахункових перерізах трубопроводу при його підйомі

Схема підйому	Згинальні моменти в перерізах №1-5				
	M_1	M_2	M_3	M_4	M_5
а	$\frac{ql_0^2}{6}$	-	-	-	-
б	$\frac{ql_0^2}{8}$	-	-	-	-
в	$\frac{ql_0^2}{10}$	$\frac{2ql_0^2}{15}$	-	-	-
г	$\frac{ql_0^2}{12}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	-	-	-
д	$\frac{ql_0^2}{14}$	$\frac{4ql_0^2}{35}$	$\frac{9ql_0^2}{70}$	-	-
е	$\frac{ql_0^2}{16}$	$\frac{5ql_0^2}{48}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	-	-
ж	$\frac{ql_0^2}{18}$	$\frac{2ql_0^2}{21}$	$\frac{5ql_0^2}{42}$	$\frac{8ql_0^2}{63}$	-

Таблиця 3

Формули для визначення згинального моменту в розрахункових перерізах трубопроводу при його підйомі

Схема підйому	Згинальні моменти в перерізах №1-5				
	M_1	M_2	M_3	M_4	M_5
з	$\frac{ql_0^2}{20}$	$\frac{7ql_0^2}{80}$	$\frac{9ql_0^2}{80}$	$\frac{ql_0^2}{8}$	-
і	$\frac{ql_0^2}{22}$	$\frac{8ql_0^2}{99}$	$\frac{7ql_0^2}{66}$	$\frac{4ql_0^2}{58}$	$\frac{25ql_0^2}{198}$
к	$\frac{ql_0^2}{24}$	$\frac{3ql_0^2}{40}$	$\frac{ql_0^2}{10}$	$\frac{7ql_0^2}{60}$	$\frac{ql_0^2}{8}$

Висновки. Результати досліджень можуть бути використані в якості вихідних максимально допустимих значень для перевірочного розрахунку та подальшого підбору технологічних параметрів ремонтних колон з урахуванням розміщення ремонтних машин, а також для складання технологічної схеми підйому та укладання трубопроводу при його ремонті з підйомом в траншеї.

Список використаних джерел:

1. Іткін, О. Ф., Деркач, М. П. & Банахевич, Ю. В. (2009). Досвід виконання робіт з капітального ремонту магістральних газопроводів без зупинення транспорту газу. *Нафтова і газова промисловість*, (4), 51-53.
2. Крупка, В. О., Іваник, Є. Б., Марчук, О. М. & Федотова, С. Ю. (2011). Сучасна техніка і технології ремонту лінійної частини магістральних трубопроводів. *Нафтогазова енергетика*, (3), 12-29.

Васютин Денис Юрійович
студент гр. ГР-20-1
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

Науковий керівник: Волошин Юрій Дмитрович
асистент, асистент кафедри буріння свердловин
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Україна

ПОПЕРЕДЖЕННЯ БІОДЕСРУКЦІЇ БІОПЛІМЕРНИХ СИСТЕМ

Компонентний склад біополімерних промивних систем набагато чутливіший до біологічної деструкції, у порівнянні з системами загущеними акриловими чи іншими синтетичними полімерами. Біологічна деструкція в біополімерних системах відбувається завжди, проте з різною інтенсивністю, в залежності від наявності та вмісту реагентів бактерицидів та біоцидів.

В товарних марках багатьох полісахаридних реагентів часто присутні біогенні ферменти (амілази, целюлази, ксантази), а в окремих випадках у неякісно очищених біополімерах можуть міститися і живі мікроорганізми (аеробні і анаеробні бактерії) [1-3]. Численними дослідженнями різних авторів виявлено [2-3] кілька десятків штамів мікроорганізмів, що найбільш часто зустрічаються у промивних системах при бурінні свердловин. Зазвичай джерелами таких мікроорганізмів є:

технічна вода, що використовується для їх приготування;

гірські породи, які перебувають у контакті з рідиною;

технологічні рідини, що використовуються повторно;

деякі реагенти, що використовуються для обробки розчину основою яких є відходи целюлозної і вугільної промисловості.

Мікробні ферменти стають каталізаторами біохімічних і гідролітичних процесів бродіння, деполімеризації і трансформації хімічної структури біополімерів. При цьому спостерігається різка зміна в'язкості, фільтрації, реології і pH. В подальшому ферментативне і мікробіологічне гниття супроводжується виділенням агресивних газів (сірководень, аміак), що викликає як корозію обладнання так і погіршення якості технологічної рідини.

Зменшенню швидкості біодеструкції сприяють підвищення значення pH, мінералізації аж до засолення та введення спеціальних реагентів інгібіторів біодеструкції – біоцидів та бактерицидів. Основними відмінностями між цими поняттями є те, що бактерициди зупиняють ріст і розмноження бактерій, а біоциди використовують для знищення бактерій і деактивації ензимів (продуктів життєдіяльності бактерій).

При цьому бактерициди повинні задовольняти наступним вимогам [1]:

•володіти широким спектром дії і високою активністю при низькій концентрації;

•бути безпечними для людини і довколишнього середовища;

•не чинити негативного впливу на технологічні параметри розчину;

•бути доступними та відносно дешевими.

Відомі сотні різновидів біоцидів, але технічна мікрофлора швидко адаптується до них, тому пошук нових більш ефективних, екологічних і безпечних реагентів не припиняється.

При зараженні біополімерний розчин погано піддається обробці, а в деяких випадках стабілізація «загниваючого» розчину не можлива і у такому випадку необхідна повна

заміна розчину на свіжоприготовлений.

Ефективність бактерициду може бути оцінена по кількості колонійформуючих бактерій та по зміні структурно-реологічних характеристик біополімерів. Для визначення ферментативної стійкості можуть застосовуватися спеціальні тест-набори для ідентифікації і підрахунку анаеробних і аеробних мікроорганізмів фірми OFITE.

Нами застосовувалася методика визначення ферментативної стійкості за допомогою ротаційного віскозиметра. Для визначення мікробіологічної стійкості біополімеру необхідно:

- приготовлений водний розчин реагенту (0,5 %-й розчин ксантанової камеді) перемішують на віскозиметрі при 600 об/хв протягом 1-3 хвилин;
- по шкалі знімають покази кута повороту вимірювального елемента в момент максимального значення;
- аналогічно знімають покази при 300 об/хв;
- водний розчин реагенту залишають в спокої до наступного вимірювання;
- реологічні показники визначають через 1, 3, 5, 10, 15 і більше діб.

Для досліджень ми обрали біополімер – Barazan, 0,5-%й водний розчин якого обробляли трьом типами солей: сегнетовою сіллю, хлоридом калію та хлоридом натрію.

Технологія приготування біополімерної системи для досліджень полягає у диспергування реагентів у водному середовищі за допомогою механічних мішалок. Приготування та дослідження властивостей розчину біополімеру виконані при температурі 20 °С з допомогою латинського плану експерименту для трьох факторів, що змінюються на п’яти рівнях.

При цьому спочатку у дистильованій воді за допомогою механічної мішалки розпускали біополімер – Barazan. Після тридцятихвилинного перемішування до біополімеру додавали сегнетову сіль (концентрація згідно плану 0,7-4%) та калію хлор (концентрація згідно плану 1 – 3 %) перемішували ще 10 хв, і після цього в розчин вводили NaCl згідно плану (в діапазоні 10-30%). Опісля введення всіх реагентів продовжували перемішування ще 30 хв. Отриманий розчин залишали у спокої на 24 години для більш повного розпуску макромолекул біополімеру з метою отримання стабільних показників і відновлюваності дослідів.

Наступним кроком було дослідження реологічних характеристик системи згідно описаної методики через 1, 3, 7, 10,15,30 днів на ротаційному віскозиметрі Fann 800. Результати досліджень вивчали методами кореляційного і регресійного аналізів з використанням системи комп’ютерної алгебри Mathcad. Регресійні моделі показників вмісту важких металів $a(c_c, c_s, c_n)$ побудовані в класі поліномів третього порядку

$$a(c_c, c_s, c_n) = exp\{Bb(c_c, c_s, c_n)\} \quad (1)$$

де $b(c_c, c_s, c_n) = (1, c_c, c_s, c_n, \dots, c_m^3)^T$ *– вектор базисних функцій. Параметри B поліноміальної моделі (1) визначають в класі E різноманітних поєднань базисних функцій із умови мінімізації дисперсії адекватності*

$$min\left\{\sigma_\varepsilon^2 = \frac{1}{N-r_\varepsilon}\sum_{i=1}^{N}\left[B_j^\varepsilon b(c_{ci}, c_{si}, c_{ni}) - a_{ji}\right]^2\right\} \Rightarrow \left\{\hat{B}_j^\varepsilon, \hat{\varepsilon}\right\}, \quad \varepsilon \in E, \quad (2)$$

де r_ε*– кількість параметрів що оцінюються в моделях(1);* B_j^ε*–*j*-а строка матриці* B^ε *параметрів моделі (1);* c_{ci}, c_{si}, c_{ni} *– дані плану експерименту;* a_{ji} *– результати вимірювань* j*-го показника вмісту в* i*-ом досліді плану експерименту.*

Перших 7 діб ніяких суттєвих змін реологічних властивостей не було, проте починаючи з 8 дня для низьких концентрацій реагентів була помітна різка зміна показника консистенції і помутніння розчину.

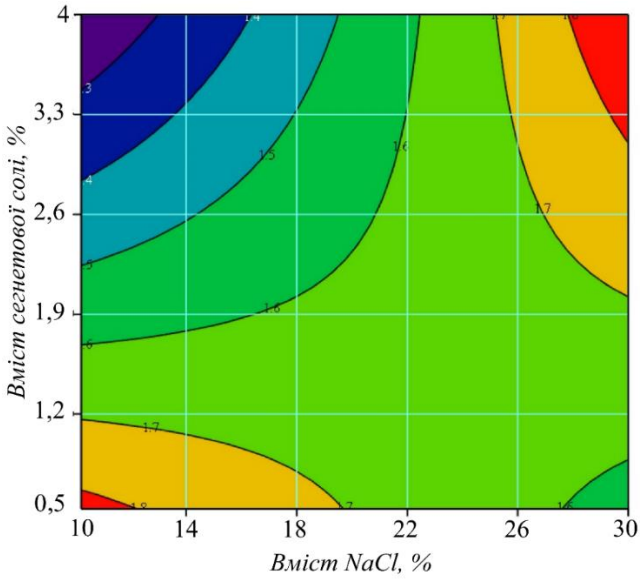

Рис. 1. **Вплив концентрацій хлориду натрію і сегнетової солі на консистенцію розчину Barazan при KCl=3%**

В залежності від проби і часу, що пройшов реологічні властивості змінювалися нелінійно. На рисунку 1 продемонстровано зміну консистенції системи через 20 днів після приготування в залежності від вмісту солей.

Як видно з рисунку зміна консистенції відбувається нелінійно, причому збільшення вмісту сегнетової солі є ефективним з точки зору попередження загнивання системи, адже вона володіє властивостями біоциду. хлорид натрію виступає в ролі консерванту.

Використання композицій солей з метою попередження біодеструкції біополімерів є перспективним, проте потребує великої кількості лабораторних досліджень, які зараз продовжуються, адже варто також вивчити зміну фільтраційних та структурно-механічних властивостей системи.

Список використаних джерел:

1. Ryen Caenn, H.C.H. Darley & George R. Gray (2017) Composition and Properties of Drilling and Completion Fluids, (Seventh Edition), Elsevier.
2. Johannes Karl Fink (2015) Water-Based Chemicals and Technology for Drilling, Completion, and Workover Fluids.
3. Samuel Bridges & Leon Robinson (2020) A practical handbook for drilling fluids processing, Elsevier

NOTES

SCIENTIFIC PUBLICATION

COLLECTION OF SCIENTIFIC PAPERS
SCIENTIA

WITH PROCEEDINGS OF THE II INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

«SCIENCE OF XXI CENTURY: DEVELOPMENT, MAIN THEORIES AND ACHIEVEMENTS»

June 24, 2022 | Helsinki, Republic of Finland

VOLUME 1

English, Ukrainian and other

All papers have been reviewed. Organizing committee may not agree with the authors' point of view. Authors are responsible for the correctness of the papers' text.

Signed for publication 24.06.2022. Format 60×84/16.
Offset Paper. The headset is Times New Roman & Open Sans.
Digital printing. Conventionally printed sheets 6,04.
Circulation: 50 copies. Printed from the finished original layout.

Contact details of the organizing committee:
NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81
Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755
E-mail: scientia@ukrlogos.in.ua | URL: www.ukrlogos.in.ua

Publisher [PDF]: Primedia E-launch LLC
TX 75001, United States, Texas, Dallas. E-mail: info@primediaelaunch.com

Publisher [printed copies]: NGO European Scientific Platform
21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18, office 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.